

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРКАСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

М. В. Видриган

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ФІЛОСОФІЇ

Навчальний посібник

Черкаси 2020

УДК 378.016:1 (075.8)

Рекомендовано вченою радою Черкаського національного
університету імені Богдана Хмельницького
Протокол № 1 від 26 серпня 2020 року

Укладач:

Видриган М. В. – кандидат філософських наук, доцент.

Рецензенти:

Марченко О. В. – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького;

Данилюк С. С. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки вищої школи Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького.

В 42 Видриган М. В. Методика викладання філософії: Навчальний посібник. — Черкаси : Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького 2020. – 180 с.

Посібник дає можливість студентам спеціальності 033 – «Філософія» отримати знання і практичні навички організації та проведення різноманітних видів і форм навчальних занять з філософії, а також оволодіти методами, засобами та технологією викладання філософії у вищій школі.

ISBN 978-966-353-479-4

УДК 378.016:1 (075.8)

© М. В. Видриган, 2020

© Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, 2020

ВСТУП

Навчальний посібник «Методика викладання філософії» має на меті допомогти студентам-філософам, які мають намір оволодіти теорією і практикою викладання філософії у закладах вищої освіти, а також аспірантам.

Навчальний предмет «Методика викладання філософії» займає важливе місце у процесі отримання вищої професійної філософської освіти. Його включено до типового навчального плану спеціальності «Філософія» згідно з державними вимогами до мінімуму змісту й рівню професійної підготовки випускника для отримання кваліфікації «Викладач філософії».

Цей курс є невід’ємною складовою професійної підготовки студентів-філософів. Він спирається на знання, що отримані студентами при вивченні професійно-орієнтованих дисциплін зі спеціальності «Філософія», та знання курсів психолого-педагогічного циклу, зокрема таких як: «Педагогіка», «Педагогіка вищої школи», «Психологія», «Психологія вищої школи» та інші.

Знання, що отримані студентами при вивченні цієї дисципліни, можуть бути використані студентами під час проходження виробничої педагогічної практики і, головне, у подальшій викладацькій діяльності.

Навчальний посібник «Методика викладання філософії» дає можливість студентам отримати знання і практичні навички організації та проведення різноманітних видів і форм навчальних занять з філософії, а також оволодіти методами, засобами та технологією викладання філософії у вищій школі. У першому розділі посібника йдеться про необхідність вивчення філософії в навчальних закладах і роль викладача в цьому процесі, показуються особливості викладання філософії у порівнянні з викладанням інших дисциплін, підкреслюється важливість профілювання курсу філософії для викладання студентам нефілософських спеціальностей. Другий розділ присвячений питанням формування філософської культури особистості студента, як основної мети викладання філософії, і, в зв’язку з цим, сутності та функціям методики викладання філософії, тобто способу досягнення цієї мети. У третьому розділі розглядається роль лекційної форми навчання у вивченні філософії, якими є види лекцій, їхній зміст та призначення. Приділено увагу

застосуванню технічних засобів при читанні лекції. Методика підготовки і проведення лекції міститься в четвертому розділі. Сутність семінарського заняття як форми навчання, основні види семінарів та їхня характеристика, методика підготовки і проведення семінару аналізується в п'ятому розділі. У шостому розділі дається методика використання активних форм проведення семінарських занять. Що таке самостійна робота і як викладач може допомогти студенту методично правильно її організувати показано у сьомому розділі. У восьмому розділі розглядається сутність консультації як форми навчання та її функції, а також організація та методика проведення консультації з філософії. Методика підготовки і проведення рубіжних форм контролю успішності вивчення студентами навчальної дисципліни – колоквіуму, заліку, екзамену міститься в дев'ятому розділі. Сутність модульно-рейтингової системи оцінювання знань студентів розкрита в десятому розділі. У одинадцятому розділі представлена організація і методика проведення виробничої педагогічної практики. Про організацію навчально-методичної, науково-дослідницької і виховної роботи кафедри філософії йдеться у дванадцятому розділі.

РОЗДІЛ 1. ФІЛОСОФІЯ ФІЛОСОФСЬКОЇ ОСВІТИ

- 1. Чи потрібно вивчати філософію в навчальному закладі вищої освіти?**
- 2. Особливості викладання філософії у порівнянні з іншими науками**
- 3. Сутність профілювання філософії в процесі викладання її для нефілософських спеціальностей**

1. Чи потрібно вивчати філософію в навчальному закладі вищої освіти?

При розгляді доцільності викладання філософії, як загальнообов'язкового предмету, з'являються дві протилежні позиції.

Одні вважають, що філософія – це знання, що є надбанням вузького кола осіб, тобто тих, які професійно займаються філософією. Філософія для широкого ж кола людей, наприклад, для школярів, для студентів природничих чи технічних спеціальностей є запровадження безглуздим, безрезультативним, оскільки неможливо примусити розмірковувати над філософськими проблемами тих, хто не пережив, не вистраждав необхідності і не прагне пошуку осмислених відповідей на граничні питання людського існування. Для такої людини філософські теорії, знайомство з якими нав'язане, залишаються чимось на зразок красивої історії, що відразу ж забудеться після прослуховування.

Для сприйняття курсу філософії, вважають представники такої точки зору, потрібно мати відповідну установку на вивчення філософії, без якої викладання філософських ідей не буде мати сенсу. Окрім цього, ще потрібна, по-перше, певна підготовка, щоб розуміти філософську мову, по-друге, високі здібності мислити, що відсутнє все разом або частково у школярів, студентів нефілософських спеціальностей, просто широкого загалу, якому насаджується філософська освіта.

Оригінальним відображенням цієї позиції, наприклад, є думка М. Мамардашвілі висловлена ним у праці «Як я розумію філософію», про те, що природа філософії є такою, що неможливо (і, більш того, повинно бути заборонено) обов'язкове викладання філософії майбутнім хімікам, фізикам,

інженерам у вищих навчальних закладах. Бо філософія не являє собою систему знань, яку можна було б передати іншим і тим самим навчити їх, а ті люди, які бажають прилучитися до філософії, повинні ходити не на курси лекцій по філософії, а просто до філософа. Але, попри це, на практиці він не цурався читати «гастрольні» лекції з філософії студентам московських, ленінградських та інших міст навчальних закладів.

Хоча ще в XIX ст. Г. Гегель, з приводу удосконалення викладання філософії у гімназіях і університетах, пропонував Королівському Пруському міністерству освіти починати навчання філософії як можна раніше і сприяти розвитку здібностей самостійного мислення.

Тому інша, протилежна, точка зору полягає в тому, що визначення свого місця в дійсності – відповідно – свого ставлення до неї є найнагальнішою проблемою кожної людини сховатися від якої неможливо, як неможливо сховатися від себе і від дійсності. За Кантом, дві речі наповнюють душу людини неперевершеним захопленням – «зоряне небо над нами і моральний закон в середині нас». Розв'язанню цієї проблеми і має слугувати ознайомлення з філософськими теоріями. Якщо є питання, то відповідь, яку намагаються дати філософи у своїх міркуваннях, не може не зачепити за живе, не наштовхнути на окреслення власної думки. Тому теорії, що мають відгук, живуть у думці людській, допомагають розв'язати основні завдання власної само-ідентифікації, – є живими і необхідними.

У своїй праці «Про викладання філософії в університетах» Г. Гегель писав, що наскільки правильно я можу вважати, викладання філософії в університетах, повинно вести на набуття певних знань, а це можливо лише тоді, коли воно піде визначеним, методичним, враховуючим деталі і впорядкованим шляхом. Тільки в такій формі ця наука, як і будь-яка інша стає доступною вивченню».

Ця друга позиція є не тільки вагомою в навчальному процесі, але й перспективною, з потужним світоглядним потенціалом як для майбутнього спеціаліста так і гідного члена суспільства. А внутрішня установка, необхідна для того, щоб курс філософії був сприйнятий, є властивістю людини взагалі, а не лише, якоїсь там, інтелектуальної еліти.

Основне ж завдання викладача філософії полягає в тому, щоб знайомити студентів з цією дисципліною так, щоб кожний мав змогу шукати варіанти відповідей на питання своєї світоглядної орієнтації, тобто, слід зробити проблему людина і світ, людина і суспільство, сама людина, як така, цікавими і актуальними, теоретично обґрунтованими (наскільки в філософії це можливо) і на практиці в певній мірі здійсненими.

Ці варіанти відповідей і допоможуть сформувати власний світогляд, до складу якого входять не лише погляди, що виражають ставлення людини до світу, але й обґрунтовані цими поглядами мотиви і цінності орієнтації, ідеали, принципи і норми діяльності.

Оскільки специфічною ознакою філософських теорій, на відміну від ідеологій, є те, що викладені в них позиції аргументовані, то знайомство з ними має дати приклад, методи, навички обґрунтування своєї світоглядної позиції, тобто навчити самотійно мислити. Людина, що володіє такою позицією і навичками аргументованого переосмислення інших світоглядів, які може надати філософська освіта, здатна: чинити спротив, наприклад, різним формам пропаганди; брати на себе відповідальність за розв'язання, в тій чи іншій мірі, кардинальних проблем сучасного світу, і завжди залишатися свідомою індивідуальністю.

Усвідомлення молодою людиною значущості найзагальніших проблем є необхідною умовою її зацікавлення філософією. Точніше, кожна освічена людина здатна до такого осягнення, однак вона може не знати, що ці питання належать саме до сфери філософії і, як їх пізнавати, як до них ставитися чи вирішувати. При формальному підході викладача до проведення лекцій, семінарів та інших форм навчання, а також до організації самотійної роботи студентів з такою роботою не всі вони можуть упоратися.

Отже, викладачеві необхідно показати, що філософські знання є теоретичними і практичними методами (способами, прийомами) за допомогою яких ведуться пошуки відповідей на ті найзагальніші питання, які хвилюють кожну людину.

Важливою є проблемність викладання, основний стрижень, навколо якого надбудована філософська концепція, що розглядається, тобто знати питання, на яке відповідає філософ. Оскільки філософські питання є питаннями кожного, то й усвідомлення слухачами філософських побудов, як пошуків відповідей на їхні власні запитання, сприятиме виникненню інтересу до філософського курсу. Переживання філософського питання як «мого» не може залишити людину байдужою до міркувань, пов'язаних зі спробою його розв'язання.

Оскільки філософські питання є «питання без відповіді» у сенсі неможливості відповіді остаточної, абсолютно істинної, то шляхи їх вирішення завжди пробуджуватимуть думку.

Однак шлях вирішення «моєї» для кожної особистості проблеми у вигляді філософської концепції є не таким вже й простим і не кожний може пройти його самотужки. Стати провідником і покликаний викладач. При цьому він повинен гармонійно застосовувати принципи демократизму, діалогізму, активності і самостійності слухачів та ін.

У сучасному викладанні філософії актуальними є наступні методологічні проблеми (або актуальні задачі курсу філософії):

1. Яким чином у практично безмежному просторі філософських знань виокремити основний, обов'язковий мінімум, здатний підтримувати філософську культуру інтелекту, мається на увазі, основні проблеми в різних галузях філософського знання, філософські концепції мислителів різних історичних епох.

2. Як використовувати в процесі викладання оригінальні тексти філософів. Тут філософія має загальне щось з літературою, бо не можна вивчати літературу не читаючи конкретні твори. Тому початковий курс філософії повинен включати список філософських праць, знання яких для студента обов'язкове.

Розповідь про філософські ідеї того чи іншого мислителя, не підкріплена читанням його оригінальних робіт, приводить не тільки до втрати істинності його думки, а й нерідко, перекрученому чи хибному її тлумаченні. (Мається на увазі лектор, підручник чи посібник, але існує і проблема хрестоматій, де

фрагменти теж вибираються суб'єктивно згідно з поглядами автора хрестоматії). З приводу цього Г. Гегель рекомендував в ході викладання не віддавати перевагу ні одному з існуючих підручників, а зберігати пріоритет авторських текстів класичного значення.

3. Як виявити в процесі навчання філософський інтерес студента, його прихильність до тієї чи іншої концепції, адже бути прихильником усіх думок і концепцій практично не можливо, та й не це головне, задача філософії – формування власної особистої духовної основи.

Філософська освіта є обов'язковою віссю усієї вищої школи, а вивчення історії філософії, філософської проблематики і методології філософського пізнання – одна з основних вимог, що пред'являються молодому вченому-фахівцю (хоча дехто з вітчизняних освітянських функціонерів сьогодні висловлює певні, не зовсім мотивовані сумніви щодо обов'язковості викладання філософії). Філософія – це дисципліна для спеціальностей будь-якої спрямованості – природничої, гуманітарної чи технічної. Вона допомагає формувати у молодих людей науковий світогляд, виробляти здатність мислити, використовуючи наукові поняття, висувати нові гіпотези і теорії, вести дискусії і вирішувати складні наукові і світоглядні проблеми.

Перш ніж звернутися до методики викладання філософії, варто майбутньому викладачу самому детально усвідомити специфіку філософського знання, його призначення, що є об'єктом і предметом вивчення філософії, а далі – могти й уміти пояснити це студентам.

Слово філософія несе в собі відповідь і нову загадку. «Філософія» дослівно – «любов до мудрості». Але чому ж не сама мудрість? Що значить мудрість? І, взагалі, чи можна «любити мудрість»? Всі перераховані питання законні і важливі. Пошук відповіді на них приводить людину на шлях роздумів, а значить, наближає до мудрості.

Покинувши вир звичайних справ, ми отримуємо можливість реалізувати те, що відрізняє нас від усіх інших відомих істот, – наш розум. І саме увійшовши в його сферу, сферу споглядального розуму, ми входимо у володіння філософії. Розмірковуючи, людина діє так, як належить діяти тільки

людям. Роздуми вихоплюють нас з повсякденного життя і переносять в сферу філософії. Тут, віддаляючись від буденності, ми наближаємося до мудрості, яка знаходиться поза світом, прихована від нього, і яка стає бажаною метою філософського пошуку.

В потоках великої маси різноманітної інформації сучасна людина часто не встигає усвідомити момент, коли вона вже зробила той чи інший вибір в економічній, політичній, духовній чи соціальній сферах. Але на підставі яких би аргументів вона не зробила б свій вибір, до яких би доводів не прислухалася, вибір робиться тільки нею. У крайньому випадку, в будь-якій ситуації людина може зупинитися і запитати: навіщо я це роблю? Чому я повірив цим людям? Чому і чим мене змогли переконати? Як би голосно не прозвучали ці питання, вони прозвучать в повній тишині, тому що вони задані тільки самому собі. Якщо на них відповість хтось за неї інший, то вони прозвучать знову. Такі питання можна відганяти, переадресовувати комусь чи перекладати на щось, але тоді потрібно буде визнати, що я не свободний, що я слідую чужій волі.

Вибираючи, чим займатися в цьому житті, людина розмірковує. Розмірковує вона за допомогою розуму, що прагне до мудрих і зважених рішень. Будь-яким нашим справам передують по суті філософські роздуми, які тільки й дозволяють нам робити усвідомлений вибір. Тому кожен з нас, щоб зробити правильний вибір, який забезпечить успіх, повинен володіти філософськими знаннями і методологією та уміти їх застосувати на практиці.

Чи є філософія наукою? Це питання дуже часто постає в різних аудиторіях, на сторінках філософської літератури. Представники інших наук іноді навіть вказують на деяку «незрілість» філософії, кажучи, що їй тільки належить стати наукою. Філософи ж наполягають на тому, що за своїм основним призначенням і специфікою, з самого свого зародження, філософія не претендувала і сьогодні не претендує на роль «чистої» науки і тим паче «науки наук». Виконуючи свої функції у пізнанні найзагальніших проблем дійсності вона власне розробила і використовує не тільки раціональні, а й ірраціональні методології. Тому деякі філософські знання наближені до наукових і представлені відповідними

теоріями, а деякі потребують подальших досліджень конкретних наук і представлені в якості гіпотез чи концепцій.

Основне ж завдання викладача філософії полягає в тому, щоб знайомити студентів з цією дисципліною так, щоб кожний мав змогу шукати варіанти відповідей на питання своєї світоглядної орієнтації, тобто, слід зробити проблеми людина і світ, людина і суспільство, сама людина, як така, цікавими і актуальними, теоретично обґрунтованими (наскільки в філософії це можливо) і на практиці, в певній мірі, здійсненими.

Усвідомлення молодого людиною значущості філософських проблем є необхідною умовою її зацікавлення філософією. Точніше, кожна освічена людина здатна до такого осягнення, однак вона може не знати, що ці питання належать саме до сфери філософії і як їх пізнавати, як до них ставитися чи вирішувати. При формальному підході викладача до проведення лекцій, семінарів та інших форм навчання, а також до організації самостійної роботи студентів з такою роботою не всі вони можуть упоратися.

Отже, викладачеві необхідно показати, що філософські знання є теоретичними і практичними методами (способами, прийомами) за допомогою яких ведуться пошуки відповідей на ті найзагальніші питання, які хвилюють кожну людину.

2. Особливості викладання філософії у порівнянні з іншими науками

Особливості викладання філософії зумовлені наступними факторами:

1. Кожна з наукових дисциплін (природничих, технічних, гуманітарних чи суспільних) є стислий зміст, відбиток, образ певної науки.

Наукове мислення є предметним, вбудоване у чіткі рамки предмета науки, а філософське мислення здійснюється на основі зіставлень, порівнювань, переходів з однієї предметної області в іншу тощо. Наукове мислення здійснюється у межах норм відповідної науки, строго запрограмоване правилами наукового дослідження, філософське мислення підпорядковане правилам логіки і здоровому глузду, тобто запрограмоване не настільки суворо, як наукове.

Наукове знання є об'єктивним, воно не повинне залежати від переконань та ідеалів вченого, а філософське – пройняте суб'єктивністю. Наукове мислення відвертається від будь-яких виявлень, що характеризують відношення людини до світу, тобто у межах науки дійсність, що пізнається береться у формі об'єкта. Філософське мислення є рефлексивним, воно звернено не тільки на об'єкт, а й на процес його вивчення, тобто відображає певні аспекти відношення суб'єкта до об'єкта. Рефлексуючи, ми сприймаємо дійсність не самою собою, а так як вона виступає відносно нашої свідомості, як представлена у формах мислення.

2. Надзагальний характер філософських категорій і понять, їхня незвідність інколи до фактів, тобто не строгість – становлять сутність філософського мислення.

Наукове мислення здійснюється на основі наукових понять, а філософське – виходячи з філософських категорій і понять, які мають інший об'єм, ніж наукові. Ця загальність, широта філософських категорій дозволяє за їхньою допомогою визначити певні шляхи, напрями наукового пошуку навіть тоді, коли наукові поняття не спрацьовують. При цьому потрібно розуміти, що філософські категорії і поняття, будучи засобами асиміляції невідомого, не можуть використовуватися абсолютно свавільно – вони вживаються лише у визначеному полі семантичних значень.

3. Філософське знання за своїм змістом неоднорідне. Наприклад вчення про ідеальне (абсолютне, дух, розум, душу, бога) або про добро і зло, або свободу і свавілля, поки що виходять за межі науки, а ось, вчення про буття матеріального світу, закони його розвитку, вчення про суспільство, людину і її розумові здатності максимально наближені до наукових.

4. Філософське мислення зв'язане з цілепокладанням і формуванням цінностей, наукове реалізує вже поставлену задачу, мету або систему цінностей. Наука відповідає на питання «чому», а філософія – на питання «для чого, з якою метою».

Формування світоглядних і методологічних настанов особистості є складним і багатоаспектним процесом, закономірності якого вивчені ще

недостатньо, хоча цілком зрозуміло, що вони формуються усім її життям. Однак у всьому світі визнано, що важлива роль належить, в тому числі, і систематизованому вивченню філософії. Вивчення філософії має на меті допомогти перетворити погляди людини, що стихійно склалися, в ретельно продумане, обґрунтоване світорозуміння. Представників різних професій філософія може цікавити, як мінімум, з двох кутів зору. Вона потрібна для кращої орієнтації в обраній спеціальності, а головне – необхідна для розуміння життя у всій його повноті і складності. Крім професійних навичок, знань, ерудиції, що дуже потрібні для вирішення конкретних задач, кожній людині потрібне і щось більше. Необхідні широкий світогляд, вміння бачити тенденції й перспективи навколишнього соціального і фізичного світу; слід розуміти сенс і цілі наших дій, нашого життя. Все це не приходить само собою і навіть з освоєнням спеціальних дисциплін. Цьому вмінню потрібно вчити майбутніх спеціалістів.

Тому філософію потрібно викладати дотримуючись педагогічних правил, але широко використовуючи діалогічність, дискусійність, щоб отримати різноманітність думок, сумнівів, заперечень чи переконань, прагнучи досягти не те що істинності чи неістинності тих чи інших знань про щось найзагальніше, а певного «консенсусу» думок.

3. Сутність профілювання філософії в процесі викладання її для студентів нефілософських спеціальностей

Термін профілювати (фр. profiler) – означає надавати чому-небудь правильного профілю, а термін профіль (фр. profil) – означає обрис, вид збоку, в розрізі. У застосуванні до навчального закладу під профілюванням розуміється те, що викладання філософії, як навчальної дисципліни, повинне враховувати, з одного боку, видову профілізацію цього закладу, його конкретного навчально-наукового інституту чи факультету, пов'язану з певним використанням матеріалу конкретної наукової дисципліни: фізики, математики, біології, психології, соціальної роботи та ін., з іншого боку, галузеву профілізацію, яка передбачає використання наукового матеріалу конкретної

галузі, в якій будуть працювати майбутні фахівці: освіта, державне управління, органи юстиції, соціальний захист та ін.

Філософія є невід'ємним елементом вузівської освіти тому, що це особлива форма пізнання світу, система знань про фундаментальні принципи і основи людського буття, про найзагальніші проблеми людського ставлення до природи, суспільства і духовного життя в усіх його проявах. Філософія виступає як методологія пізнання, вона розробляє універсальні методи пізнання, які застосовуються в інших галузях теоретичного знання, тобто в конкретних науках.

Через філософський стиль мислення здійснюється тісний інформаційний зв'язок філософії та інших наук. Філософія виробляє світогляд, що відповідає сучасному рівню розвитку науки, соціальній практиці і інтелектуальним вимогам людини. Філософія виробляє цілісну картину світу, а окремі його сегменти науково обґрунтовують і доопрацьовують природничі, технічні і суспільно-гуманітарні науки. Філософія надає системі наук внутрішньо-зв'язуючий їх сенс.

Філософія займає одне з чільних місць в системі наукових знань і тому, що майже всі природничі науки безпосередньо пов'язані з філософією, вийшли з її «лона» – математика, фізика, астрономія, хімія, біологія, а також з філософії беруть свої початки основні суспільні і гуманітарні науки – психологія, політологія, правознавство, соціологія та ін.

Немає майже жодного великого вченого, який би не звертався до філософського аналізу розроблюваних ними проблем. Так на рівень філософії була піднята теорія відносності А. Ейнштейна у фізиці, в математиці проблема континууму Г. Кантора, квантова теорія Н. Бора в ядерній фізиці, генна теорія в біології тощо.

Провідні вчені, поряд зі спеціальними працями, створювали і створюють філософські твори, в яких методологічно аналізують свої результати в науці, наприклад, Н. Бор «Атомна фізика і людське пізнання», Д. Бом «Причинність і випадковість в сучасній фізиці», В. Гейзенберг «Фізика і філософія». Г. Вейль «Математичне мислення», Н. Кисельова «Математика і дійсність» та ін.

К. А. Тимирязєв, І. П. Павлов, В. І. Вернадський, С. І. Вавилов, Н. І. Лобачевський і інші вчені розробляли філософські проблеми природознавства, діалектично пов'язуючи природничі відкриття з їхнім філософським аналізом.

Отже, в чому ж полягає сутність профілювання філософії, якими є ті вимоги, які необхідно виконувати в процесі викладання філософії для студентів нефілософських спеціальностей:

- наповнити курс філософії таким матеріалом з профілюючих наук, на якому можна показати, як працюють в цих науках і допомагають в наукових дослідженнях їм закони діалектики чи певні філософські категорії та поняття: якщо це вчення про буття (філософська онтологія), то, наприклад, категорії і закони діалектики;

- якщо це вчення про суспільство (соціальна філософія), то, наприклад, соціальні закони та закономірності або такі категорії і поняття, як «суспільство», «соціальна група», «соціальний інститут», «соціальний процес», «соціальні відносини»;

- якщо це вчення про теорію пізнання (гносеологія), то, наприклад, поняття «суб'єкт», «об'єкт», «предмет» пізнання, «емпіричні форми і методи пізнання», «раціональні форми і методи пізнання», «істинні знання» тощо. На семінарських заняттях пропонувати конкретні завдання, пов'язані з розглядом тих чи інших філософських проблем крізь призму, наприклад, математики чи хімії чи психології чи історії та ін. наук, показувати і навчати студентів самостійно застосовувати діалектичну методологію при аналізі теоретичних і практичних проблем своєї спеціальності;

- показувати значення наукового світогляду в підході до природи, у взаємодії людини і довкілля;

- формувати наукові погляди на місце людини в «техносфері», коли «природне» замінюється «штучним», розширювати можливості освоєння людиною зовнішнього світу і глибин власної життєдіяльності;

- формувати такі розумові, вольові, моральні, естетичні, чуттєво-емоційні та інші властивості особистості студента, за допомогою яких він може комфортно жити в суспільстві, виробничому колективі, сім'ї, реально

оцінювати досягнуте і не нашкодити природі і суспільству своєю професійною і громадською діяльністю;

— показувати соціальні фактори розвитку наукових областей, підкреслюючи, що ця наука не тільки складова частина технічного чи гуманітарного процесу, а й ланка в розвитку особисто-людських і суспільних відносин.

Питання для самоконтролю

1. І. Кант про специфіку філософського знання і особливостях навчання філософії.

2. Г. В. Ф. Гегель про викладання філософії у гімназіях і університетах.

3. Роль і значення курсу філософії в закладах вищої освіти в контексті гуманітаризації освіти.

4. Особливості викладання курсу філософії у порівнянні з викладанням курсів інших наук.

5. Сутність профілювання філософії в процесі викладання філософії для нефілософських спеціальностей

Література

За № 2, 6, 7, 8, 9, 12, 13, 14, 15, 25, 27, 31, 32, 36, 46, 51, 51, 52.

РОЗДІЛ 2. СУТНІСТЬ ТА ФУНКЦІЇ МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ ФІЛОСОФІЇ

1. Формування філософської культури особистості – основна мета викладання філософії

2. Предмет та функції методики викладання філософії

1. Формування філософської культури особистості – основна мета викладання філософії

Кого покликані готувати заклади вищої освіти? Якщо подивитися з точки зору держави, суспільства, то їм потрібні саме спеціалісти зі стандартним набором якостей і готувати їх можна тільки виходячи з позитивістської моделі освіти. Сам же студент, його батьки зацікавлені в тому, щоб по закінченні вищої школи він зміг максимально використати навички й знання, отримані за роки навчання, як в професії, так і в інших сферах життя, при цьому заробляючи засоби, достатні для гідного існування.

В наш час дуже важливо вміти переключатися, суміщати різні професійні сфери, ефективно спілкуватися з іншими людьми, керувати собою, бачити перспективу в житті та багато іншого.

Отже, динаміка і швидкість суспільних процесів змушують особистість ставати гнучкішою, творчою, широко компетентною, такою, що сумнівається в догмах тощо.

Вживання і адаптацію забезпечують людині саме ці особистісні якості. А де їх взяти? Ось тут і набуває своєї актуальності питання вивчення філософії.

Саме на формування, розвиток, гармонізацію часто «розірваного» або фрагментарного світогляду молодій людині повинен працювати корпус викладачів філософії.

З чим пов'язувалося слово людина в античності? Грецькою мовою слово «людина» звучить як «антропос», тобто «спрямований вгору, в небо». А ось латинське слово «гуманус», яке є однокорінним зі словом «гумус», що

буквально означає «перегній, ґрунт» – позначає людину, зв'язану з землею. Така подвійна етимологія слова «людина» відображає два начала в людині, споглядальне і діяльне, земне і небесне. То яка ж людина є ціллю сучасної освіти і виховання? Людина, яка дивиться тільки в землю з метою її використання, чи людина, що звертає свій погляд до некорисного неба? Фізик чи лірик? Прагматик чи мрійник?

А тут ще одна проблема! Інколи складається таке враження, що наша система освіти орієнтована ні на таке ні на інше: в ній хронічно не вистачає ні навчанню практики (справі, користі), ні навчанню пізнавати, мріяти, уявляти і творити. Часто кожний предмет, процес чи явище буття існує для багатьох молодих людей сам собою, а світ відтворюється мозаїчно, фрагментарно.

Між тим гуманістична філософія, «з любов'ю не тільки до мудрості, а й до людини», протягом усієї своєї історії мала на увазі цілісну людину, якій поєднані утилітаризм і романтизм, розум і уміння, діяльне і споглядальне начало. Міра розвинутої особистості, дорівнює мірі її культури.

Для людини світ завжди залишається складним і до кінця не зрозумілим. Живучи в ньому вона весь час мусить розв'язувати і розв'язувати все нові й нові суперечності і поставлені перед нею задачі.

Намагаючись вдосконалити й перетворити світ для власних потреб людина багато чого досягла, але й одночасно ускладнила собі життя.

До боротьби з природними явищами і катаклізмами долучилася боротьба з проблемами, що виникли в результаті її соціального життя.

Проблеми і виклики сьогодення і завтрашнього дня є такими, від яких втекти чи заховатися будь-кому вже не під силу. А отже виникає питання як жити – мати власне життя, щастя, долю, чи опинитися в сірому потоці життєвої річки, віддавшись на чужу милість.

Щоб активно, за власною волею жити в сучасному світі, в сучасному суспільстві потрібно в першу чергу усвідомити, що відбувається в навколишньому фізичному і соціальному бутті. І тут без філософської освіти, певного рівня філософської культури сучасній людині не обійтись.

Звідси викладання філософії переслідує наступні цілі:

- допомогти студентам в осягненні тенденцій, закономірностей, суперечностей розвитку природного і соціального світу;
- допомогти сформувати особистісний світогляд (як відомо філософія претендує на теоретичне ядро світогляду);
- виробити теоретико-пізнавальну і методологічну культуру майбутнього фахівця, що впливатиме на вибір ним способів і засобів діяльності;

Навчання, освіта сьогодні – це не тільки і не стільки передача знань, умінь і навичок. Це перш за все формування у молодій людини здатності навчатися, здатності освоювати нові й нові знання, здатності сприймати інновації, творчо підходити до проблем, що висуває життя.

Отже, головним змістом діяльності викладача є не просто бути носієм теоретичного матеріалу, а генератором його творчої передачі і осмислення студентами. Викладач повинен допомогти студентам у виробі творчого мислення. А це залежить від володіння ним методикою викладання.

Тому образ сучасного викладача філософії повинен включати в себе такі характерні риси як:

- людина з високим духовним потенціалом;
- професіоналізм (глибоке і конкретне знання матеріалу по темах і проблемам, що вивчаються, здатність філософські його переосмислювати і красномовно подавати студентам);
- самостійність, уміння мислити в широкому світоглядному діапазоні; постійна робота над собою (самоудосконалення і самопідготовка);
- захопленість науковим пошуком; яскравість і талановитість;
- уміння під час проведення аудиторних занять і при проведенні позааудиторних заходів філософські спілкуватися з студентами (діалогічність, переконливість, ясність і точність, етичність і естетичність у спілкуванні).

2. Предмет методики викладання філософії та її функції

Всі люди за своєю природою, говорив Аристотель, прагнуть до знань. Але ж як можна розрізнити людину, яка знає від тієї яка не знає? Так ось

Аристотель вважав, що знаючою людиною є така, яка уміє навчати. Отже методика викладання філософії – це знання про вміння навчати філософії.

Звичайно головним у процесі викладання філософії є зміст матеріалу, що вивчається, його теоретичний рівень. Разом з тим творче засвоєння матеріалу немало залежить й від методики викладання. Найсучасніший з точки зору теорії зміст матеріалу можна згубити, якщо не підходити до його вивчення творчо, якщо бачити студента як пасивного об'єкта перекладання інформації, як того кого тільки навчають і виховують і не вважати його активним суб'єктом навчання, особистістю зі своїми інтересами, запитами, особливостями тощо. Якщо зміст філософських знань, перетворюється у певну кількість абстрактних догматів, що вимагають їхнього запам'ятовування і вірування в їхню істинність, а не осмислення, якщо методика ігнорує вияснення того, що думає студент з того чи іншого питання чи проблеми, то в навчальному процесі творчому суб'єкту, особистості місця не залишається.

У кожній професії є певні прийоми, способи або методи роботи. Викладацька діяльність є особливою професією, бо не будь-який гарний спеціаліст у своїй галузі чи області може успішно навчати інших. Для цього потрібно володіти ще й необхідними методами системного навчання, тобто знати і вміти застосовувати на практиці методику викладання.

Методика(гр. *methodike* – сукупність способів доцільного проведення якоїсь роботи) викладання – це сукупність найефективніших прийомів навчання, способів послідовного і доцільного викладу основних положень певної науки чи її окремих галузей, перевірки і оцінки знань й умінь студентів з відповідної навчальної дисципліни.

Методологічні та науково-методичні основи викладання у вищому навчальному закладі вивчаються студентами у дисципліні «Педагогіка вищої школи» у розділі дидактика вищої школи.

Дидактика (від грецького *didaktikos*, що означає повчальний) – це частина педагогіки, що викладає теоретичні основи освіти і навчання (обґрунтування навчальних планів, програм, принципів, методів і організаційних форм навчання).

За масштабами охоплення педагогічної діяльності виокремлюють загальну дидактику і конкретні або прикладні дидактики, які називають методиками викладання. Конкретні методики вивчають особливості проведення навчального процесу, змісту, форм і методів викладання конкретних навчальних предметів.

Для методики викладання філософії головне – це поєднання її специфіки з загальними закономірностями процесу пізнання, принципами педагогіки і дидактики стосовно до вивчення філософської дисципліни.

Об'єктом методики викладання філософії як наукової дисципліни є процес організації вивчення студентами філософії за допомогою підготовленого, кваліфікованого викладача.

До предмету методики викладання філософії відноситься:

- відображення і використання закономірностей педагогіки стосовно до викладання і вивчення філософії;
- розробка і застосування методів, форм і засобів, які забезпечують викладання і вивчення філософії;
- визначення і застосування найефективніших методів виховного впливу в цілях перетворення філософських знань в особисті переконання, в метод практичної дії.

Методика викладання філософії, враховуючи особливості філософії як такої, пропонує використовувати ті методи, які, з одного боку, дозволяють ввести студента в курс традиційних для філософії проблем, концептів і напрямків, а з іншого боку, будуть формувати у нього самостійну оцінку і ставлення до філософської проблематики, спонукати його до активної філософської рефлексії в рамках традиційних концептів.

Завдання викладання філософії полягає в тому, щоб, не відходячи від науковості тієї чи іншої проблеми, виходячи з рівня підготовленості студентів, зробити виклад цієї проблеми доступним сприйняттю студентів. Тільки тоді, коли студенти розуміють, про що йде мова, вони проявляють інтерес і намагаються осмислити цю проблему. Приклади з життя, що зачіпають інтереси молоді, суспільства в цілому можуть підтвердити життєву силу

філософських категорій, які не будуть здаватися непотрібними, відірваними від життя.

Завдання викладача - навчити студентів філософствувати, міркувати, сперечатися, доводити свою точку зору. Це необхідна умова формування їхнього методологічного філософського мислення, світогляду в цілому і філософського зокрема. А це можна досягти тільки при обговоренні конкретних і злободенних філософських проблем, а також шляхом професійної спрямованості у викладанні філософії. Завдання викладача – навчити студентів застосовувати філософські знання для своєї майбутньої професії. Можна пропонувати конкретні завдання, пов'язані з розглядом тих чи інших філософських проблем фізики, математики, кібернетики, біології та ін. Потрібно показати студенту, навіщо йому потрібна філософія, і познайомити з її інструментарієм.

Основа методики викладання філософії – це перш за все ті вимоги, які пред'являються її функціями і ті методи які застосовуються для розкриття цих функцій.

1. Світоглядні основи методики викладання філософії включають вимоги, що сприяють розкриттю цієї функції філософії (елементи науковості, об'єктивності, поліфонійності, доказовості, творчого підходу тощо).

2. Під методологічними основами методики викладання філософії розуміються вимоги, що пред'являються до викладання філософії як загального методу наукового пізнання і практичних дій.

3. До гносеологічних і логічних основ методики викладання філософії відносяться ті вимоги, які пред'являються теорією пізнання, діалектичною і формальною логікою, а також методи, за допомогою яких реалізуються ці вимоги.

4. Психологічні основи методики викладання філософії містять вирішення таких проблем як: психологія праці викладача філософії; психологія сприйняття аудиторією високоабстрактних понять, положень, проблем філософії; психологія спілкування викладача з аудиторією та ін.

Функції методики викладання полягають в тому щоб:

1. Сприяти оволодінню кожним викладачем необхідними методичними знанням, які б забезпечували йому найефективнішу працю.

2. Побуджувати викладача філософії свідомо і цілеспрямовано керуватися тими світоглядними і методологічними положеннями, без яких його праця позбавляється наукової основи, а також методично дисциплінувати викладача.

3. Навчати мистецтву викладання.

4. Впроваджувати методичні знання в практику викладача.

При викладанні філософії викладач у навчальному процесі повинен дотримуватися наступних принципів:

1. Принцип забезпечення єдності теоретичної і практичної підготовки майбутніх фахівців у різних сферах.

Цей принцип передбачає не тільки викладання науково-теоретичних положень, понять, законів, а й розкриття їх місця і значення у навколишньому світі, у реальному житті: для чого це потрібно знати фахівцю, які блага (духовні й матеріальні) дає людству ця наука, як забезпечує умови життєдіяльності і які потреби людини задовольняє.

2. Принцип науковості – це зв'язок між вмістом науки і навчального предмета. Необхідно, щоб зміст предмета наближався до розкриття сучасних досягнень в науці і її перспектив розвитку.

3. Принцип підтримки високого теоретичного рівня і доступності навчання.

Виходячи з того, що філософія пізнає найзагальніші проблеми матеріального і соціального буття, людини і її свідомості – знання, які отримує студент повинні базуватися на сучасних досягненнях природничих, суспільно-гуманітарних, технічних наук і разом з тим бути досяжними для їх опанування студентами. Це означає, що слід відштовхуватися від реального рівня знань та вмінь студентів, поступово підвищуючи рівень складності навчального матеріалу; потрібно вчити відкривати істинні знання і забезпечувати можливість процесу відкриття самому студентові; потрібно стимулювати його особисті зусилля, допомагати набувати навички самопізнання.

4. Принцип цілеспрямованості, системності, наукової (де це можливо) логічності, доказовості і аргументованості.

Для забезпечення реалізації цього принципу потрібно: по-перше, мати цілісну, логічно взаємозв'язану, продуману з врахуванням напрямку підготовки студентів навчальну програму; по-друге, ретельний відбір найсуттєвішого змісту кожної теми запропонованої до вивчення; по-третє, зосередження уваги студентів на основному при вивченні конкретної теми, на проблемних і не вивчених питаннях, що потребують подальших досліджень; по-четверте, глибоке знання й уміле використання викладачем філософських категорій і понять, але не потрібно переобтяжувати тексти лекцій чи усні виступи ними там, де можна обійтися відомими науковими чи літературними термінами.

5. Принцип доступності вимагає, щоб навчання будувалося на рівні реальних навчальних можливостей студентів. Однак цей принцип не означає, що зміст навчання має бути спрощеним;

6. Принцип наочності і аудіовідеовізуальності забезпечується застосуванням в навчальному процесі різних схем, графіків, ілюстрацій, демонстрацій, креслень, слайдів, навчального кіно і телебачення, інтернету тощо. Це підвищує інтерес, сприйнятливість, розуміння студентами матеріалу, а, отже, ефективність навчання.

7. Принцип активності і свідомого підходу студента до навчання. Відображає активну роль студента в навчальному процесі. Той, кого навчають є суб'єктом навчання, а не пасивним об'єктом. Свідоме засвоєння знань запобігає формалізму і сприяє отриманню глибоких і стійких знань та переконань. Цей принцип має велике виховне значення, так як сприяє розвитку активної життєвої позиції особистості.

8. Принцип створення необхідних умов для навчання.

Він передбачає створення умов для ефективного функціонування навчального процесу. До необхідних умов відносяться, наприклад, якісна навчально-матеріальна база; навчально-гігієнічні умови (чистота, освітлення, температурний режим та ін.); морально-психологічні умови в навчальному процесі (доброзичливість, об'єктивність, повага та ін.) тощо.

9. Принцип гуманізації навчання.

Цей принцип означає створення умов під час проведення навчальних занять для формування найкращих людських якостей і духовних сил у студентів.

10. Принцип єдності навчальних і виховних функцій навчання.

Останнім часом висловлюються ідеї про виділення групи принципів у вищій школі, які синтезували б всі існуючі принципи:

- орієнтованість вищої освіти на розвиток особистості майбутнього фахівця;
- відповідність змісту вузівської освіти сучасним і прогнозованим тенденціям розвитку науки (техніки) і виробництва (технологій);
- оптимальне поєднання загальних, групових та індивідуальних форм організації навчального процесу у ЗВО;
- раціональне застосування сучасних методів і засобів навчання на різних етапах підготовки фахівців.

Для забезпечення ефективності навчального процесу викладач може використовувати різноманітні системи методів.

Методика викладання філософії, враховуючи особливості філософського знання, передбачає, що в процесі викладання філософії необхідно використовувати ті методи, які, з одного боку, вводили б студента в курс традиційних для філософії проблем, а з іншого боку, формували у нього самостійну оцінку філософської проблематики і спонукали до активної філософської рефлексії. Такими є пояснювально-ілюстративний і проблемний методи, які є співвідносними. Їхня гармонійна взаємодія може сформувати у студента адекватне ставлення до філософії як навчального предмета.

Пояснювально-ілюстративний метод навчання, виникнувши в епоху, становлення природознавства і наукових революцій на зорі Нового часу, довгий час був домінуючим в системі навчання і освіти. Основу цього методу складали розповідь, лекція, екскурсія, демонстрація, спостереження.

Пояснювальні методи є головним джерелом отримання нових знань. Використовуючи ці методи, викладач різними засобами повідомляє готову

інформацію, а студенти її сприймають, усвідомлюють і фіксують в пам'яті. Повідомлення інформації викладач здійснює за допомогою усного слова (розповідь, лекція, бесіда), друкованого слова (підручники, методичні посібники), наочних засобів (таблиці, схеми, відео, кіно), практичного показу способів діяльності (показ досвіду, алгоритму розв'язання задачі).

Пізнавальна діяльність студентів зводиться до запам'ятовування готових знань. Передбачається, що викладач повідомляє, пояснює знання в готовому вигляді, а студенти засвоюють їх і можуть відтворити, повторити спосіб діяльності за завданням викладача (вирішити завдання, відтворити почуте). Критерієм засвоєння є правильне відтворення знань. Тут має місце досить низький рівень розумової активності. При всіх перевагах пояснювально-ілюстративного методу (він переважає в вузах) він не дозволяє належним чином розвивати творче мислення студентів, формувати самостійність, творчий підхід до справи. При цьому методі переважає відтворююча діяльність студента, тоді як необхідно значно збільшити частку творчої діяльності. Ця мета досягається методами проблемного викладання.

Проблемне навчання може здійснюватися на лекціях, семінарських і практичних заняттях, при організації науково-дослідної роботи студентів, у вигляді творчих завдань проблемного характеру для самостійної роботи.

Під проблемним навчанням розуміють такий спосіб організації навчання, при якому студенти набувають і закріплюють нові знання в результаті активної самостійної або частково самостійної (за участю викладача) розумової діяльності і який передбачає для досягнення цієї мети використання специфічних методичних прийомів (створення проблемних ситуацій, постановка навчальних проблем в умовах проблемної ситуації, керівництво пізнавальної діяльності студентів в процесі вирішення проблеми).

Ключовим моментом проблемного навчання є проблемна ситуація. Проблема ситуація виникає в тому випадку, якщо:

- для осмислення якогось явища студенту не вистачає наявних знань;
- виявляється невідповідність між наявними знаннями і вимогами;

- є необхідність використовувати раніше засвоєні знання в нових практичних умовах;
- є протиріччя між теоретично можливим шляхом розв'язання завдання і практичною неможливістю здійснення обраного способу;
- є протиріччя між досягнутим результатом і відсутністю знань для його обґрунтування.

Проблемна ситуація в навчанні має цінність тільки тоді, коли пропонуване студенту завдання відповідає його навичкам, здатне пробудити у нього бажання вийти з цієї проблемної ситуації чи зняти існуюче протиріччя.

Евристичний метод полягає в організації активного пошуку рішення пізнавальних завдань або під керівництвом викладача, або на основі евристичних програм і вказівок. Такий метод – перевірений спосіб активізації мислення і збудження інтересу до навчання.

Дослідницький метод передбачає самостійне вивчення літератури з даної проблеми, самостійні дії пошукового характеру.

Організація навчання у вищій школі забезпечується засобами поєднання аудиторної і поза аудиторної форми навчання. До традиційних форм організації навчального процесу (видів навчальних занять) відносяться:

- лекції;
- семінари;
- практичні заняття (лабораторні роботи, лабораторний практикум);
- самостійна аудиторна робота студентів;
- самостійна позааудиторна робота студентів;
- консультації;
- курсове проектування (курсів роботи);
- кваліфікаційні роботи;
- усі види практик.

Для здійснення контролю за якістю знань та вмінь студентів традиційно використовуються:

- контрольні роботи;
- індивідуальні співбесіди;

- колоквиуми;
- заліки;
- іспити;
- захист курсових і кваліфікаційних робіт;
- державні іспити.

У вищому навчальному закладі лекція традиційно посідає одне з найбільш важливих місць у навчальному процесі.

Слід зазначити, що у вищій школі протягом століть традиційно номінувала спочатку лекційна, а потім лекційно-практична методика навчання, характерними елементами якої є:

- лекція як основна форма передачі великого обсягу систематизованої інформації, що має бути орієнтовною основою для самостійної роботи студентів;
- семінарсько-практичні заняття – форма організації, поглиблення, розширення, закріплення навчального матеріалу, використання його на практиці та для контролю знань, отриманих на лекції та в процесі самостійної роботи;
- основою навчання є самостійна навчально-пізнавальна діяльність студента;
- навчальна група – форма організації студентів, постійний склад якої зберігається на протязі усього періоду навчання;
- навчальний рік, що зазвичай поділяється на два семестри, два заліково-екзаменаційні періоди і канікули;
- завершується навчання у вищому навчальному закладі державними іспитами, і (або) захистом кваліфікаційної роботи.

Традиційна система навчання певним чином задовольняла суспільні потреби, однак кінець XX століття – початок XXI століття ознаменувалися революційними соціально-економічними і духовними змінами, які вимагали кардинальних змін в освітньому середовищі.

У цей період:

1. Освіта перетворюється в одну з ключових сфер суспільства, у якій формується його майбутнє інтелектуальне багатство, у тому числі і основні ресурси.

2. Освіта найбільш активно діє на оновлення і розвиток усіх галузей суспільного життя. Це сприяло підвищенню рівня освіти в найбільш розвинених країнах світу і активізувало проблему переходу до загальної вищої освіти населення.

3. Відбувається швидке зростання об'ємів інформації, що потребує швидкого оновлення змісту, форм, методів і засобів навчання, подовження термінів навчання, утвердження принципу неперервності освіти на протязі усього життя, всебічної технологізації освітнього процесу.

Якщо у традиційному навчанні увага акцентувалася на запам'ятовуванні і відтворенні інформації, то у нових умовах виникла потреба розвитку творчого (продуктивного) мислення студента, формування його комунікативних умінь та практичної підготовки до активної життєдіяльності у постійно мінливому соціальному середовищі. Слід вважати на особливість сучасної системи вищої освіти в Україні, де має місце співіснування традиційних та інноваційних технологій навчання з яскравим нахилом в сторону традиціоналізму, що в повній мірі не забезпечує сучасних вимог до випускників. Отже, нагальною постає потреба широкого упровадження інновацій у навчальний процес.

Педагогічна інновація (з лат. *in* – в, *novus* – новий, оновлення, зміна) це введення нового в цілі, зміст методики і форм навчання і виховання.

Саме терміни «інноваційне» та «традиційне навчання», а також ідея їх альтернативності були запропоновані групою вчених у доповіді Римському клубу в 1978 році.

Характерною рисою інноваційних педагогічних і, зокрема, дидактичних технологій є особисто-орієнтована освіта. Її основні закономірності мають наступний зміст.

Якщо під час проектування традиційного педагогічного процесу вивчення навчальної дисципліни є фрагментом змісту навчання і його діяльнісно-процесуальним забезпеченням, то в особистісно-орієнтованій освіті елементом

проектування стає подія в житті особистості, що дає цілісний життєвий досвід, у якому отримані знання є його елементом, частиною.

Проектування навчального процесу є предметом сумісної діяльності викладача і студента, способом їх життєдіяльності як суб'єктів освіти. Навчальний процес набуває вигляду дослідження, пошуку, навчальної гри, що стають джерелом досвіду.

Змінюються функції міжособистісного спілкування між викладачем та студентом: педагог стає фасонфікатором навчально-пізнавальної діяльності студентів, одним із джерел інформації.

Розвиток «Я» – концепції суб'єктів навчальної діяльності йде через усвідомлення цілісної життєдіяльності, що передбачає імітаційно-рольове відтворення життєвих ролей і ситуацій, конструювання і організацію навчального матеріалу у такий спосіб, щоб студент міг самостійно вибрати зміст, форму і вид навчально-пізнавальної діяльності та засоби самоконтролю.

Питання для самоконтролю

1. Роль викладання філософії у формуванні філософської культури особистості студента.
2. Головні цілі викладання філософії.
3. Поняття «методика викладання» та «методика викладання філософії».
4. Об'єкт та предмет методики викладання філософії.
5. Основи методики викладання філософії.
6. Функції методики викладання філософії.
7. Принципи викладання філософії, яких повинен дотримуватись викладач.
8. Форми навчання, що застосовуються при вивченні філософії.
9. Сутність традиційних і інноваційних технологій, які можуть застосовуватися при вивченні філософії.

Література

За № 4, 15, 18, 21, 22, 23, 31, 33, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 50, 54.

РОЗДІЛ 3. СУТНІСТЬ ЛЕКЦІЙНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ

1. Роль лекційної форми навчання у вивченні філософії

2. Види лекцій та їхній зміст

3. Принцип наочності в викладанні. Види і функції наочності

1. Роль лекційної форми навчання у вивченні філософії

Лекція (від лат. *lectio* – читання) – навчальне заняття у закладі вищої освіти, що полягає в усному викладі предмета викладачем; публічний виступ у формі доповіді з питань науки, техніки, мистецтва тощо. Лектор (від лат. *lector* – читець, читач) – особа, що читає лекцію.

Лекція, як форма навчання почала застосовуватися у Стародавній Греції у V ст. до н.е. Її становлення і розвиток безпосередньо зв'язаний з розвитком філософії, так як ця форма навчання використовувалася софістами для викладання основ філософії і ораторського мистецтва. Лекція розглядалась як найприродніший і найефективніший засіб систематичного викладання філософії та інших дисциплін.

Лекція – це логічний системний, науково обґрунтований, послідовний, глибокий і ясний виклад навчального матеріалу. Призначення сучасної лекції в навчальному процесі не в тому, щоб надати всю інформацію по темі, а щоб допомогти освоїти фундаментальні проблеми курсу, оволодіти методами наукового пізнання, запропонувати новітні досягнення наукової думки.

Лекційна форма широко використовується в навчальному процесі, хоча поряд з нею певної ваги набувають і ті форми навчання які сприяють розвитку самостійного, творчого мислення, навиків наукової роботи та наукового пошуку. Хоча в історії вітчизняної вищої школи іноді виникали і виникають незначні дискусії щодо лекційної форми навчання.

Не вступаючи у широку дискусію про чергове «захоплення» певною частиною міністерської, вузівської адміністрації і в їхньому руслі – «викладачів-новаторів», так званими, «новими формами навчання», що ставлять під сумнів збереження лекції як однієї з провідних форм навчального

процесу, нагадаємо, що є документи і технічні засоби створені людьми, що акумулюють, зберігають і здатні бути джерелом і носієм будь-якої інформації і є люди, які хочуть скористатися певною, необхідною їм інформацією для задоволення своїх потреб – особистих, суспільних, професійних тощо. Але, на світанку цивілізації елліни винайшли найефективніший засіб передачі такої інформації від джерела до споживача – лектора. Спочатку це були люди, які учили читати, потім їх доповнили ті, хто умів не тільки знаходити джерела інформації, але й аналізувати і систематизувати її згідно тих чи інших запитів публіки. Далі з'явилися софісти і їхні слухачі або учні. І, насамкінець, учителі чи викладачі, тобто спеціально освічені і підготовлені суб'єкти, здатні знаходити необхідну інформацію, науково чи філософськи усвідомлювати, обробляти і формувати її, щоб оперативно донести її, проінформувати про неї, зорієнтувати де і як її отримати тим, хто її прагне. Тому аргументи щодо наявності арсеналів інформації ніяк не можуть бути аргументами проти доцільності лекторів і їхніх лекцій.

Противники лекцій стверджують, що лекції привчають до пасивного сприйняття матеріалу, не розвивають самостійного, критичного мислення. Прихильники ж, навпаки, підкреслюють такі переваги лекційної форми, як оперативність передачі наукової інформації, можливість відповідати на питання, що виникають у студентів в процесі її переробки і засвоєння. Лектор не тільки передає наукову інформацію, але й пояснює найвагоміші проблеми науки. Лекція містить масу повідомлень, що почерпнуті з великої кількості різних джерел, а отже для набуття тих самих знань без лекції слухачам прийшлося би затратити набагато більше часу.

Незаперечною перевагою лекції порівняно з друкованим текстом – можливість її безперервного оновлення і збагачення. При читанні лекції можна інформувати про найновіші наукові проблеми і досягнення і оперативно реагувати на питання слухачів. При цьому слід зауважити, що лекція теж має свої способи розвитку творчого, самостійного мислення студентів.

Тому лекція – методологічна й організаційна основа для всіх навчальних занять, зокрема й філософії (методологічна, тому що вводить студента в науку

загалом, надає навчальному курсу концептуальності; організаційна – тому що решта форм навчальних занять так чи інакше «зав'язані» на лекції, найчастіше логічно заплановані після неї, спираються на неї змістовно і тематично). Її основна дидактична мета – формування орієнтувальної теоретичної основи для подальшого засвоєння студентами навчального матеріалу з філософії.

Коли йде безпосередня передача інформації лектором, це справляє враження, непорівнянне з читанням книжкового тексту чи інформації з екрана комп'ютера. Можна стверджувати, що освіта ніколи, ні за яких умов не зможе відмовитися від елементів безпосередності та «наочності», кращого передавача інформації, ніж живий викладач, ні природа, ні суспільство ще не створили, і навряд чи взагалі це можливо.

Лекція є публічним мисленням, мисленням перед аудиторією, роздумами, аналізом, який вголос проводить лектор – саме цей аспект не може бути нічим замінений. Тому людина за кафедрою, яка мислить, ніколи не може стати зайвою та непотрібною для вищої освіти.

Крім того, особливість лекції полягає в тому, що вона є однією з найбільш оперативних форм викладання. Якщо порівняти кілька видів навчальної інформації, то переконуєшся, що всі вони різняться одна від одної за ступенем новизни. Найбільш свіжа інформація – опублікована в науковій періодиці. Підручники, оскільки повинні відбирати з літератури те, що вже утвердилася, усталене, швидко застарівають.

Лекція може бути новішою самого нового підручника, бо на лекції дається огляд і оцінка останніх філософських, наукових пошуків. Саме тому більш оперативної інформації, ніж лекційна, в цьому відношенні немає. Лекційний курс виступає як систематичний виклад проблем.

Варто вказати на ще один важливий аспект лекції. Стало загальним твердження про те, що ми переживаємо ситуацію «інформаційного вибуху». Зараз щорічно публікується величезна кількість наукової літератури. Навіть при наявності самих детальних довідкових видань та бібліографічних покажчиків, студенту важко розібратися в цьому величезному потоці літератури і вимагає багато часу. Тому помічником виступає лекція, бо лектор, будучи фахівцем,

краще, ніж будь-хто інший зможе виявити в інформаційній масі саме те, що потрібно для студентів сьогодні.

Важливо підкреслити і виховне значення лекції, коли слухач опиняється під впливом авторитету лектора. Та обставина, що лектор може надати об'єктивному логічному матеріалу особистісно емоційного забарвлення, – позиціонує лекцію як форму викладання дуже високо.

Лекція з філософії як форма навчального процесу необхідна. Більш того, вона зберігає значення провідної форми навчального процесу, організовує весь навчальний процес, тому лекція орієнтує і організуючий початок навчального процесу, в ній дається основна сукупність ідей. Щоб виконати своє призначення, вона має бути, перш за все, цікавою. Інтерес – це активна зосередженість на засвоєнні того, що повідомляється в лекції. Відповідно можна виділити такі критерії.

Науково-теоретична новизна – це вміння внести в будь-яку лекцію для прикладу та порівняння щось нове, що є в науці. Жорсткий відбір дійсно нового, відмова від перевантаженості лекції дрібними фактами, відмова від повторення одних і тих самих положень, зробить лекцію ефективнішою і переконливішою.

Наступний важливий компонент цікавості лекції – це її логічна стрункість і теоретична глибина. Філософська лекція повинна являти собою продуману логічну систему. Лекція філософа повинна бути побудована проблемно. Теоретична глибина – це, перш за все, аналіз проблеми.

Важливим моментом є наявність в ній своєрідної професійної орієнтації, врахування профілю підготовки студентів, особливостей їх майбутньої професії.

Будучи формою навчання у вищій школі, лекція виконує такі функції:

- 1) світоглядну (іманентно властива лекційному курсу);
- 2) логіко-методологічну (формулює філософське мислення у студентів, надає їм допомогу у самостійному аналізі філософських проблем);
- 3) інформаційну (передбачає передавання адаптованої для студентів інформації);

4) орієнтовну (розкриває генезис теорій, ідей: коли, ким вони вивчалися, якими причинами спонукались; список рекомендованої до лекції літератури);

5) пояснювальну і роз'яснювальну (передбачає розкриття сутності філософських понять, їх визначень, тлумачення кожного слова, що належать до структури визначення);

6) систематизуючу (передбачає структурування всього масиву знань з філософії);

7) стимулюючу (спрямована на пробудження інтересу до навчальної інформації з філософії);

8) виховну (передбачає оцінювання фактів, які розглядаються на лекції, розвиток мислення, уваги, уяви, пам'яті та інших пізнавальних здібностей, соціалізація особистості).

Лекції повинні відповідати таким вимогам: моральність змісту лекції і викладача; науковість, інформаційність, доказовість і аргументованість; емоційність викладу інформації; активізація мислення слухачів через запитання для роздумів; чітка структура і логіка розкриття інформації; методична обробка, тобто виведення головних думок і положень, висновків, повторення їх в різних формулюваннях; виклад доступною і зрозумілою мовою; використання аудіовізуальних дидактичних матеріалів тощо.

Цінність лекції полягає в тому, що у її процесі студент має змогу засвоїти значно більше інформації, ніж за той самий час самостійної роботи. Під час лекції формуються погляди й переконання студентів, уміння критично оцінювати здобуту інформацію. Лекція сприяє також встановленню прямого контакту між викладачем і студентами, своєчасному інформуванню студентів.

На лекції розглядаються найгостріші проблемні і вузлові питання, важкі для самостійного опрацювання студентами питання навчальної програми. Студент у процесі лекції може отримати відповідь на будь-яке запитання, що дасть йому змогу повноцінно включитися в навчально-пізнавальну діяльність.

Лекція вимагає від студента зосередження уваги на науковій інформації, яку подає викладач. Тільки в такому разі він свідомо засвоюватиме навчальний матеріал, виявлятиме зацікавленість до різних філософських питань.

Критичне осмислення запропонованого в перебігу лекції матеріалу, активна пізнавальна діяльність можливі за умови елементарної підготовки до неї, яка передбачає ознайомлення з темою лекції і її планом, з основним змістом теми за коротким навчальним посібником, повторення змісту попередньої теми тощо. Щоб спрямувати таку роботу студентів, викладачеві слід вже на вступній лекції зорієнтувати аудиторію на уважне ознайомлення з програмою і основними навчальними посібниками, а згодом, в процесі читання кожної лекції, пропонувати слухачам тему і план наступної лекції та літературу до неї.

2. Види лекцій та їхня характеристика

За своєю роллю в навчальному процесі лекції поділяють на вступну, навчально-програмну, проблемну, установчу, оглядову, лекцію-візуалізацію, бінарну, лекцію із задалегідь запланованими помилками, лекцію-конференцію, лекцію-консультацію та ін.

Вступна лекція дає перше цілісне уявлення про навчальний предмет і орієнтує студента в системі роботи з даного курсу. Лектор знайомить студентів з призначенням і завданнями курсу, його роллю і місцем в системі навчальних дисциплін і в системі підготовки фахівця. Дається короткий огляд курсу, віхи розвитку науки і практики, досягнення в цій сфері, імена відомих філософів, викладаються перспективні напрямки досліджень. На цій лекції висловлюються методичні та організаційні особливості роботи в рамках курсу, а також дається аналіз навчально-методичної літератури рекомендованої студентам, уточнюються терміни і форми звітності. Вступній лекції належить особлива роль, оскільки саме вона готує студента до сприйняття методології і предмета конкретної дисципліни. Методично вступна лекція повинна будуватися таким чином, щоб пробуджувати інтерес до даної сфери знання і давати про неї цілісне уявлення. Слід описати актуальність, практичну значимість, мету, завдання курсу, список інформаційних джерел.

У навчально-програмній лекції послідовно і системно йде викладання головних, вузлових питань теми лекції згідно навчальної програми. При цьому не порушується цілісність і логічна побудова курсу.

В умовах ускладнення навчальних програм, а особливо різкого скорочення лекційних годин і збільшення годин для самостійної роботи, актуальності набувають проблемні лекції. На цих лекціях нове знання вводиться через проблемні питання, завдання або ситуації. При цьому процес пізнання студентів у співпраці та діалозі з викладачем наближається до дослідницької діяльності. Зміст проблеми розкривається шляхом організації пошуку її вирішення або підсумовування і аналізу традиційних і сучасних точок зору.

В свою чергу є різні типи проблемних лекцій, наприклад, лекції, які присвячені окремим, найважливішим темам курсу, або лекції, в яких викладач підходить до теми як до наукової проблеми, тобто дає не тільки інформацію по даній темі, а й розкриває тенденції розвитку піднятих питань, значення їх для суспільної практики, показує їх світоглядну і методичну роль. До проблемних також відносяться лекції, які характеризують ще не вирішені ті чи інші питання в окремих галузях філософських знань.

При читанні навчального курсу методом проблемних лекцій слід враховувати наступні рекомендації: читання проблемних лекцій не повинне порушувати цілісність і логічну послідовність навчальної програми; тематика проблемного курсу повинна бути обговорена на засіданні кафедри чи методичній комісії; не повинно бути в практиці читання курсу одностороннього підходу до навчально-програмних чи проблемних лекцій. Їх необхідно розумно поєднувати.

Установчі лекції призначені допомагати студентам організовувати роботу над вивченням предмета, особливо для студентів заочного навчання.

В установчій лекції викладач повинен:

- а) проаналізувати програму курсу;
- б) пояснити логічну послідовність тем;
- в) дати аналіз первинних філософських понять;
- г) розповісти про основні підручники та посібники;

- д) ознайомити з вимогами, які пред'являються до знань студентів і ознайомити з формами контролю і оцінки знань;
- е) надати методичні поради до самостійної роботи, вивченню першоджерел і написанню рефератів, контрольних робіт тощо.

В поняття оглядова лекція включається різний сенс. По-перше, оглядовими лекціями називають лекції, які читаються за стиснутою програмою. У таких лекціях викладач дає лише короткий огляд матеріалу, залишаючи все інше для самостійної роботи студентів. В такому розумінні терміну «оглядова лекція» за своєю роллю в навчальному процесі наближається до терміну «установча лекція». По-друге, оглядовими називають лекції, які читаються на заключному етапі вивчення дисципліни.

Оглядова лекція – це систематизація наукових знань на високому рівні, що допускає велику кількість асоціативних зв'язків в процесі осмислення інформації, викладеної при розкритті внутрішньо-предметних і між-предметних зв'язків, виключаючи деталізацію і конкретизацію. Як правило, стрижень викладених теоретичних положень становить науково-понятійна і концептуальна основа всього курсу або великих його розділів.

Оглядові лекції можуть бути присвячені певній проблемі, темі, розділу і дають стислий систематизований виклад питань в певному логічному зв'язку. Найчастіше лектор зупиняється на найбільш складних проблемах чи теоріях. Як правило, розглядає типові помилки студентів. У підсумкових лекціях міститься огляд ключових ідей і навчальних цілей. Заключна лекція дозволяє зробити висновок про досягнення поставлених цілей. Всі види лекцій логічно взаємопов'язані, представляють частини єдиного цілісного курсу. Вони орієнтовані на різну ступінь проникнення в матеріал і на послідовність у реалізації освітніх цілей.

Лекція-візуалізація являє собою візуальну форму подачі лекційного матеріалу за допомогою технічних засобів. Читання такої лекції зводиться до розгорнутого або короткого коментування, представлених для перегляду візуальних матеріалів (натуральних об'єктів – людей в їх діях і вчинках, в

спілкуванні і в розмові; картин, малюнків, фотографій, слайдів; схем, таблиць, графіків, моделей та ін.).

Бінарна лекція – це різновид читання лекції у формі діалогу двох викладачів (або як представників двох наукових шкіл, або як вченого і практика, викладача і студента).

Лекція із заздалегідь запланованими помилками розрахована на стимулювання студентів до контролю пропонованої інформації (пошук помилок змістовного, методологічного, методичного, орфографічного тощо характеру). В кінці лекції проводиться діагностика слухачів і розбір зроблених помилок.

Лекція-конференція проводиться як науково-практичне заняття, із заздалегідь поставленою проблемою і системою доповідей, тривалістю 5-10 хвилин. Кожен виступ являє собою логічно закінчений текст, заздалегідь підготовлений в рамках запропонованої викладачем програми. Сукупність представлених текстів дозволить всебічно висвітлити проблему. В кінці лекції викладач підводить підсумок самостійної роботи і виступів студентів, доповнюючи або уточнюючи запропоновану інформацію, і формулює основні висновки.

Лекція-консультація може проходити за різними сценаріями. Перший варіант здійснення за типом «питання-відповіді». Лектор відповідає протягом лекційного часу на запитання студентів по наперед визначеним темам чи по конкретному розділу курсу. Другий варіант такої лекції, що подається за типом «питання-відповідь-дискусія», є трояким поєднанням викладу нової навчальної інформації лектором, постановки питань і організації дискусії в пошуку відповідей на поставлені запитання.

У багатьох випадках виникає необхідність оцінити якість лекції. Спеціально визначені для оцінки критерії можуть допомогти викладачеві здійснити самооцінку лекції, як в цілях її вдосконалення, так і для виявлення причин втрати уваги студентів під час її проведення.

Виокремлюють наступні основні критерії оцінки якості лекції:

1. Науково-змістовні критерії оцінюють наукову глибину змісту, логічність і послідовність викладу, доказовість, переконливість, включення в лекцію сучасних проблем, оптимальне поєднання теоретичного і практичного матеріалу, орієнтацію на майбутню професію, принцип історизму.

2. Організаційні якості передбачають оцінку чіткості плану і структури лекції, відвідуваність і умови конспектування.

3. Науково-методичні критерії оцінюють проблемну побудову лекції, використання опорних конспектів, активізацію пізнавальної діяльності, організацію самостійної роботи студентів, використання ігрових ситуацій, наочно-технічне оснащення, використання елементів дискусії, діалогу під час проведення лекції тощо.

4. Виховно-розвиваючі критерії дозволяють оцінити стимулювання уваги і відповідальності студентів до прослуховування лекції, активізацію їхньої пам'яті і мислення, розвитку творчих здібностей.

5. Риторична майстерність викладача передбачає грамотність викладу матеріалу, оптимальний темп, вільний емоційний стиль, контакт з аудиторією, літературну мову, володіння термінами і філософськими категоріями та поняттями.

6. Емоційно-мотиваційні критерії передбачають оцінку використання прийомів емоційного впливу на студентів, створення атмосфери довіри, свободу експресії, включення викладачем в лекцію доречних жартів і гумору.

Бажано також враховувати ще й такі критерії як:

- 1) реалізація вимог дидактичних принципів;
- 2) використання внутрішніх і міждисциплінарних зв'язків, опора на попередній матеріал;
- 3) наявність контакту і зворотного зв'язку з аудиторією;
- 4) наявність елементів нетрадиційної подачі лекційного матеріалу, характерних, наприклад, для лекції-дискусії; лекції-візуалізації, лекції з запланованими помилками; лекції прес-конференції тощо.

- 5) врахування психофізичних особливостей сприйняття студентами лекції (перемикання уваги, наявність пауз, зміна темпу викладу та ін.);
- 6) наявність елементів методичної творчості;
- 7) методична оснащеність лекції.

3. Принцип наочності в викладанні філософії. Види і функції наочності

Дидактичний принцип наочності має досить довгу історію свого існування в педагогічних цілях. Численні дослідження і педагогічний досвід показали, що ефективність навчання залежить також від міри залучення до сприйняття усіх чуттєвих органів людини. Чим різноманітніші чуттєві сприйняття навчального матеріалу, тим краще він засвоюється.

За останні роки характер засобів наочності сильно змінився, і їх можливості значно розширилися. Відбір засобів наочності і прийомів їх використання відбувається з урахуванням цілей і умов викладання. У своїй практиці педагоги прагнуть використати наочність для стимулювання процесу засвоєння матеріалу як додатковий засіб запам'ятовування і збереження інформації, розвитку уяви, зорової і емоційної пам'яті.

Засоби наочності позитивно впливають на психіку сприйняття студентами навчального матеріалу, тому знання набувають особистісного характеру, заснованого на використанні органів чуття, і перш за все, зору

Наочне навчання – це навчання на конкретних образах. Наочність поділяють на внутрішню і зовнішню. Внутрішня наочність передбачає використання вже складених в свідомості образів, асоціацій, логічних зв'язків для створення нових образів. Зовнішня наочність – це комплекс природних і спеціально створених засобів навчання. У свою чергу засоби зовнішньої наочності діляться на словесно-образні і образотворчі.

Словесно-образна наочність – це використання художніх образів (художня література, живопис, скульптура, музика), зразків усної народної творчості (весільні обряди, плачі, заклинання тощо), а також порівнянь, метафор, гіпербол та ін. Ця наочність допомагає яскравіше розкрити явища (естетичні, етичні), що вивчаються, полегшивши тим самим процес сприйняття і засвоєння

теоретичного матеріалу. Художня ілюстрація допомагає не лише розумінню, але й запам'ятовуванню.

Образотворча наочність передбачає застосування штучно створених засобів навчання. Образотворчі засоби класифікують на:

- 1) образні (портрети, фотографії, картини);
- 2) умовні (схеми, малюнки, діаграми, графіки);
- 3) технічні засоби навчання – ТЗН (кінопроектор, графопроектор, магнітофон, телевізор, комп'ютер та ін.).

Використання засобів наочності в курсі філософії сприяє втіленню в практику навчання таких принципів дидактики як науковість, доступність і міцність засвоєння знань.

Засоби наочності виконують певні функції в навчальному процесі:

1. Пізнавальну. Вони створюють сприятливі умови для ефективного використання їх в якості засобу активізації пізнавальної діяльності студентів, підвищення якості їх знань. Застосування наочності робить позитивний вплив на формування у студентів наочно-образних уявлень про вивчений матеріал і на якість його засвоєння, а також на формування світоглядних поглядів і уявлень. А це досягається лише тоді, коли в навчальному процесі використовуються твори літератури і мистецтва, художні образи яких впливають на емоційно-естетичну сферу свідомості студентів, спонукаючи їх вникати в суть людських стосунків, в усьому складному духовному житті суспільства.

2. Мотиваційну. Знання включають власні переживання і емоції студентів. За допомогою емоційного впливу притягується увага студентів до обговорюваного питання. Наочний матеріал стає неначе б зовнішньою опорою внутрішніх дій, що здійснюються студентом під керівництвом викладача в процесі оволодіння знаннями. Одним з головних стимулів мотивації є проблемність, яка може активізувати розумову діяльність. Окрім проблемності, можна використовувати метафори, яскраві символи, графічні заставки та ін.

3. Наочність в навчанні, окрім вказаних, виконує ще функції виховні, організаційні, естетичні, інтелектуальні та ін.

Питання для самоконтролю

1. Поняття «лекція». Лекція як форма навчального процесу у вищій школі.
2. Роль і значення лекцій у вивченні філософії.
3. Види лекцій та їхня характеристика.
4. Основні критерії оцінки якості лекції.
5. Принцип наочності у навчанні філософії.
6. Види і функції наочності.

Література

За № 2, 3, 4, 5, 15, 16, 21, 22, 23, 27, 29, 30, 31, 33, 37, 41, 42.

РОЗДІЛ 4. МЕТОДИКА ПІДГОТОВКИ ТА ПРОВЕДЕННЯ ЛЕКЦІЇ

1. Методика підготовки лекції

2. Методика проведення лекції

1. Методика підготовки лекції

Праця викладача-лектора є творчою, так як від нього вимагається здатність до наукового дослідження, педагогічного впливу, володіння ораторським мистецтвом тощо.

Однак, не дивлячись на те, що читання лекції – це творчий вид роботи, слід підкреслити, що сама творчість за кафедрою стає можливою і плідотною лише тоді, коли проведена певна підготовка, постійно йде накопичення методичної майстерності і, звичайно, коли є наукова ерудиція.

Лекція – чіткий, системний виклад окремої наукової проблеми або теми. Її дидактична мета – ввести студентів у наукову проблему, повідомити і розкрити основні питання теми, зосередити увагу на найскладнішому матеріалі, готувати їх до подальшої самостійної роботи. Вона допомагає студентам оволодіти методами самостійної роботи з підручниками, посібниками, першоджерелами. Лекція – один з найважливіших чинників в організації навчальної діяльності студентів.

Основний зміст лекції становлять центральні методологічні, теоретичні і практичні проблеми. Розкривають у лекції не всі питання теми, а найважливіші, найсуттєвіші, та ті, що вимагають наукового обґрунтування.

Відповідно до мети на лекції не вдаються лише до передачі готової інформації, а зосереджують увагу на способах одержання філософського, наукового знання, еволюції науки, висвітленні різних точок зору на філософські проблеми, повідомленні нового, яке ще не ввійшло до змісту підручників, власній оцінці викладачем конкретних подій і фактів.

На лекції закладається орієнтовна основа дій студентів з подальшого формування знань, і відбувається це при безпосередньому спілкуванні студентів з викладачем. Тому за силою впливу на особистість студента лекцію

не може замінити жоден найновіший засіб навчання чи джерело інформації, з якими він має змогу працювати самостійно.

За своєю дидактичною сутністю лекція з філософії постає як організаційна форма навчання – специфічний спосіб взаємодії викладача і студента, у межах якого реалізують різноманітний зміст і різні методи викладання, і як метод – викладання навчального матеріалу в систематичній та послідовній формі.

Згідно вимог сучасної дидактики вищої школи лекція повинна забезпечувати:

- науковий виклад великого об’єму чітко систематизованої і концентрованої, методично грамотно опрацьованої сучасної наукової інформації;

- доказовість і аргументованість суджень;

- достатню кількість фактів, аргументів, прикладів, текстів чи документів, які підтверджують основні тези лекції;

- ясність, логічність і лаконічність викладу інформації;

- активізацію навчально-пізнавальної діяльності слухачів різноманітними засобами;

- чітке окреслення кола запитань для самостійного опрацювання з посиленням на джерела інформації;

- аналіз різних поглядів на вирішення поставлених проблем;

- надання студентам можливості слухати, осмислювати і нотувати отриману інформацію;

- встановлення контакту з аудиторією та забезпечення ефективного зворотного зв’язку;

- педагогічно доцільне використання різноманітних засобів наочності;

- педагогічну завершеність (повне висвітлення наукової проблеми чи теми з логічними висновками).

Лекційний матеріал повинен старанно відбиратися, а на лекціях обговорюватися тільки найбільш важливий у змістовому і структурному значенні навчальний матеріал. Студент повинен чітко усвідомлювати, яку

конкретно інформацію він повинен засвоїти на лекції, яку в процесі практичних занять та в процесі самостійної роботи.

Лекція з філософії повинна бути ретельно підготовленою. Підготовка лекції зазвичай містить декілька етапів:

1. Збір матеріалу для написання лекції.

Підготовка такого матеріалу для лекції в основному здійснюється компілятивним методом, тобто шляхом відбору викладачем з філософських та наукових джерел такого матеріалу або інформації, який на його думку найкраще відображає зміст теми (компіляція з лат. – грабувати – несамостійна, зведена літературна робота, побудована на використанні чужих творів).

Тут можна виділити певні технологічні моменти, визначити техніку збору та фіксації матеріалу, принципи або прийоми його накопичення. Ці «технологічні» прийоми дуже численні, вони залежать значною мірою від індивідуальних особливостей кожного. Найбільш поширені: 1) спосіб карток; 2) спосіб «досьє»; 3) спосіб комп'ютерних записів.

Одночасно з відбором матеріалу складається робочий план підготовки лекції. Він повинен містити перелік основних проблем та приблизний розрахунок часу. Після намітки основних питань, проведення розрахунку часу, відбору необхідних підготовчих матеріалів починається підготовка самої лекції, а точніше, робочих матеріалів до лекції.

2. Написання тексту лекції або її конспекту, інших робочих записів.

3. Продумування виховного потенціалу лекції і способів «розрядки» в аудиторії.

Записи при підготовці тексту лекції потрібно вести таким чином, щоб можна було в будь-який час маневрувати матеріалом.

При підготовці лекції потрібно максимально встановити об'єм матеріалу, що має бути поданим, продумати питання спадкоємності і взаємозв'язку з вивченими темами, звернути увагу для кого за спеціальністю буде читатися лекція.

Структурно лекція складається з трьох блоків: вступу, викладу матеріалу за питаннями лекції, висновків.

У вступі визначається мета і основні завдання теми лекції, показується її актуальність, роль і значення тощо. Вступ повинен зацікавити і налаштувати аудиторію на слухання, творче осмислення і конспектування лекції. Тому бажано у вступі довести до студентів головну, провідну думку, яка займе центральне місце у виступі лектора.

В основній частині, при викладанні матеріалу згідно з питаннями лекції, висувуються, розкриваються і аргументуються (доводяться) теоретичні положення, дається аналіз і оцінка фактичного матеріалу, строго проводиться основна ідея теми, що розглядається.

В заключній частині узагальнюється викладений матеріал у формі коротких висновків чи шляхом повторення центральної думки або ідеї лекції.

Лектор повинен розрахувати викладення своєї теми так, щоб залишився час для питань і відповідей на них.

Логічність будь-якого викладання передбачає ясність і визначеність понять, що вживаються, послідовність і доказовість.

Усі поняття і категорії, якими оперують в лекції, повинні бути пояснені і визначені. Зовсім неприпустимо вживати поняття, зміст яких слухачам невідомий. Послідовність викладання – це певним чином упорядковане викладання матеріалу лекції в відповідності з планом. Нічим не виправдані повороти думки, перескакування від питання до питання створюють у слухача враження неорганізованості викладача.

На сучасному етапі проводять різні теоретичні та експериментальні пошуки збільшення впливу лекції на активізацію самостійного оволодіння знаннями.

За допомогою лекцій викладач закладає перехід від простої передачі інформації до активного засвоєння змісту навчання із залученням механізмів теоретичного мислення і всієї структури психічних функцій. У цьому процесі зростає роль діалогічної взаємодії і спілкування під час лекції, посилюється значення соціального контексту у формуванні професійно важливих якостей особистості майбутнього спеціаліста.

Цінність лекції полягає в тому, що у її процесі студент має змогу засвоїти значно більше інформації, ніж за той самий час самостійної роботи. Під час лекції формуються погляди й переконання студентів, уміння критично оцінювати здобуту інформацію. Лекція сприяє також встановленню прямого контакту між викладачем і студентами, своєчасному інформуванню студентів.

На лекції розглядаються найгостріші проблемні і вузлові питання, важкі для самостійного опрацювання студентами питання навчальної програми. Студент у процесі лекції може отримати відповідь на будь-яке запитання, що дасть йому змогу повноцінно включитися в навчально-пізнавальну діяльність.

Лекція вимагає від студента зосередження уваги на науковій інформації, яку подає викладач. Тільки в такому разі він свідомо засвоюватиме навчальний матеріал, виявлятиме зацікавленість до різних філософських питань.

Критичне осмислення запропонованого в перебігу лекції матеріалу, активна пізнавальна діяльність можливі за умови елементарної підготовки до неї, яка передбачає ознайомлення з темою лекції і її планом, з основним змістом теми за коротким навчальним посібником, повторення змісту попередньої теми тощо. Щоб спрямувати таку роботу студентів, викладачеві слід вже на вступній лекції зорієнтувати аудиторію на уважне ознайомлення з програмою і основними навчальними посібниками, а згодом, в процесі читання кожної лекції, пропонувати слухачам тему і план наступної лекції та літературу. Тут можна виділити певні технологічні моменти, визначити техніку збору та фіксації матеріалу, принципи або прийоми його накопичення.

Рівень підготовки викладача до кожної лекції передусім визначається його науковою, методичною і загальною культурою. Однак, яким би високим не був рівень викладача, він зобов'язаний готуватися до кожної лекції, адже методика викладання постійно удосконалюється.

Обсяг і зміст матеріалу відбираються відповідно до навчальної програми. Лекція не повинна охоплювати весь програмний матеріал з теми, щоб у студента не склалося враження, що конспект лекції є єдиним джерелом, потрібним для пізнання. Окрім того, перенасичена інформацією лекція послаблює процес запам'ятовування необхідних знань, перешкоджає

формуванню у слухачів суб'єктивної системи у знаннях, навіть якщо об'єктивно (в лекції) вона існує. Тому частину програмного матеріалу слід виділити для самостійного опрацювання. При цьому важливо привчити студентів звертатися до програми навчальної дисципліни під час її вивчення.

У процесі підготовки до лекції викладач повинен з'ясувати співвідношення її змісту зі змістом наявних підручників та навчальних посібників з дисципліни. Зміст лекції має ґрунтуватися на власному погляді викладача на матеріал, його самостійному трактуванні, а не дублюванні підручника чи посібника. Важливе також використання різних засобів унаочнення та демонстрування, які допомагають інтенсифікувати навчальний процес.

Запорукою ефективності лекції є вдало підібраний фактичний матеріал. Однак перевантаження лекції фактами нерідко призводить до зниження її наукової цінності. Кількість фактичного матеріалу має визначатися кількістю узагальнень. Кожне узагальнення бажано підкріпити конкретним фактом.

Лекція покликана не тільки формувати у студентів основи знань з певної наукової галузі, а й визначати напрями, зміст і характер інших видів навчальних занять (семінарів, практичних та колоквіумів) та самостійної роботи. З огляду на це, лекції необхідно вибудовувати на матеріалі, який буде поглиблюватися і розширюватися на семінарських заняттях. Акцентувати слід на тій інформації, яка найнеобхідніша для майбутньої діяльності студента. Якщо потрібне тільки загальне ознайомлення з навчальним матеріалом, достатньо його розглянути на лекції, щоб сформувати певні професійні якості, вміння та навички, тоді доцільно винести матеріал на практичні заняття.

Підбираючи матеріал до лекції, викладач має продумати її зв'язок з попереднім і наступним матеріалом, вибудувати його так, щоб вся лекція і окремі її частини відповідали принципам дидактики вищої школи.

Завершення підготовки викладача до лекції має бути у певний спосіб оформлене: конспект чи повний текст лекції. Однак це певною мірою «прив'язує» викладача до них під час лекції, викликає бажання прочитати її за цим матеріалом, не вносячи ніяких змін. Доцільніше готувати впорядковані записи на невеликого розміру карточках. За таких умов завжди є можливість

щось додати, вилучити або змінити, легко знайти потрібний матеріал під час лекції.

2. Методика проведення лекції

Лектор зобов'язаний вміти правильно визначати настрій аудиторії, рівень зрозумілості змісту лекції і рівень його засвоєння не лише за явно вираженою зовнішньою реакцією, а й за малопомітними ознаками. За усмішкою, запитальним поглядом, зміною пози викладач повинен оцінити стан готовності студента до взаємодії і за необхідності відразу внести необхідні корективи в намічений план читання лекції.

Стиль лекції, її форма залежить від особистої обдарованості, філософської ерудиції і педагогічної майстерності лектора. У лекції є якісь особливі, властиві тільки їй якості, які можуть надавати сильний, неповторний вплив на слухачів.

Успіх лекції вирішується, з одного боку, глибиною наукового змісту, з іншого – єдністю форми і змісту, гармонією думки і слова, умінням створити єдність думки і настрою слухачів. Отже, пошуки викладачем форми вираження в лекції – одне з серйозних завдань у підготовці та читанні лекції.

Форма лекції не може прийти сама собою під час безпосереднього її читання в аудиторії. Вона повинна бути глибоко продумана в процесі підготовки, кожне слово, кожна фраза повинна бути відшліфована і поставлена на своє місце. Багато видатних вітчизняних і зарубіжних лекторів писали текст лекції, потім прочитували її вголос, заучували і знову прочитували, але вже у вільному викладі.

У кожного лектора у міру накопичення досвіду виробляється свій стиль, своя манера і свої прийоми читання лекцій: плавний послідовний виклад; піднесений тон; мова оратора; пафос; тонкий ліризм і задушевність.

Але є й загальні вимоги до майстерності лектора і змісту лекції:

1. Матеріал слід викладати в доступній формі, причому уникати двох крайнощів: книжкового і перенасиченого понятійно-філософським апаратом стилю викладу або розмовно-побутового стилю викладу.

2. У промові слід уникати монотонності, яка стомлює слухачів і присипляє їхню увагу й інтерес. Мова лектора повинна бути не тільки переконливою, доказовою, а й емоційною.

3. Виразність мови, образність мови, вдалі вирази, порівняння, афоризми, гумор сприяють натхненню, інтелектуальному підйому. Невиразна вимова, сухість, безбарвність лекції ведуть до збоїв в лекційному спілкуванні.

4. Необхідно дбати про використання всього багатства мови. Слово – окраса всіх думок. Словниковий запас лектора повинен дозволяти читати лекцію вільно, розкуто, коли немає необхідності підбирати слова для характеристики того чи іншого явища.

5. Неприпустимо механічне читання заздалегідь підготовленого матеріалу, коли текст «володіє» лектором. Живе спілкування з аудиторією, діалог сприяють повноцінному сприйняттю змісту лекції.

6. Лекцію слід читати, спостерігаючи, як засвоюється матеріал студентами, реагуючи на їхні репліки, рух очей і міміку.

7. Початківець викладач повинен говорити простими, ясними реченнями, не обтяжуючи їх складними дієприслівниковими оборотами і канцеляризмами: «поставити на чільне місце», «необхідно загострити питання», «пов'язати» та інші.

Таким чином, успіх лекції залежить як від її змістовності, глибини і науковості, так і від уміння надати їй необхідну форму. Єдність форми і змісту – шлях до досягнення пізнавальних цілей.

Щоб лекція мала успіх, потрібно: по-перше, завоювати увагу слухачів; по-друге, утримувати цю увагу до кінця лекції. Досягти цього допомагає педагогічна майстерність викладача, а також відповідність змісту лекції інтересам аудиторії.

Завоювати увагу слухачів – найважча справа; тому вступна частина лекції, перші слова лектора повинні бути такими, які збуджують інтерес, привертають увагу слухачів, відволікають їх від сторонніх справ. Тому мова викладача повинна бути добре організована логічно. Це повинна бути мова, в якій міститься щось нове, цікаве для аудиторії.

Для підтримки уваги треба вдаватися до певних прийомів:

1. Голосові прийоми. Для активізації уваги студентів досить буває посилити гучність мови або підвищити тон голосу. Іноді можна використовувати зворотний прийом: зменшення гучності аж до шепоту або зниження тону голосу. У деяких випадках можна використовувати зміну темпу мови, особливо її уповільнення.

2. Жест і рух. Емоційний або вказуючий жест допомагає зосередити увагу слухачів. Причому рух лектора вперед, у напрямку до слухачів, як правило, посилює увагу, в той час як рух назад дає певну розрядку.

3. Пауза. Мова повинна перериватися паузами. Роль пауз в лекційному спілкуванні полягає в наступному: пауза потрібна для ефективного засвоєння матеріалу, тому, що максимальна тривалість уваги слухача – 20 хвилин; пауза – це засіб мобілізації уваги для повідомлення нових важливих положень, висновків, фактів тощо. Паузи можуть заповнюватися інформацією про біографію видатних філософів, імена яких називаються в лекції; яскравими фактами з різних областей знання, дотичних темі лекції; засобами наочності; гумором та ін. Нерідко пауза діє сильніше, ніж голосові прийоми.

4. Несподіване перемикання думки. Як правило, увага аудиторії відновлюється, якщо викладач несподівано перериває розпочату думку і, деякий час, поговоривши про інше, знову повертається до недовомленого раніше. Подібний прийом можна використовувати і для того, щоб повернутися до того місця промови, яке було випадково пропущено викладачем («Так, мало не забув ...»).

5. Наочні засоби. Ілюстрації, діаграми, графіки, відеоролики не тільки володіють інформативною значущістю, але допомагають переключити або відновити увагу аудиторії, так як заміна слухового сприйняття на зорове мимовільно привертає увагу.

6. Ефективним є використання на лекції-візуалізації методики опорних конспектів.

Опорний конспект (ОК) – це наочна структурно-логічна схема, за допомогою якої у згорнутому вигляді подається навчальний матеріал з урахуванням суттєвих зв'язків і взаємовідносин.

Педагогічна особливість опорного конспекту полягає у тому, що навчальний матеріал пропонується у вигляді компактної структурно-логічної схеми, яка швидко запам'ятовується, має вигляд системи дидактичних блоків з закодованим у ній змістом навчального матеріалу. ОК легко відтворюється, що дозволяє створювати ситуацію успіху у навчанні.

Дидактична сутність опорного конспекту визначається системою ключових слів чи фраз, аббревіатур, малюнків, графіків, формул, умовних знаків чи інших засобів кодування, які дозволяють швидко засвоїти і відтворити зміст вивченого матеріалу.

Психологічна сутність опорного конспекту полягає в інтенсифікації навчально-пізнавальної діяльності студентів шляхом створення сприятливих умов для ефективного перебігу процесів сприймання, запам'ятовування і відтворення великих за обсягом і цілісних за характером масивів навчальної інформації.

Складаючи опорний конспект, слід враховувати наступне:

1. Опорний конспект, як матеріальний носій навчальної інформації, – це елемент інформаційної системи, яка відображає структуру навчальної дисципліни і внутрішню логіку наукового змісту кожної її частини.

2. Дидактична особливість ОК, як засобу навчання, полягає в тому, що в його змісті кодується достатньо великий обсяг навчальної інформації; зміст теми, розділу, модуля, частини курсу чи навчальної дисципліни в цілому. Система опорних конспектів з навчальної дисципліни може: структуруватися як ієрархія тематичних опорних конспектів, в яких зі збільшенням об'ємів навчального матеріалу відбувається зменшення, узагальнення чи укрупнення блоків інформації, тобто тематичні опорні конспекти стають ніби блоками опорного конспекту частини курсу, останні – блоками опорних конспектів навчальної дисципліни в цілому.

3. В ОК відтворюється головний зміст навчального матеріалу – його основа. Надзвичайно велике значення при створенні і використанні опорних конспектів має урахування і відображення суттєвих зв'язків і взаємовідносин між навчальними елементами (поняттями, законами і закономірностями, проблемними питаннями, окремими темами тощо). Допущені помилки можуть звести нанівець дидактичну цінність ОК, перетворити його в інструмент бездумного запам'ятовування і несвідомого відтворення. При організації роботи студентів з опорними конспектами слід запобігати механічного переказу змісту, бо в такому випадку ефективність ОК знижується і може замість позитивного ефекту наносити шкоди.

4. При конструюванні ОК бажано дотримуватися наступного логарифму:

- окреслити послідовність вивчення матеріалу дисципліни, його структуру та основні проблеми, навколо яких можна об'єднувати змістовні блоки ОК ;
- встановити систему зв'язків між окремими блоками навчального матеріалу на основі змістовних зв'язків;
- виокремити в кожному блоці положення, які розкривають його зміст і визначити засоби кодування цих положень (графічні форми, слова, фрази, умовні знаки, аббревіатури, скорочення, спрощені малюнки, графіки, схеми, таблиці, окремі формули і позначення);
- побудувати ескіз ОК та апробувати його серед колег або в експериментальній групі студентів. Внести доповнення, а при необхідності – зміни;
- виготовити на основі ескізу оригінал, придатний для використання.

Якщо система опорних конспектів буде використовуватися як робочий зошит студента, слід залишити достатньо місця для нотаток, запитань та виконання вправ. На основі ескізу опорного конспекту може бути виготовлений оригінал у формі слайду, діапозитиву чи різнокольорового малюнка на дошці. У цьому випадку слід подбати про реалізацію принципу наочності: досягти виразності написів та малюнків, використання різноманітних підкреслювань, подбати про використання різного шрифту, різних за розміром літер, цифр тощо.

В процес проведення лекцій-візуалізацій слід активно залучати новітні інформаційні технології, зокрема Smart-технології. З використанням інтерактивних дошок *SMART Board* змінюється сам спосіб подачі інформації, оскільки стають легко доступними відео- та аудіо системи. Інтернет-лекція може набувати вигляду мультимедійної презентації. Перевагою використання програмного забезпечення *SMART Board*, а саме програми *SMART Notebook*, є те, що під час заняття викладач може легко перебудувати сам процес викладання залежно від обставин, вносити корективи, додаткові ілюстрації, коментарі та ін. Програмне забезпечення інтерактивної дошки *SMART* дає можливість фіксувати інформацію в процесі демонстрації, записувати звук, послідовність дій користувачів дошки, фіксувати зміни в демонстраційних матеріалах, відтворювати збережену інформацію. Однак, використовуючи технічні засоби в процесі навчальних занять, слід виходити з того, що вони не є самоціллю, а лише засобом розв'язання конкретних освітньо-виховних завдань.

Таким чином, всі зазначені прийоми повинні по можливості враховуватися викладачами в їх професійній діяльності.

Необхідною умовою ефективності лекції є мовна майстерність лектора, багата, емоційно забарвлена мова і форма викладу – не тільки прикраса лекції, а й важливий орієнтир сприйняття її змісту. Потрібно остерігатися крикливості і нашіптування, надмірного пафосу і нескінченного «мені здається», «я переконаний чи сумніваюсь» тощо. Лекція повинна бути наповнена ясністю думки і викладу; слова потрібно вимовляти чітко, щоб не заглушувати закінчення фраз. Дбайливе ставлення до слова – головного знаряддя красномовства – першорядна умова успіху будь-якого публічного виступу.

Навряд чи потрібно прагнути в одній лекції розповісти про всі деталі її теми. Лектор повинен орієнтуватися на студентів, прогнозувати хід їхніх думок, підбирати такий варіант викладу, який би відповідав особливостям сприйняття студентами навчальної інформації. Матеріал треба піднести студентам так, щоб вони «зарядилися» сповіщеною їм проблематикою.

При читанні лекції важливо дати можливість студентам законспектувати основні поняття і визначення, найважливіші положення, цитати класиків та

інше, що стане опорою для студентів при самостійній роботі над темою, забезпечить можливість самостійного наукового пошуку. Корисними можуть бути методичні вказівки на опрацювання конкретної літератури по окремим проблемам, що досліджуються в цій темі.

Важливе значення має артистизм лектора, його вміння організовувати в ході лекції психологічну розрядку.

Лектору доводиться відповідати на питання, тому треба залишати час для відповідей, розглядаючи їх як важливу частину лекції.

Питання для самоконтролю

1. Логіка підготовки лекції з філософії.
2. Основні етапи підготовки лекції викладачем та їхня характеристика.
3. Структурні частини лекції і їхній зміст.
4. Стиль і форма проведення лекції викладачем.
5. Вимоги до майстерності лектора і подачі змісту матеріалів лекції.
6. Умови забезпечення успішності проведення лекції.

Література

За № 4, 5, 10, 20, 21, 22, 27, 29, 30, 31, 37, 38, 41, 45, 46, 50, 54, 55.

РОЗДІЛ 5. СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ З ФІЛОСОФІЇ

1. Сутність семінарського заняття як форми навчання

2. Методика підготовки і проведення семінару

1. Сутність семінарського заняття як форми навчання

Саме слово «семінар» походить від латинського «seminarium» – розсадник, і пов'язане з функціями «посіву» знань, що передаються від вчителя до учнів і «проростають» у свідомості учнів, здатних до самостійних суджень, до відтворення і поглиблення отриманих знань.

Семінарські заняття як форма навчання мають давню історію, висхідну до античності.

Семінари проводилися в давньогрецьких і римських школах як поєднання диспутів, повідомлень учнів, коментарів і висновків вчителів. З XVII ст. ця форма навчання використовується в Західній Європі, а з XIX ст. – у вітчизняних університетах. Семінарські заняття носили практичний характер і являли собою школу того чи іншого вченого, під керівництвом якого студенти практично освоювали теоретичний курс дисципліни, методику наукового дослідження. Семінарська форма навчання постійно розвивалася, все чіткіше реагуючи на завдання вищої школи.

Семінарські заняття сприяють активізації пізнавальної діяльності студентів, формуванню самостійності суджень, умінню відстоювати власні думки, аргументувати їх на основі наукових фактів. Вони сприяють оволодінню фундаментальними знаннями, допомагають розвивати логічне мислення, формувати переконання, оволодівати культурою толерантності, активно впливати на соціальне становлення особистості.

Семінарські заняття тісно пов'язані з лекціями та іншими формами навчальної роботи у вищому навчальному закладі і зорієнтовані на формування у студентів умінь і навичок самостійно здобувати знання. Вони сприяють розвитку пізнавальної активності й самодіяльності студентів більшою мірою, аніж будь-які інші форми організації навчання; розвивають логічне мислення,

спонтанне мовлення, уміння висловлювати й аргументувати власні думки, критично аналізувати аргументи опонентів, а також допомагають глибокому засвоєнню фундаментальних знань, формуванню переконань, виробленню активної життєвої позиції.

Окрім того, семінарські заняття дають змогу викладачу ближче познайомитися зі студентами, донести до них необхідну інформацію, а відтак перевірити, як вони засвоїли її, як користуються нею в навчальній, науковій і громадській роботі. Викладач має змогу враховувати життєвий досвід, теоретичну і практичну підготовку студента, його індивідуальні особливості і здібності, що зумовлює підвищення рівня підготовки кожного студента і цілої групи.

Семінари також виконують ряд необхідних для навчання функцій. Серед них виділяють:

- стимулювання студентів до вивчення філософської літератури і першоджерел;
- закріплення знань отриманих студентом під час прослуховування лекції і самостійної роботи над питаннями семінару;
- розширення кола знань за рахунок виступів інших учасників семінару і коментарів викладача;
- перевірки істинності отриманої інформації;
- можливості виокремлення найсуттєвішого та найважливішого з теми проведеного заняття;
- сприяння перетворенню істинних знань у переконання і запереченню невірних.
- допомоги студенту вільно оперувати філософськими поняттями та категоріями, усвідомлювати і використовувати філософію як методологію наукового пізнання;
- забезпечення обміну думками між викладачем та студентами;
- навчання студентів творчо працювати, готувати доповіді, виступи і повідомлення з окремих питань і виступати з ними на заняттях перед студентами групи, відстоювати свою точку зору;

- розвитку професійного мислення, уміння і навички розумової праці, використання теоретичних знань для розв'язання практичних професійних завдань;

- формування у студентів інтересу до науково-дослідної роботи в сфері філософії і залучення їх до досліджень, які здійснює кафедра, до студентських філософських гуртків;

- прищеплення навички самостійного мислення, усного виступу з теоретичних питань, відточення особистої думки;

- створення широких можливостей для усвідомлення і використання філософії як методології наукового пізнання дійсності, вчать застосовувати найбільш загальні закони і категорії до аналізу природних і суспільних явищ, наукових проблем, особливо профільних для даної академічної групи;

- створення можливості для викладача вивчати думки, інтереси, потреби студентів щодо вивчення філософії, служать засобом контролю викладача не тільки над роботою студентів, а й над своєю власною – як лектора і керівника семінару, консультанта і ін.

Отже, семінар – це, по-перше, не засіб фронтального опитування студентів, хоча бажано б щоб кожний студент приймав активну участь у проведенні семінару; по-друге, це не діалог викладача з декількома студентами, при пасивності більшості групи, повинне бути дискусійне обговорювання конкретних, винесених на семінар проблем, при цьому потрібно уникати бурхливих виступів з малим вмістом наукової інформації; по-третє, це не монолог і тим більше консультація викладача, коли більшу частину заняття викладач сам розтлумачує і пояснює питання, які повинні з'ясовувати студенти.

Проведення семінарських занять з філософії дозволяє оптимально поєднувати лекційні заняття із систематичною самостійною навчально-пізнавальною діяльністю студентів, їх теоретичну підготовку з практичною. Також розвиває вміння, навички розумової праці, творчого мислення, вміння використовувати теоретичні знання для вирішення практичних завдань і формує у студентів інтерес до науково-дослідної роботи.

За допомогою семінарів забезпечується системне повторення, поглиблення і закріплення знань студентів за певною темою, формуються вміння і навички здійснення різних видів майбутньої професійної діяльності, здійснюється діагностика і контроль знань студентів з окремих розділів і тем навчальної програми.

Семінарська форма проведення занять розвивається, усе більш гнучко реагуючи на потреби формування розвинутої особистості фахівця. Сьогодні з'явилося безліч різновидів семінарів, кожний з яких створює специфічні умови для прояву активності студента.

Збільшення кількості годин на самостійну роботу, впровадження модульно-рейтингова система контролю знань студентів також підвищують на сьогоднішній день роль і значення семінарських занять.

Серед традиційних семінарських занять найпоширенішими є такі види: семінар – розгорнута бесіда, семінар – доповідь (повідомлення), семінар – обговорення рефератів або творчих робіт, семінар – тест, семінар – письмова контрольна робота тощо.

Семінар – розгорнута бесіда. На такому семінарі тему поділяють на невеликі за обсягом, але органічно пов'язані між собою питання. Формулюють їх як пізнавальні, проблемні завдання. Виконання одного завдання є основою для виконання наступного. Це дає змогу залучити до обговорення максимум студентів. Доцільно заохочувати слухачів виступати з уточненнями і доповненнями. Цей вид семінару не передбачає письмових доповідей чи рефератів. Його структура: організація підготовки групи до семінару – вступне слово викладача – власне бесіда – підведення підсумків заняття.

Розгорнута бесіда – найпоширеніша форма семінарських занять. Вона передбачає підготовку всіх студентів з кожного питання плану заняття з єдиним для всіх переліком рекомендованої обов'язкової та додаткової літератури; виступи студентів (за їх бажанням або за викликом викладача) і їх обговорення; вступ і висновки викладача. Розгорнута бесіда дозволяє залучити до обговорення філософської проблематики найбільше число студентів, зрозуміло, при використанні всіх засобів їх активізації: постановки добре продуманих,

чітко сформульованих додаткових питань до виступаючого і всієї групи, вмілої концентрації уваги студентів на сильних і слабких сторонах виступів студентів, своєчасному акцентуванні уваги і інтересу студентів на нових моментах, що відкриваються в процесі роботи і ін.

Розгорнута бесіда не виключає, а передбачає і заздалегідь заплановані виступи окремих студентів за деякими додатковими питаннями. Але подібні повідомлення виступають тут в якості не основи для обговорення, а лише доповнення до вже відбувся виступів.

Семінар-довідь (повідомлення). Такий семінар потребує ґрунтовної підготовки, використання багатьох джерел. Інколи заздалегідь доцільно прочитати першоджерела, філософську літературу. Доповідач послідовно викладає свої думки, аргументує їх вагомими фактами, ілюструє переконливими прикладами. Решта студентів уважно його слухають, щоб бути готовими до доповнень, підтверджуючи чи спростовуючи викладене.

Готуються до семінару студенти по заздалегідь запропонованому плану і тематиці доповідей. Окрім загальних цілей навчального процесу такий семінар переслідує завдання прищепити студентам навички наукової, творчої роботи, виховати у них самостійність мислення, смак до пошуку нових ідей, фактів, прикладів. Доцільно виносити на обговорення не більше 2-3 доповідей тривалістю в 12-15 хвилин (при двогодинному семінарі). Іноді крім доповідачів з ініціативи викладача або ж за бажанням самих студентів призначаються співдоповідачі і опоненти. Останні зазвичай знайомляться попередньо з текстами доповідей, щоб не повторювати їх зміст.

Слабка сторона такої методики в тому, що найчастіше, крім доповідачів, співдоповідачів і опонентів, до семінару дехто всерйоз не готується. Та й самі виступаючі вивчають лише одне питання. Разом з тим, такі заняття викликають певний інтерес у студентів, вносячи елемент «академічності» в звичайну семінарську роботу. Дуже важливо привчити студентів до того, щоб кожен з них був готовий виступити в якості співдоповідача або опонента.

Розглядаючи розгорнуту бесіду і систему доповідей як відносно самостійні форми семінарських занять, слід зазначити і велику схожість між ними.

Розгорнутий виступ в бесіді, що містить вагомий теоретичний матеріал, момент самостійного пошуку, фактично перетворюється в доповідь. І цього потрібно постійно і систематично домагатися заради неухильного підвищення рівня семінарських занять.

Тематика доповідей можлива найрізноманітніша: вона може збігатися з формулюванням питання в плані семінарського заняття або відображати лише одну його сторону, пов'язану з практичним значенням проблеми, особливо в професійній сфері учасників семінару. Передбачається індивідуальна робота з доповідачами, в той час як при семінарах типу розгорнутої бесіди консультується група в цілому.

Обговорення рефератів (творчих письмових робіт). Цей вид семінару за змістом і методикою близький до семінару-повіді, передбачає взаємне рецензування письмових робіт, ознайомлення з роботами і рецензіями на них, відбір кращих для обговорення на заняттях.

Реферати і їх обговорення на семінарських заняттях можуть практикуватися в викладанні філософії. Під рефератом розуміється письмова робота, присвячена будь-якій філософській проблемі, аналізу філософського твору або декількох з них, проведених студентом під керівництвом викладача. Його зміст, як правило, передбачає більшу глибину дослідження, ніж при підготовці доповіді звичайного типу, наявність творчих пошуків, самостійності мислення і висновків. Реферат зачитується на семінарі автором, а може бути і попередньо прочитаний студентами. Використовувати можна обидва варіанти, оскільки кожен з них має свої переваги.

Робота над підготовкою реферату вимагає тривалого часу: два – чотири тижні і більше. Реферативні доповіді доцільніше ставити на заключному семінарі з якої-небудь великої теми, коли її основні питання вже обговорено раніше.

Підготовка реферату – одна з основних форм залучення студента до науково-дослідницької роботи. Тематика рефератів зазвичай стверджується кафедрою на початку навчального року і рекомендується студентам. Учасники семінарів можуть запропонувати і свої теми, якщо вони пов'язані за змістом з

філософським курсом. Викладач знайомиться з планами, підготовленими студентами, рекомендує нову літературу, крім тієї, що була вже дана в загальній тематиці, консулює авторів рефератів і, нарешті, переглядає готові тексти або ж прослуховує їх у виконанні авторів. Останнє має на меті допомогти у вдосконаленні дикції, виразності, у виборі потрібного темпу викладу реферату тощо. Якщо реферати пишуться всіма або більшістю студентів, то обговорювати кожен з них на семінарі недоцільно. Інакше робота кожного студента може звестися в основному до підготовки одного реферату, а самі семінарські заняття – тільки до обговорення рефератів. На обговорення групи виносяться лише найзмістовніші реферати.

Коментоване читання. Як самостійне семінарське заняття його практикують рідко. Ефективне воно за необхідності опрацювати певну наукову роботу. Основне завдання коментованого читання полягає у формуванні у студентів вміння аналізувати і правильно тлумачити науковий текст.

Контрольні письмові роботи часто практикуються на семінарах з філософії. На них може бути відведено від двох годин до 15 хвилин. Тема роботи може бути повідомлена студентам заздалегідь, а іноді і без попередження.

Виділяють такі типи семінарів:

- 1) семінар з метою поглибленого вивчення певного тематичного курсу;
- 2) семінар, що проводиться для глибокого опрацювання окремих, найбільш важливих і типових в методологічному відношенні тем курсу або навіть окремої теми;
- 3) спецсемінар дослідницького типу по окремим проблемам профільної науки для поглиблення їхньої розробки.

На семінарських заняттях різного типу функція обліку і контролю проявляє себе в різній мірі: при менш складних формах, розрахованих на менш підготовлену групу, функція контролю виявляється в більшій мірі (наприклад, при розгорнутій бесіді), при використанні ж більш складних форм (виступи з рефератами) – в меншій. Проте, на будь-якому семінарі пізнавальна, виховна функції і функція контролю і обліку виступають в єдності і взаємозв'язку; в

залежності від типів і форм семінарів змінюється лише їх співвідношення. Мабуть, тільки при такій формі, як семінар-колоквиум, що має безпосереднім завданням перевірку знань у пасивної частини учасників семінарських занять, контрольна функція превалює.

При розробці методики семінарських занять важливе місце займає питання про взаємозв'язок між семінаром і лекцією, семінаром і самостійною роботою студентів, про характер і способи такого взаємозв'язку. Семінар не повинен повторювати лекцію, і разом з тим його керівнику необхідно зберегти зв'язок принципів положень лекції з вмістом семінарського заняття.

Вибір виду чи форми семінарського заняття з філософії залежить від ряду факторів:

- від змісту теми і характеру рекомендованих по ній джерел і посібників, у тому числі і від їх обсягу;
- від рівня підготовленості, організованості і працездатності даної семінарської групи, її спеціалізації та професійної спрямованості;
- від досвіду використання різних семінарських форм на попередніх заняттях.

Обраний вид чи форма семінару покликана забезпечити реалізацію всіх його функцій.

Семінарські заняття за змістом максимально узгоджують з лекційним курсом, при цьому вони не повинні ні випереджати, ні відставати від лекцій. Плани семінарів складають на весь семестр. Тематика семінарів повідомляється студентам на початку вивчення курсу філософії, щоб у них було достатньо часу для підготовки. З метою надання допомоги в підготовці до семінарів у навчальних кабінетах, бібліотеці, методкабінеті оформляють стенди-виставки рекомендованої літератури.

2. Методика підготовки і проведення семінарських занять

Якість проведення семінарських занять залежить від рівня підготовки до них студентів і викладача.

Методика підготовки до семінару студента.

При підготовці до семінару кожен студент повинен уважно ознайомитися з планом, який відображає зміст чергової теми заняття; прочитати і продумати свої лекційні записи, які відносяться до теми семінару; вивчити чи законспектувати рекомендовану літературу; скористатися при потребі консультацією викладача; скласти розгорнутий план, тези чи конспект виступу з усіх питань теми заняття.

Існують наступні форми підготовки студентів до різних видів семінарських занять:

1. Семінар-розгорнута бесіда: усі студенти групи вивчають питання теми семінару, готують по ним письмові чи усні матеріали для відповідей (або доповнень до відповідей) при обговоренні під час проведення цього заняття.

2. Семінар-обговорення реферату(доповіді): один із студентів групи готує реферат чи доповідь до теми семінару (або до окремого його питання), а інші – вивчають всі питання семінарського заняття і готуються до обговорення запропонованого їм заздалегідь реферату або доповіді (в разі заслуховування реферату(доповіді) тільки по одному з питань семінару – готуються до обговорення реферату і готують по всім іншим питанням письмові чи усні матеріали для відповідей або обговорення під час проведення цього заняття.

3. Семінар-тест або письмова контрольна робота: усі студенти групи вивчають питання теми семінару, готуються дати відповідь на них, якщо це тест – в письмовому або електронному вигляді, якщо це письмова контрольна робота – в письмовому.

Методика підготовки до семінарів, що проводяться з використанням активних форм навчання буде наведена в наступній темі.

Підготовка до семінару здійснюється в кілька етапів: прослуховування лекції з теми семінару, особистий підбір літератури для самостійної роботи, вивчення (і конспектування, якщо потрібно) рекомендованої літератури до теми, складання тексту виступу (план, тези, доповідь), безпосередня участь у проведенні семінару.

Відбираючи матеріал для виступу, потрібно враховувати його цінність, інформативність. Необхідно уникати перерахування фактів, оскільки нагромадження деталей перешкоджає переконливо вибудувати доведення, розкрити внутрішні зв'язки між явищами. Форма викладу матеріалу теж має бути логічною, чіткою, з грамотним застосуванням філософських категорій і понять, але без дослівних книжних висловлювань (окрім цитат).

При підготовці до виступу неприпустимо вдаватися до механічного переписування матеріалу з одного або кількох джерел, чужих конспектів. Критичне осмислення матеріалу, різних джерел, відстеження розвитку думки авторів, побудови доведень і аргументації сприяє формуванню власного погляду на ту чи іншу проблему, тобто самостійного творчого мислення.

Щоб оволодіти необхідними знаннями, студент має готуватися до усіх питань плану семінарського заняття. Виступ має містити такі елементи: вступ, глибоке і добре аргументоване висвітлення питання, узагальнення, висновки. Після виступу студент повинен бути готовим відповісти на запитання викладача або інших учасників семінару, що передбачає оволодіння матеріалом з кожного питання семінару.

Виступ студента на семінарі, уважне вислуховування виступів інших студентів є своєрідним повторенням і закріпленням вивченої теми.

Методика підготовки до семінарського заняття викладача.

Роль викладача у процесі проведення семінарів досить значна. Він повинен бути організатором обговорення, надавати можливість кожному студенту висловлювати свою думку, робити висновки, узагальнення, аналізувати та рецензувати їхні відповіді.

Ефективність семінарського заняття значною мірою залежить від готовності викладача до його проведення, що передбачає: перегляд прочитаної студентам лекції та інших матеріалів, що стосуються теми семінару; опрацювання літератури, рекомендованої студентам; здійснення необхідних записів для себе; ретельне продумування додаткових запитань, які можна і

необхідно поставити студентам; вступного і заключного слова з окремих питань і теми загалом.

Важливо, щоб лекції і семінари проводив один викладач. За цих умов можливий єдиний підхід до бачення окремих тем чи питань курсу, здійснення систематичного контролю за самостійною роботою студентів тощо. Істотну роль у процесі підготовки до семінарських занять відіграють візуальні засоби (перегляд за допомогою комп'ютера відеоматеріалів, ілюстрацій, слайдів тощо).

Не менш важливими в організації семінарських занять є підведення підсумків, аналіз виступів окремих студентів і роботи всієї групи, оцінювання їхніх знань, умінь формувати і відстоювати свою точку зору, визначення конкретних завдань на наступне заняття.

Підсумкові оцінки за кожне семінарське заняття викладач вносить у журнал. Отримані студентами оцінки враховуються при виставленні підсумкової оцінки з навчальної дисципліни.

Основними етапами в структурі проведення семінару є:

1) організаційна частина, яка містить привітання викладача зі студентами, виявлення присутніх і відсутніх, перевірку підготовленості до заняття (наприклад, короткий тест);

2) повідомлення теми, мети та завдань семінару, мотивація та стимулювання викладачем активності студентів у вступному слові, щоб викликати інтерес у студентів і зрозуміти потребу у вивченні теми;

3) обговорення проблем, винесених на семінарське заняття. Переважна більшість семінарських занять проводиться у формі інтерактивної дискусії, під час якої викладач здійснює поточний контроль якості знань студентів, перевіряє виконання завдань самостійної роботи. Студенти, розкриваючи зміст того чи іншого питання теми семінарського заняття повинні пов'язувати матеріал з актуальними проблемами сучасності, а також своєю майбутньою професійною діяльністю;

4) діагностика правильності засвоєння студентами знань. Здійснюється за допомогою серії оперативних короткочасних контрольних робіт, усних фронтальних опитувань, тестів;

5) підведення підсумків семінару, що передбачає коротке повідомлення про виконання запланованої мети, завдань заняття (аналіз того, що було розглянуто, якість діяльності групи і окремих студентів, оцінювання їхньої роботи).

Для активізації студентів під час проведення семінарського заняття з філософії варто використати інтелектуальну розминку, яку можна застосовувати з метою привести студентів в активний стан за допомогою актуалізації їхніх знань, обміну думками, опрацювання загальної позиції та формування мотивації до навчально-пізнавальної діяльності. Також можна проводити сократичні бесіди, що здійснюється шляхом постановки перед студентами певних запитань у чіткій логічній послідовності. Цей метод дає змогу виявити певні прогалини в знаннях студентів, підвищує інтерес до професійної діяльності чи певного навчального предмета, сприяє активному набуттю знань, формує навички самостійної роботи, розвиває критичне мислення та вміння аргументовано відстоювати власну думку.

Дієвим також може бути метод проблемного навчання. Проблемне навчання відноситься до активних технологій навчання. Сутність проблемного навчання полягає в такій організації навчально-пізнавальної діяльності студентів, при якій ця діяльність набуває цілеспрямований пошуковий характер. Він починається з їхньої участі в постановці питань, із з'ясування суті проблеми і проблемних завдань, закладених у навчальних програмах і підручниках, у проблемному викладі навчального матеріалу викладачем і його поясненні навчальної інформації. Протиріччя є найважливішою рисою змістовного аспекту проблемного навчання, закономірно виникає і розкривається в процесі пізнавальної діяльності студента і є джерелом її руху і розвитку. Технологія проблемного навчання розкривається через постановку (викладачем) і вирішення (студентом) проблемного питання, завдання і ситуації, які виступають центральними категоріями цієї технології.

Також потрібно звернути увагу на такі нетрадиційні методи проведення семінару з філософії як ігрове проектування й аналіз конкретних ситуацій (кейс-метод).

При ігровому проектуванні відтворюється процес створення або вдосконалювання умовного або модельованого об'єкта. Аналіз конкретних ситуацій сприяє формуванню в майбутнього фахівця вміння формулювати й вирішувати завдання (проблему) у певних обставинах. Аналіз конкретних ситуацій або кейс-метод є ситуаційним завданням та інформацією, що необхідна для її вирішення, розміщена в спеціальній папці (конверті).

Питання для самоконтролю

1. Роль та значення семінарів у філософській освіті.
2. Функції семінарських занять.
3. Види семінарів і їхній зміст.
4. Типи семінарів та їхня характеристика.
5. Методика підготовки до семінарського заняття студента.
6. Методика підготовки до семінару викладача.
7. Основні етапи в структурі проведення семінару.
8. Методи та форми активізації студентів під час проведення семінару.

Література

За № 3, 4, 10, 11, 17, 21, 22, 27, 29, 31, 33, 34, 35, 37, 38, 39, 42, 43, 45, 46, 49, 50, 53, 54.

РОЗДІЛ 6. ВИКОРИСТАННЯ АКТИВНИХ ФОРМ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ СЕМІНАРІВ.

- 1. Навчаюча гра як основа активних форм проведення семінарських занять**
- 2. Методика організації та проведення семінарів з використанням активних форм навчання**

1. Навчаюча гра як основа активних форм проведення семінарських занять

Використання активних форм навчання при проведенні семінарів може стати не лише важливим резервом підвищення ефективності навчання, а й сприяти активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів, перетворенню їх із об'єктів у суб'єкти навчання, формуванню у них самостійності, здатності до самоосвіти та самовиховання.

Серед активних форм навчання студентів можна виділити: семінар за методом «малих груп», семінар – диспут(дискусія), семінар – конференція, семінар – прес–конференція, семінар - теоретична конференція, семінар – «мозковий штурм», семінар – з елементами вікторини або вправи на самостійність мислення, семінар з застосуванням філософських кросвордів, філософський КВК та ін.

В основі перерахованих та інших активних форм навчання студентів є гра.

Гра – найдавніше досягнення культури. За своєю природою вона являє собою діяльність, що імітує всі інші форми діяльності людини – працю, пізнання, спілкування.

В грі людина в умовно узагальненій формі виражає своє ставлення до світу, інших людей, до самої себе. Це є специфічний спосіб самовиявлення індивіда, завдяки якому формується певний тип соціальної поведінки, здатність прогнозування ситуацій, що виникають у різноманітних формах серйозної, неігрової діяльності.

Сутність гри – імітація, тобто діяльність, яка передбачає створення відносно вірогідної дійсності. Ігрова імітація передбачає ролеву поведінку учасників.

Сама ж ролева поведінка повинна сприяти:

- творчому підходу студентів до вивчення тих чи інших філософських проблем;
- виробленню філософського мислення і здатності вільно у спілкуванні з іншими його висловлювати;
- умінню аргументувати, доводити, відстоювати у дискусіях свої думки, ті чи інші філософські положення;
- формуванню соціальних якостей особистості;
- розвитку суспільного досвіду студентів тощо.

Створення сценарію навчальної ігри будується за принципом імітації різноманітних ситуацій пізнання і спілкування.

Важливою методичною умовою є врахування особистих властивостей студента, як з точки зору його здатності з цією роллю упоратися, так і з точки зору необхідності його розвитку, подолання замкнутості, соромливості, недооцінки своїх здатностей тощо.

Ігрова роль регламентується з одного боку деякими правилами, а з іншого, в той же час, припускає індивідуальні ходи, вільну імпровізацію.

У сценарії навчальної гри викладач визначає:

- її ролевий репертуар;
- формує задачі, що стоять перед студентами, які виконують певні ролі;
- можливості імпровізації.

Кожна роль вимагає від студента відповідної теоретичної підготовки.

Протиріччя між регламентацією і свободою ігрової поведінки надає грі властивість релевантності. Тобто її розвиток відбувається як процес взаємодії тих хто грає, які активно діють один на одного, навіть відбувається взаємна зміна ролей, яка супроводжується напруженим логічним аналізом і сильними емоційними переживаннями. Це пояснює певну невизначеність,

непередбачуваність розвитку ігрової діяльності і її результату, що виводє гру в область найважчих в методичному відношенні прийомів.

Успіх навчальної гри у значній мірі визначається її конструкцією, а також тим, наскільки вона відповідає можливостям конкретної аудиторії студентів.

Конструкція гри повинна забезпечувати передбачуваність, визначеність в її перебігу, її результативність.

Гра повинна здійснюватися за розробленими викладачем правилами і умовами.

Вони ж є і критеріями оцінки діяльності усіх її учасників на усіх етапах: підготовчому, безпосередній грі і підведенні її результатів.

Таким чином, гра є формою навчання, яка крім розвитку і закріплення теоретичних знань:

- формує наочні уявлення студента про реальний світ;
- готує його до зіткнення з дійсністю;
- формує здатність орієнтуватися;
- допомагає засвоєнню соціального досвіду;
- формує навички до дій необхідних для повноцінної участі в професійній та інших суспільних сферах життєдіяльності.

Проведенню навчальної гри передують: лекція (або консультація) викладача з поясненням мети і задач, ознайомленням з конструкцією і правилами гри, розподіленням ролей. Наприклад: а) доповідачі по окремим питанням, б) співдоповідачі, в) «полемісти» (ті, що задають доповідачам і співдоповідачам «важкі» питання – бажано вмотивовані) і виконуючі роль викладача. При розгляді наступного питання або на наступному семінарі студенти обмінюються ролями.

Таким чином, підготовкою до семінару зайняті усі студенти з одного боку, а з іншого, вони в ході семінару діють різнопланово – творчо.

При підготовці навчальної гри потрібно проводити консультації з кожним ключовим учасником гри, тобто потурбуватися про його теоретичну і методичну підготовку до тієї чи іншої форми навчаючої гри.

2. Методика організації та проведення семінарів з використанням активних форм навчання

Методика організації та проведення семінару способом «групового навчання» або «малих груп».

Для активізації семінарських занять, підвищення до них інтересу, а також отримання гарних результатів застосовується групова або колективна форма організації студентів. У психолого-педагогічній літературі поки що немає однозначного загальноприйнятого підходу до терміну «групове навчання». Відмінності простежуються у самому розумінні групової діяльності, у технологіях її організації, у підходах до проблеми комплектування стабільних та динамічних груп тощо.

Однак практика показала, що найбільшу ефективність приносять семінари, що проводяться у формі колективної пізнавальної діяльності, за допомогою розподілу студентів групи на підгрупи по їх бажанню або за допомогою соціометрії (соціометричні картки переваг) або самостійного розподілення за принципом найбільших переваг або розподіл здійснює викладач з урахуванням побажань студентів.

Це така форма організації навчального процесу, коли студенти, працюючи у малих групах, об'єднані спільною навчальною метою і колективно-розподіленою діяльністю, а викладач керує роботою кожного з них опосередковано, через завдання, якими він спрямовує діяльність малих груп.

Цілісну систему навчальної діяльності студентів на занятті становлять фронтальна, індивідуальна та групова діяльність. Вони пронизують увесь навчальний процес. З'ясуємо сутність і встановимо особливості групової навчальної діяльності студентів на основі порівняння її з фронтальною та індивідуальною.

У фронтальному навчанні вся група працює над одним навчальним завданням під безпосереднім керівництвом викладача. При цьому викладач організовує всю групу на роботу в єдиному темпі, прагне більш-менш рівномірно впливати на всіх учасників загальної роботи. Проте у фронтальній роботі надзвичайно складно забезпечити високу активність усіх студентів.

Організуючи фронтальну роботу, викладач орієнтується, головним чином, на рівень середніх студентів. На нього розраховані темп роботи, обсяг та рівень складності навчального матеріалу. Студенти з низьким рівнем навчальних можливостей за таких умов неспроможні сприйняти й осмислити матеріал у повному обсязі. Якщо ж знизити темп фронтальної роботи, то це негативно позначиться на сильних студентах. Розглядаючи фронтальну роботу, не можна не наголосити на її обмежених можливостях реалізації навчального спілкування студентів. Воно можливе лише з дозволу викладача, за його ініціативою і в незначній мірі.

В індивідуальній роботі кожен студент працює самостійно, темп його роботи визначається ступенем цілеспрямованості, розвитку інтересів, нахилів. Темп роботи залежить також від навчальних можливостей, підготовленості студента. Індивідуальній навчальній діяльності не властива безпосередня взаємодія студентів між собою, а контакти з викладачем обмежені та нетривалі. В індивідуальній навчальній роботі діяльність слабких студентів приречена на невдачу, тому в них є прогалини в знаннях, недостатня сформованість умінь і навичок навчальної самостійної роботи.

Усі недоліки фронтальної та індивідуальної діяльності вдало компенсує групова.

У груповій навчальній діяльності студенти показують високі результати засвоєння знань, формування вмінь. Пояснюється це тим, що в цій роботі слабкі студенти виконують за обсягом будь-яких вправ і завдань на 25-30% більше, ніж у фронтальній роботі. Групова робота сприяє також організації більш ритмічної діяльності кожного студента.

Важливу роль групова діяльність відіграє у досягненні виховної функції навчання: формується колективізм, моральні, гуманні якості особистості. Важливу роль у формуванні цих якостей відіграють особливості організації групової роботи: розподіл функцій і обов'язків між учасниками діяльності, обмін думками, взаємна вимогливість і допомога, взаємоконтроль і взаємооцінка.

Групова навчальна діяльність виконує й організаційну функцію. Полягає вона в тому, що студенти вчаться розподіляти обов'язки, вчаться спілкуватись один з одним, розв'язують конфлікти, що виникають у спільній діяльності. У груповій роботі студент бере на себе певні функції викладача і виконує їх.

Загально-аудиторну роботу, яка поширена в сучасній українській вищій школі, не можна назвати колективною перш за все тому, що при аудиторній роботі студенти не мають спільної мети. Адже викладач ставить перед студентами не спільну, а однакову для всіх мету. Внаслідок цього у студентів виробляється ставлення до навчальної діяльності не як до спільної і творчої праці, а до чогось індивідуального й обов'язкового.

Спільну мету легко відрізнити від однакової для всіх. Якщо завдання, поставлене викладачем, може виконати кожен студент самостійно, то така мета однакова для всіх. А якщо за певний, вказаний проміжок часу завдання можуть виконати всі студенти спільними зусиллями, то така мета є спільною. Одна людина досягти її не в змозі.

Навчальна мета може бути спільною в тому випадку, коли в ході навчання, окрім засвоєння нових знань, умінь і навичок, група студентів навчає кожного свого члена. Це передбачає систематичну участь кожного студента в навчанні всіх.

Позитивний ефект, що має співробітництво для досягнення багатьох важливих результатів, робить групове навчання одним з найбільш цінних інструментів в арсеналі викладача вищої школи, який бажає успішно працювати в умовах кредитно-модульної системи організації навчального процесу.

Об'єднавши студентів в малі групи і поставивши їм завдання працювати разом, не можна розраховувати, що це само собою приведе до спільної діяльності. Не всі малі групи є групами співробітництва. Об'єднання цілком може закінчитися конкуренцією, причому у тісному просторі. Організувати заняття таким чином, щоб студенти дійсно працювали в режимі співробітництва, можна лише розуміючи, які компоненти супроводжують механізм співробітництва.

Суттєвими компонентами співробітництва є: позитивна взаємозалежність; особистісна взаємодія, що стимулює діяльність; індивідуальна і групова підзвітність; навички міжособистісного спілкування і спілкування в невеликих групах; обробка даних про роботу групи, колективу.

Метою заняття, коли воно проводиться методом «малих груп», є розвиток особистості студента, його творчого начала, культури демократичного спілкування, здатності до колективного мислення.

За своєю технологією цей метод відмінний від традиційно-групового тим, що будь-яка навчальна група ділиться на декілька підгруп по 3-8 осіб (мала група) і вся робота по підготовці до семінару йде у межах цього невеличкого колективу. Викладач при цьому виступає як організатор заняття, консультант і учасник дискусії.

Основні принципи навчання за методом «малих груп».

Принцип демократизації відносин викладача і студента. Ці відношення в ході заняття повинні бути «партнерськими». Керівник семінару допомагає його учасникам, але основні результати вони отримують самостійно. Оцінки за семінар вони теж виставляють самостійно. Право викладача згоджуватися чи не згоджуватися з думкою групи, однак у всіх випадках він повинен обґрунтувати свою позицію. Якщо з ним учасники семінару все рівно не погоджуються, то він повинен прийняти точку зору групи.

Принцип організації семінару в умовах психологічно найкомфортніших. Малі групи формуються на основі психологічної прийнятності кожного з партнерів.

Принцип самонавчання. Самонавчання відбувається в межах як внутрішньо-групового, так і між-групового спілкування.

Принцип колективної відповідальності за підготовку і виконання навчальних завдань.

Принцип особистого внеску кожного учасника малої групи у вирішенні групової задачі, у виконанні групою тієї чи іншої функції.

Принцип проблемності у розкритті навчального матеріалу, в постановці питань як вищої ознаки в оцінці особистого внеску «малої групи» у вирішенні задач навчального заняття.

Принцип виключення тривіальності (лат. *trivialis* (звичайний) – тобто позбавлений свіжості і оригінальності) у виступах, у постановці питань. Банальність фіксується, але не оцінюється.

Принцип ігрової організації заняття.

Організація роботи за методом «малих груп».

1. Утворення малих груп здійснюється: за допомогою соціометрії, тобто, опитування студентів групи, з ким би вони хотіли працювати на семінарі разом в одній « малій групі»; самостійним формуванням студентами таких підгруп або за їхнім бажанням – викладачем. Однак перед початком процесу розподілу навчальної групи на «малі групи», викладач може висловити свою думку щодо кількості таких підгруп, їхнього кількісного складу і кого б він хотів бачити лідерами «малих груп».

2. Просторове розміщення підгруп. Кожна підгрупа за окремим столом (столами) напроти один одного. Це забезпечує спілкування один одному в очі, замкнуте на себе. Столи підгруп розміщують в аудиторії напівколом, щоб між-групове спілкування теж було особистим.

3. Розподіл «малих груп» і їхнє просторове розміщення може бути незмінним, а функції постійно змінюються від заняття до заняття.

Функції «малих груп» залежать від їхньої кількості – кожна підгрупа повинна мати свою функцію.

Варіант 1. У ситуації з трьома підгрупами: перша – «розробники» або «дослідники» – ті, що роблять доповідь або повідомлення по суті поставленого в плані семінару питання і відповідають на запитання та критичні зауваження представників першої і другої підгруп; друга – «опоненти» – ті, що критично аналізують сказане і задають питання «розробникам», доповнюють їхні відповіді, заперечують не вірно сказане; третя – опоненти-аналітики – ті, що можуть задавати запитання і давати критичні зауваження виступам членів

першої і другої підгруп. Головна ж їхня задача – підготовка рецензії, тобто аналізу роботи першої і другої підгруп. Аналіз здійснюється за змістом і формою виступів студентів. За змістом оцінюється: проблемність, оригінальність, самостійність, глибина, сучасність, зв'язок з спеціальністю, використання додаткової літератури и праць класиків. За формою – логічність, вільне володіння матеріалом, естетичність. На основі цього опоненти-аналітики оцінюють роботу кожної підгрупи і кожного учасника.

Варіант 2. У ситуації з чотирма підгрупами – додається ще одна підгрупа опонентів.

Ігрову форму має й семінар – диспут(дискусія).

Добре продумана організація такого семінару захоплює студентів, пробуджує інтерес до предмета, сприяє глибокому засвоєнню навчальної інформації, виховує принциповість, розвиває логічне мислення і мовленнєву діяльність. Він передбачає чітко й конкретно сформульовану тему і залучення до роботи всієї групи. Перелік питань має містити явні і приховані суперечності. Це спонукає мислити, сперечатися, доводити свою точку зору. Керуючи диспутом, викладач має виявляти тактовність, коректність, уважність.

За своєю структурою семінар-диспут містить вступне слово, власне дискусію і підведення підсумків.

Семінар вибудовується так, що з доповіддю з кожного питання виступає один доповідач, який не розкриває його цілком, що передбачає доповнення, полеміку, обговорення. При цьому у висвітленні питання можуть бути різні погляди, різна оцінка явищ, подій. Завданням викладача є спрямування дискусії в потрібному напрямі, пояснення усіх положень, фактів і явищ, які обговорювались на занятті.

Для проведення семінару-диспуту можна застосувати й спосіб «групового навчання».

Для ефективного проведення диспуту на семінарських заняттях необхідні такі умови: безперечна спірність предмета обговорення (тезису дискусії); використання об'єктивних аргументів; дотримання правил формальної логіки; зацікавленість студентів – учасників дискусії; високий рівень комунікативних

умінь студентів (уміння слухати і вникати в сутність поглядів опонентів, регулювати власний емоційний настрій, орієнтуватися в ситуації спілкування, її цілях, враховувати особистісні якості інших учасників дискусії).

Організуючи дискусію, слід враховувати суб'єктивні перешкоди залучення до неї: невпевненість у власній позиції; боязнь втратити свій статус; відсутність власної позиції; інтровертованість особистості (небажання розкривати власне «Я»); негативне емоційне ставлення до об'єкта дискусії (предмета, проблеми) і суб'єктів дискусії (викладача, учасників-студентів); особистісні риси (тривожність, підвищена критичність тощо).

Методика проведення семінару-конференції.

Це найскладніший вид семінару. Викладач наперед повідомляє тему семінару-конференції, передбачену в навчальній і робочій програмах, мету і завдання семінару, формулює основні і додаткові запитання, розподіляє їх між студентами з урахуванням індивідуальних можливостей, рекомендує опрацювати конкретний список літератури, заохочує студентів до пошукових матеріалів з теми, проводить групові й індивідуальні консультації. Запрошує за необхідності фахівців з проблеми, що обговорюється.

Під час заняття одні студенти виступають із доповідями та повідомленнями, а інші доповнюють їх виступи, ставлять запитання, беруть участь у дискусії. Викладач спрямовує обговорення доповідей проблемними запитаннями, залучає до обміну думок, дискусії. В кінці заняття викладач підводить підсумки проведеного заняття і оцінює роботу на ньому кожного учасника.

Методика проведення семінару – прес-конференції.

Семінар – прес-конференція є одним з різновидів доповідної системи проведення семінарських занять. За всіма пунктами плану семінару викладач доручає студентам (одному або декільком) підготувати короткі доповіді.

На наступному занятті після короткого вступу він надає слово доповідачу по першому питанню (якщо доповіді доручалися ряду студентів, викладач надає слово одному з них за своїм вибором). Потім кожен студент має право

поставити доповідачеві питання по темі доповіді. Питання і відповіді на них складають центральну частину семінару.

Як відомо, здатність поставити питання передбачає певну підготовленість студента («кореспондента») по відповідній темі. І чим ґрунтовніша підготовка, тим глибше і більш кваліфіковано задається питання. Відповідає на питання спочатку доповідач, а потім будь-хто із студентів – учасників семінару. Особливо активними в цих випадках бувають дублери доповідача, якщо такі призначалися. Бажаємо щоб з обговорюваного питання розгорнулася активна дискусія. По її закінченні викладач надає слово для доповіді по наступному пункту семінару.

Свої висновки викладач робить або після кожного обговореного питання, або в кінці семінару.

Методика проведення семінару – «мозковий штурм».

Його мета – зініціювати максимум ідей для розв'язання проблеми. Викладач формулює проблему у формі запитання. Обговорення починається з виступу студента, який за кілька хвилин має запропонувати власний спосіб розв'язання проблеми. Запропоновані студентом ідеї в обмежений час обмірковуються усіма учасниками семінару. Відтак виступає інший студент і пропонує іншу ідею або розвиває попередню. Кожен учасник семінару може висловлювати власні думки.

Успіх такого семінару залежить від дотримання певних умов: недопущення критики суджень, пропозицій, тез у момент генерування ідей; стимулювання генерування великої кількості ідей за короткий проміжок часу («ланцюгова реакція»); чітка, зрозуміла всім постановка задачі.

Час проведення «мозкового штурму» не повинен перевищувати двох годин; відповіді, рішення під час заняття пропонуються без аргументування. Після генерації ідей проводиться їх об'єктивізація: фіксація всіх рішень, пропозицій, висловлювань, групування всіх ідей за змістом і призначенням, «звільнення» висловлювань від особистісних ознак шляхом стандартного записування ідей. Критика запропонованих ідей починається на етапі селекції,

тобто виділення за певною ознакою, і полягає у визначенні реальності пропозицій, значущості ідей за критеріями їх безпосередньої реальності.

Методика проведення теоретичної конференції.

Теоретична конференція як одна з форм семінару проводиться найчастіше в декількох групах потоку або на потоці в цілому. Зазвичай заслуховують доповіді або реферати студентів з різних груп. Тематика доповідей з якої-небудь великої теми або розділу семінарського курсу носить підсумковий характер. Перевага семінару такого типу в тому, що він значною мірою підвищує відповідальність доповідачів, бо їм доводиться виступати перед широкою аудиторією.

Вправи на самостійність мислення

Вправи на самостійність мислення зазвичай входять в якості одного з елементів в семінар – розгорнуту бесіду або семінар – доповідь. Керівник семінару вибирає, наприклад, кілька висловлювань видатних мислителів, що безпосередньо відносяться до теми заняття, і в залежності від ситуації, не називаючи авторів цих висловлювань, пропонує студентам проаналізувати їх. За бажанням або за викликом викладача проводиться аналіз наведеного висловлювання.

Виконання таких вправ сприяє формуванню у студентів здатності глибше вникати в філософські проблеми.

Питання для самоконтролю

1. Сутність навчаючої гри як основи активних форм проведення семінарських занять.
2. Види семінарів з застосуванням активних форм навчання студентів та їхній зміст.
3. Методика організації та проведення семінару способом «групового навчання» або «малих груп».
4. Основні принципи навчання за методом «малих груп».
5. Організація роботи за методом «малих груп».
6. Методика проведення семінару – диспуту(дискусії).

7. Методика проведення семінару – конференції.
8. Методика проведення семінару – прес-конференції.
9. Методика проведення семінару «мозковий штурм».
10. Методика проведення теоретичної конференції.
11. Методика проведення вправ на самостійність мислення.

Література

За № 3, 4, 10, 11, 17, 21, 22, 27, 29, 31, 33, 34, 35, 38, 39, 42, 43, 45, 46, 49, 50, 53,
54.

РОЗДІЛ 7. ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ, ЯКІ ВИВЧАЮТЬ ФІЛОСОФІЮ

1. Сутність самостійної роботи студентів та її мета

2. Види і форми самостійної роботи студентів

1. Сутність самостійної роботи студентів та її мета.

Самостійність – це одна з рис характеру людської особистості. Самостійність знаходить своє вираження в системі мислення, у вчинках людини, у різних видах діяльності. Поняття самостійності пов'язано з набуттям людиною незалежності у виборі шляхів і засобів вирішення проблем і завдань, що стоять перед нею. Поняття самостійності пов'язано з наявністю волі і умінням управляти своїми вчинками.

Кожному віковому періоду людини властива своя ступінь самостійності. Вона може бути більшою або меншою в залежності від умов, в яких протікає розвиток людини. Самостійність з'являється і проявляється не відразу, її потрібно виховувати, формувати і власне виробляти в процесі навчання і практичної життєдіяльності людини.

Характерною особливістю навчання у вищій школі є великий обсяг самостійної роботи студентів (СРС). Самостійна робота – це різноманітні види індивідуальної і колективної навчально-пізнавальної діяльності студентів, які здійснюються ними на навчальних заняттях або у поза аудиторний час за завданнями викладача, під його керівництвом, але без його безпосередньої участі.

Згідно «Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах України» самостійна робота є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових навчальних занять. Навчальний час, відведений на СРС регламентується робочими планами ЗВО і складає не менше 1/3 та не більше 2/3 загального об'єму навчального часу студента, відведеного для вивчення конкретної дисципліни.

Розвиток навичок самостійної роботи починається ще в загальноосвітній школі. Школа зосереджує свою увагу на тому, щоб «навчити», навчити школяра самостійній роботі в основному під постійним керівництвом і контролем учителя. Вища школа йде іншим шляхом: вона прагне до формування самостійного мислення, вироблення методів самостійного здобування знань. Індивідуальний пошук знання – ось характерна риса самостійної роботи студентів. Студент сам здобуває для себе знання та досвід, сам вчиться, іноді помиляється, захоплюється, але це дозволяє йому навчитися брати необхідне для майбутньої професійної, наукової, політичної чи громадської діяльності, тобто для життя в суспільстві.

Традиційна система навчання ґрунтувалася, в основному, на «знаннєвій компоненті», тобто студентам повідомлялася певна сума готових знань, які повинні були «спрацювати» у майбутній професійній діяльності випускника ЗВО. Сьогодення вимагає нової парадигми навчання, конкурентоспроможними будуть тільки фахівці, які спираючись на фундаментальні знання, в реальній діяльності зможуть нестандартно мислити, творчо застосовувати знання в постійно змінюваних виробничих і соціальних ситуаціях, що потребує високого рівня самоаналізу, самооцінки і самоконтролю результатів своєї діяльності.

Таким чином, самостійна робота розглядається як цілеспрямована, активна, вільна, самоконтрольована, самоорганізована діяльність студентів в найзручніший, з їхньої точки зору, час.

Основне завдання вищої освіти полягає у формуванні творчої особистості майбутнього фахівця, здатного до саморозвитку, самоосвіти, інноваційної діяльності. Вирішення цього завдання неможливо тільки шляхом передачі знань, потрібно сформувати активного їхнього творця, що вміє сформулювати проблему, проаналізувати шляхи її вирішення, знайти оптимальний результат і довести його правильність. В цьому плані самостійна робота студентів є не просто важливою формою освітнього процесу, а повинна стати його основою. Навчальний процес повинен будуватися так, щоб розвивати вміння вчитися, формувати у студента здатність до саморозвитку, творчого застосування отриманих знань, способу адаптації в сучасному світі.

Самостійна робота студента має свої особливості. Перша особливість у тому, що це розумова діяльність, це робота думки, інтелекту, це напруження всіх душевних сил студента. З перших днів у навчальному закладі студент стикається з величезною кількістю завдань, які він повинен виконувати самостійно (вивчення творчого матеріалу, щоденні семінари та практичні завдання, реферати, доповіді, курсові роботи та ін.). Студент може прийти в розгубленість від такого навантаження і розчаруватися, опустити руки і пустити все на самоплин. У цій ситуації на допомогу повинен прийти викладач:

- він повинен розповісти студенту, як краще організувати самостійну роботу по вивченню філософії, щоб все встигати;
- пояснити, якими і як користуватися бібліотечним фондами різних бібліотек та їхніми каталогами, як працювати з книгою, як відбирати потрібний матеріал, систематизувати і аналізувати його та ін.;
- пояснити особливості користування навчальним матеріалом в Інтернеті;
- дати рекомендації щодо методики опрацювання прослуханих лекцій, технології самостійної підготовки до семінару, консультації, колоквіуму, заліку і екзамену;
- викладач завжди повинен пам'ятати про фактор часу (його предмет не єдиний) і діяти за принципом оптимального домашнього завдання;
- було б непогано, якби на початку навчального року або семестру була прочитана лекція чи проведена консультація з методики самостійної роботи по вивченню філософії.

Порівнюючи особливості орієнтації на результати традиційних та нових підходів до організації навчання, цілями самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів у сучасній вищій школі є:

- засвоєння теоретичних знань;
- формування загальних навчальних і практичних умінь і навичок;
- формування мотивації до самоосвіти на протязі усього життя;
- розвиток пізнавальних інтересів і здібностей;
- розвиток критичного мислення;

- розвиток морально-вольових якостей, адже результати самостійної роботи є наслідком морально-вольової спрямованості особистості;
- формування відношення до оточуючого світу та його соціальних проявів;
- формування умінь самоорганізації власної життєдіяльності, її самоаналізу і самооцінки тощо;
- формування готовності до діяльності в умовах високої конкуренції, що потребує постійної самоосвіти та підвищення професіоналізму.

2. Види і форми самостійної роботи студентів

Самостійну роботу студентів можна класифікувати за різними критеріями:

1. З урахуванням місця і часу проведення, характеру керівництва і способу здійснення контролю за її якістю з боку викладача можна виокремити:

- а) самостійну роботу студентів на аудиторних заняттях;
- б) поза аудиторну самостійну роботу (3-4 години на день, у т.ч. й у вихідні);
- в) самостійну роботу під контролем викладача – індивідуальні заняття з викладачем.

2. За рівнем обов'язковості виокремлюють:

- а) обов'язкову, окреслену навчальними планами і робочими програмами (виконання домашніх завдань, підготовка до лекцій, семінарів, практичних робіт та інших завдань, які виконуються під час: ознайомлювальної, виробничої педагогічної і магістерської практики; при підготовці і захисті курсових і кваліфікаційних і робіт);
- б) бажану (участь у філософських гуртках, студентських конференціях, підготовка наукових тез, статей, доповідей, рецензування робіт інших студентів тощо);
- в) добровільну (участь у різноманітних конкурсах, олімпіадах, вікторинах, виготовленні наочності, підготовці до роботи на заняттях технічних засобів навчання тощо).

3. З огляду на рівень прояву творчості студентів виокремлюють:

а) репродуктивну самостійну роботу, що здійснюється за певним зразком (розв'язування типових задач, заповнення схем, таблиць, виконання тренувальних завдань, що вимагають осмислення, запам'ятовування і простого відтворення раніше отриманих знань);

б) реконструктивну самостійну роботу, яка передбачає слухання і доповнення лекцій викладача, складання планів, конспектів, тез на ін.;

в) евристичну самостійну роботу, спрямовану на вирішення проблемних завдань, отримання нової інформації, її структурування і використання в нових ситуаціях (складання опорних конспектів, схем-конспектів, анотацій, побудову технологічних карт, розв'язування творчих завдань);

г) дослідницьку самостійну роботу, яка орієнтована на проведення наукових досліджень.

Аудиторна самостійна робота здійснюється студентом в процесі прослуховування ним лекцій, участі в семінарах і практичних заняттях. Ця робота полягає в самостійному уважному прослуховуванні, спостереженні, конспектуванні, осмисленні, запам'ятовуванні і відтворенні певної інформації.

Ефективність вивчення студентами філософії, як і інших наук, залежить від багатьох факторів, і перш за все від їхньої роботи на лекціях.

Йдучи за логікою викладу лекції, студент повинний навчитися і уміти осмислювати основні її положення, самостійно виділяти головне. Тому викладач повинен розуміти, що методично правильне викладання навчального матеріалу допомагає студенту краще розуміти його, засвоювати і використовувати.

Конспектування лекції теж складна праця, що вимагає від студента певних навичок. Записана лекція дозволяє глибше освоїти матеріал, допомагає в підготовці до семінарських занять і до іспитів. Конспектування і прослуховування лекції забезпечує більшу зосередженість уваги, дисциплінує думку, підвищує запам'ятовування і засвоєння матеріалу. Тому так важливий оптимальний темп читання лекції.

Оскільки записати лекцію слово в слово неможливо, студенту треба навчитися виокремлювати головне за допомогою активної роботи думки і

пам'яті. Нові імена, поняття, визначення та висновки слід записувати повністю, так як без цього їх важко потім відтворити.

Важливе місце в стимулюванні самостійної роботи займає особистість викладача і якість викладання ним навчальної дисципліни.

Таким чином, самостійна робота на лекції полягає в осмисленні студентом нової інформації і її короткого раціонального запису.

Іншу форму має самостійна робота на семінарі. Основна мета семінару - розвиток творчого мислення, самостійності в подоланні пізнавальних труднощів, у формуванні наукового світогляду. Глибокий, всебічний і зацікавлений аналіз питань, що виносяться на семінари, вчить студентів самостійно і логічно мислити, аргументовано сперечатися, більш серйозно ставитися до першоджерел, вибирати і аналізувати головні моменти в рекомендованій літературі.

Участь студента в семінарі розширює його кругозір, підвищує культуру мовлення, виховує педагогічний такт, навички публічного виступу та ораторської майстерності. Семінари - ефективний засіб виховання працьовитості у студентів. Одночасно це одна з форм контролю за якістю самостійної роботи. Такий контроль дозволяє виявити в ході семінару прогалини в знаннях студентів і своєчасно виправити становище. Семінар створює зворотний зв'язок між викладачем і навчальною групою.

Студент в своєму виступі на семінарі повинен:

- а) показати, як розглядаються філософські положення в розвитку;
- б) провести порівняння різних філософських концепцій;
- в) показати практичну цінність даних філософських положень.

Студент повинен уважно слухати виступи інших учасників семінару й аналізувати змістовну і формальну сторони цих виступів, задавати питання і оцінювати для себе їхні знання.

Таким чином, семінари та систематична підготовка до них додають регулярний і планомірний характер самостійній роботі студентів.

Самостійна робота студента поза аудиторією не регламентується, йому надається повна свобода у виборі змісту і способів виконання завдань. Для її

успішного виконання викладачеві необхідно: підготувати методичні рекомендації на самостійну роботу по вивченню філософії згідно навчальної програми; відповідно до графіку затвердженого кафедрою проводити консультації; під час проведення занять контролювати і оцінювати результати самостійної роботи студента.

Особливість поза аудиторної самостійної роботи студента полягає в тому в тому, що потрібна правильна методична організація цієї роботи, яка передбачає: персональне виконання завдань на самостійну роботу, без безпосередньої участі викладача; здійснення самостійних розумових операцій, направлених на пошук, відбір і вивчення навчального матеріалу.

Студент повинен навчитися самостійно виділяти пізнавальні завдання, вибирати способи їх вирішення, удосконалювати навички застосування теорії на практиці, вибудовувати логіку своїх суджень та ін. До цього виду самостійної роботи відносяться: робота з літературою, підготовка виступів на семінарських заняттях, написання рефератів, курсових, кваліфікаційних і магістерських робіт, підготовка доповідей на наукові студентські конференції та ін. Тут роль викладача – консультативно-контролююча.

Для оволодіння навчальним матеріалом можна пропонувати студентам різноманітні методи самостійної роботи з книгою, статтею, електронними ресурсами, що містять філософську чи іншу необхідну літературу:

Складання плану прочитаного. План – короткий, логічно побудований перелік запитань, який розкриває зміст прочитаного. Щоб скласти план студент повинен виділити головні думки, встановити зв'язки, співвідношення між ними, чітко і коротко сформулювати висновки.

Складання тез. Тези (гр. thesis – положення, твердження): 1) положення, висловлені в книзі, доповіді, статті, виписані своїми словами і розміщені в логічній послідовності. 2) коротко сформульовані положення (ідеї) доповіді, статті, лекції тощо.

Тези виражають сутність, але не наводять фактів і прикладів. Окремі тези можуть бути виписані у вигляді цитат. Вміло складені тези впливають одна з одною. Щоб не ускладнювати у майбутньому пошук за своїми записами

потрібних місць у першоджерелі, корисно у конспекті, при складанні плану тез, давати посилення на сторінки оригіналу. Бажаним завершенням тез є власні висновки студента.

Конспектування – це стислий письмовий (рукописний чи надрукований) виклад прочитаного матеріалу. Конспект містить приклади, доповнення, аргументи, власні думки тощо. Помилково використовувати як конспект ксерокопії окремих сторінок літератури або такі ж комп'ютерні роздруківки. Це ніяк не сприяє глибокому засвоєнню навчального матеріалу, розвитку критичного мислення, формуванню власної точки зору. Тому, як виключення і в окремих випадках, при використанні ксерокопій і роздруківки, потрібно відводити широкі поля, на яких висловлювати своє відношення до опрацьованих матеріалів за допомогою конкретних коментарів, знаків «?», «!», підкреслювань різним кольором тощо.

Конспектування є процесом розумового переосмислення і письмової фіксації прочитаного тексту. Внаслідок конспектування з'являється запис, який допомагає його автору негайно чи через деякий час із необхідною швидкістю відтворити отриману раніше інформацію. «Хто записує, той читає двічі» – вважали давні римляни. Сама етимологія слова «конспект» (лат. *conspectus* – огляд) дає ключ до розуміння суті його як продукту діяльності. До конспектування слід приступати лише після загального ознайомлення зі змістом джерела, засвоєння зв'язку між основними думками, положеннями, головною ідеєю твору.

Анотація (лат. *annotatio* – зауваження, примітка) – коротка (10-20 рядків) узагальнююча характеристика книги або статті, що може містити її короткий зміст та оцінку і слугує для орієнтування в пошуках потрібного матеріалу. Для складання анотації слід уважно прочитати книгу, визначити кому вона адресована, ким і з якою метою може бути використана. Анотації складаються за наступною формою: прізвище та ініціали автора; назва наукової праці, вид роботи (стаття, рукопис, монографія, підручник, дисертація тощо), місто, рік, назва видавництва, обсяг у сторінках, основні ідеї, результати та висновки друкованої праці.

Цитата (лат. *citatum* – називати, наводити) – дослівно відтворений фрагмент першоджерела з указівкою на автора, повну назву його роботи, місце, рік видання і сторінку. Цитування використовують для підтвердження власної думки.

Виписування незрозумілих слів з наступним поясненням їх значення. Працюючи над науковою літературою та з Інтернет-ресурсами, студент іноді вперше зустрічається з термінами, значення яких йому невідоме. Корисно спочатку виписувати такі слова, а потім за довідковою літературою уточнювати їх зміст і робити відповідний запис. Така робота позитивно впливає на поліпшення культури мови, збагачення лексичного запису та оволодіння науковою термінологією.

Рецензія (лат. *recensio* – оцінка) – коротка критична оцінка наукової доповіді, статті, реферату, наукової роботи, лекції. У рецензії здійснюється аналіз позитивних сторін і недоліків прочитаного, пропонуються аргументовані рекомендації щодо можливого удосконалення змісту чи форм подання. Рецензію слід підкріплювати науково обґрунтованими доказами, фактами, поясненнями.

Реферат (від лат. *referre* – доповідати, повідомляти) – це письмовий огляд наукових та інших джерел з обраної теми або стислий виклад у письмовому вигляді змісту наукової праці. Студентам слід пояснити, що у рефераті необхідно не лише висвітлити необхідну наукову інформацію, а й продемонструвати своє відношення до неї. Реферат має засвідчити ерудицію дослідника, його вміння самостійно аналізувати, класифікувати та узагальнювати. Реферат може містити аналіз і критику відповідних теорій, тобто реферат – це самостійна творча робота студента, що засвідчує його знання з певної теми, розуміння основних підходів до вирішення конкретної проблеми, а також відображає власні погляди майбутнього фахівця та демонструє його вміння аналізувати і осмислювати явища і процеси на основі теоретичних знань.

Процес підготовки реферату має містити в собі наступні етапи:

1. Вибір теми.

2. Вивчення спеціальної літератури за темою реферату.
3. Складання плану.
4. Добір і вивчення додаткових джерел та інформації з обраної теми.
5. Добір практичного та статистичного матеріалу.
6. Безпосереднє написання тексту реферату.
7. Формулювання висновків.
8. Оформлення реферату і списку джерел інформації.
9. Самокритична оцінка змісту і виправлення помилок.
10. Підготовка тез або доповіді до захисту реферату.
11. Захист реферату (під час семінарського заняття, на студентській конференції та ін.).

Тему реферату студент вибирає у відповідності до рекомендацій викладача або ж самостійно, відповідно власного рівня підготовленості та здібностей, а також маючи на увазі перспективу подальшого використання реферату для написання курсових та підсумкових кваліфікаційних робіт. Вибір теми реферату студент повинен узгоджувати з викладачем.

Орієнтовна структура розширеного реферату має такий вигляд:

Титульна сторінка.

План.

Вступ.

Основна частина, яка складається з розділів, пунктів і підпунктів.

Висновки.

Список використаних джерел.

Додатки (за необхідністю).

У вступі обґрунтовуються актуальність теми, її особливості, значущість з огляду на потреби суспільства та розвиток конкретної галузі філософських знань або практичної діяльності.

В основній частині здійснюється огляд основних теоретичних та емпіричних досліджень з теми, зазначається хто з учених вивчав дану проблему і які ідеї висловлював. Визначаються сутність проблеми, основні чинники, що зумовлюють розвиток явища або процесу, що вивчається, наводиться перелік

основних змістовних аспектів проблеми, які розглядалися вченими. Вивчаються недостатньо досліджені питання, з'ясовуються причини їх слабого висвітлення.

Потім здійснюється поглиблений аналіз сучасного стану процесу або явища, тлумачення основних поглядів і позицій щодо проблеми, висвітлюються власні судження та думки відносно перспектив розвитку проблеми.

У висновках надаються узагальнені ідеї, думки, оцінки, пропозиції автора.

До списку використаних джерел включають публікації, звертаючи особливу увагу на публікації останніх 5-10 років, Інтернет-ресурси і роботи останнього року. Позитивним слід вважати звернення студента до публікацій науковців навчального закладу і провідної кафедри.

У додатках за необхідності наводяться таблиці, схеми тощо, якщо вони суттєво полегшують розуміння роботи.

Оцінюють реферат, спираючись на такі критерії:

1. Відповідність темі змісту реферату.
2. Глибина і повнота розкриття теми.
3. Логіка викладання матеріалу.
4. Термінологічна чіткість.
5. Рівень навичок самостійної роботи з науковою літературою та вміння її критично аналізувати.
6. Власне бачення проблеми автором, самостійний, творчий характер роботи.
7. Правильне оформлення реферату і списку використаних джерел.
8. Якщо реферат є основою усного повідомлення, то слід урахувати уміння автора відібрати найсуттєвіший матеріал для короткого виступу.
9. Якість презентації результатів реферативного дослідження.
10. Робота з «ключовими» словами.

Аналіз тексту і визначення його головних (ключових) слів – цінна форма самостійної роботи з книгою, яка вчить аналізу і критичному осмисленню прочитаного. Головним (ключовим) називають слово або стійке словосполучення з тексту, яке з погляду інформаційного пошуку несе смислове

навантаження. Сукупність головних слів повинна відображати поза контекстом основний зміст наукової праці. Ключові слова подають у називному відмінку. Вони можуть складати основу професійного термінологічного словника, ведення якого бажане для студента з метою оволодіння науковою термінологією.

Самостійна робота студента за його участі в науково-дослідницькій роботі передбачає підготовку статей, наукових статей, есе, наукових доповідей і повідомлень, тез наукової доповіді.

Стаття – науковий чи публіцистичний твір невеликого розміру, який узагальнює результати проведеного дослідження наукової, суспільно-політичної чи літературної теми. Для статті характерне висвітлення конкретних питань з необхідним теоретичним обґрунтуванням. Стаття може бути опублікована студентом самостійно чи під керівництвом викладача.

Наукова стаття – один із основних видів оперативної інформації про нові наукові дослідження з наукової тематики. Вона містить виклад проміжних або кінцевих результатів наукового дослідження, висвітлює окреме конкретне питання, фіксує науковий пріоритет автора, робить матеріал надбанням широкої спільноти фахівців.

Мета наукової статті полягає у висвітленні інформації про проведену наукову роботу, одержані результати та перспективи розробки теми, окресленні актуальних проблем науки і практики.

Виклад змісту і результатів дослідження автора (чи авторів) – основні елементи наукової статті. У ній повинні висвітлюватися основні положення і результати власного дослідження, особисті ідеї, думки, отримані наукові факти, виявлені закономірності, зв'язки, тенденції, програма експерименту, методика отримання та аналіз фактичного матеріалу, особистий внесок автора (авторів) у вирішення конкретної наукової проблеми.

У заключній частині статті формулюються висновки і рекомендації, їх значення для теорії і практики, аргументуються практична значущість, коротко окреслюються перспективи подальших розвідок з теми.

Стаття друкується у фахових журналах та наукових збірниках за певними рубриками. До наукової статті висуваються такі основні вимоги: лаконічність, конкретність, змістовність, наукова новизна та визначення перспективи подальших досліджень.

Наукова стаття подається до редакції у завершеному вигляді, оформляється згідно з вимогами.

Загалом, у науковій статті бажана наявність таких структурних елементів:

– анотація – стисла характеристика змісту наукової статті, у якій викладені найголовніші висновки, визначені їх цільове призначення та наукова значущість;

– вступ: визначення актуальності проблеми, цілей статті і постановка дослідницьких завдань;

– короткий теоретичний аналіз джерел інформації;

– зміст та аналіз отриманих результатів проведеного дослідження;

– формулювання позиції автора та наукових гіпотез;

– висновки (та рекомендації – за необхідністю);

– перелік літературних посилань (список використаної літератури);

– додатки (за необхідністю).

Обсяг наукової статті від 4000 до 12000 слів (6 – 24 сторінки), що складає 0,25 – 1,0 друкованого аркуша.

Есе – (фр. *essai* – нарис (науковий, історичний, публіцистичний та ін.) – невеликий за обсягом прозовий твір, що має довільну композицію, висвітлює індивідуальні думки та висловлювання щодо конкретного наукового питання і не претендує на вичерпне та визначальне тлумачення теми.

Характерними ознаками есе є: логічний виклад, що наближає його певною мірою до наукової публікації, висловлює нову, суб'єктивну думку про проблему, що досліджується, носить філософський або науково-популярний характер. Есе формують у студентів досвід наукової постановки проблеми та збирання експериментального матеріалу. Одночасно накопичуються вміння вивчення та критичного аналізу дібраних матеріалів, наукової літератури, у

першу чергу тієї, яка стосується методологічних питань та методів наукового дослідження.

Наукова доповідь і наукове повідомлення є найбільш поширеними формами оприлюднення отриманих наукових результатів. Доповіді повідомляються учасникам наукового зібрання з метою залучення до дискусії і обговорення повідомленої інформації.

Структурними елементами доповіді є:

1. Вступ, у якому слід висвітлити підстави, причини, проблемну ситуацію, що зумовили необхідність доповіді, визначити актуальність запропонованої проблеми.

2. Основна частина, у якій аналізується стан проблеми, стисло розкривається провідна ідея автора (авторів), подаються її теоретичне і практичне обґрунтування та авторська інтерпретація проблеми.

3. Підсумкова частина має містити висновки, рекомендації, пропозиції відносно подальшого вирішення проблеми.

Існують наступні підходи до підготовки наукової доповіді. Перший полягає в тому, що дослідник спочатку готує тези свого виступу, на основі тез пише доповідь на семінар або конференцію, редагує її і готує до опублікування у науковому збірнику у вигляді доповіді чи статті. Другий, навпаки, пов'язаний з повним написанням доповіді, а потім у скороченому вигляді тез відбувається ознайомлення з нею аудиторії. Вибір способу підготовки доповіді залежить від змісту матеріалу та індивідуальних планів науковця.

Слід звернути увагу, що усний виступ має суттєві відмінності від друкованого за змістом і формою. При написанні доповіді слід зважати на те, що суттєва частина матеріалу може бути опублікована в тезах доповіді. Крім того, частина матеріалу подається за допомогою наочності. Тому доповідь повинна містити коментарі, а не повторення ілюстрованого матеріалу. Можна зупинитися лише на одній (найсуттєвішій, найдискусійнішій) тезі доповіді, зробивши посилання на опубліковані тези. Це дозволить на 25 – 50% скоротити доповідь. Доцільним є полемічний характер доповіді, що викликає

зацікавленість слухачів. Позитивним слід вважати доброзичливу реакцію на критичні виступи науковців за темою доповіді.

Авторам – початківцям слід зважати, що за 10 хвилин людина може прочитати матеріал, надрукований на чотирьох сторінках. Обсяг доповіді може бути в межах 7 – 12 сторінок, що вкладається в тридцять хвилин. Якщо доповідь обмежується 3 – 6 сторінками, то вона називається повідомленням.

Студент у обов'язковому порядку готує доповідь для захисту випускної кваліфікаційної або магістерської роботи. На викладення матеріалу випускної роботи (проекту) у вигляді доповіді відводиться до 10 – 15 хвилин. Обов'язковим супроводженням доповіді є ілюстрації, які найбільш яскраво висвітлюють зміст проведеного студентом дослідження.

Тези наукової доповіді – це коротко, точно, послідовно, лаконічно сформульовані основні ідеї, думки, положення наукової доповіді, повідомлення, статті або іншої наукової праці. Тези містять висвітлення основних положень наукової праці від початку до кінця, а не лише її дослідницької частини. У тезах коротко обґрунтовують тему, викладають історію питання, методику дослідження та його результати. Всі положення наукових тез мають бути пов'язані між собою логічно.

У тезах відсутні деталі, пояснення, ілюстрації, що не повинно заважати створенню цілісного, концептуального уявлення про зміст проведеного дослідження.

Тези доповіді традиційно публікують до початку наукової конференції (семінару, симпозіуму). Вони фіксують науковий пріоритет автора, містять матеріали, не викладені в інших публікаціях.

Тези доповіді видаються зазвичай невеликим тиражем у наукових збірниках, присвячених темі конференції чи семінару, і мають завданням подати коротку і найвичерпнішу інформацію про актуальні наукові проблеми.

Виступаючи на науковому зібранні (семінар, з'їзд, конференція), можна посилатися на опубліковані тези доповіді та зупинитися на одній із основних (дискусійних) тез.

Публікація тез доповіді передбачає попереднє ознайомлення учасників наукового зібрання з результатами проведеного дослідження і на цій основі можлива наукова дискусія. Обсяг тез зазвичай не перевищує 1 – 3-х сторінок, що зумовлює спеціальні вимоги до написання тез. Зокрема важлива чіткість формулювань принципів позицій автора, які він має обґрунтувати у публічному виступі (доповідь або повідомлення).

Схематична структура тез наукової доповіді може мати наступний вигляд: теза – обґрунтування – доказ – аргумент – результат – перспективи.

Посилання на джерела, цитати в тезах доповіді використовуються рідко.

Однією з особливостей навчального процесу у сучасному ЗВО, яку слід якомога ефективніше використовувати при організації самостійної роботи студента, є активне упровадження комп'ютерної техніки.

Перевагами процесу самостійного навчання з використанням комп'ютерної техніки є те, що:

- комп'ютер дозволяє забезпечувати і контролювати індивідуальний темп навчальної діяльності: студент має можливість самостійно вибрати момент переходу до наступної порції навчальної інформації, задавати швидкість подання завдань і час їх виконання. При цьому комп'ютер може виконувати функції регулятора, попереджуючи студента, що його темп роботи або занадто повільний чи необґрунтовано швидкий;

- комп'ютер надає можливості студенту самостійно переходити від більш високого ступеня складності навчального матеріалу до більш легкого і навпаки. Студент вибирає і визначає для себе ступінь складності навчального завдання, у нього є можливість спробувати свої сили на різних рівнях складності та врахувати прогалини у засвоєнні навчального матеріалу;

- важливе дидактичне значення мають мультимедійні комп'ютерні ефекти, за допомогою яких можна демонструвати процеси і явища, котрі вивчаються. Комп'ютери забезпечують візуалізацію інформації, завдяки чому фундаментально змінюється людська комунікація, адже носієм інформації постає картина (анімація, графіка);

- комп'ютер дає змогу інтенсифікувати і раціоналізувати час, який при традиційному навчанні витрачається на демонстраційні моменти, пошук інформації тощо;

- комп'ютер допомагає індивідуалізувати процес навчання, застосовуючи окрему методику для кожного студента, що дозволяє враховувати його індивідуальні особливості, розвивати здібності, підвищувати якість засвоєння знань та необхідних умінь.

Контроль і оцінювання викладачем результатів самостійної роботи студентів.

Органічною частиною самостійної роботи є контроль і оцінювання її результатів. Вони можуть здійснюватись як на аудиторних навчальних заняттях, так і в поза аудиторний час з оцінюванням усних відповідей і письмових робіт студентів.

Для перевірки результатів самостійної роботи студентів викладач може використовувати такі форми контролю:

- усна бесіда за матеріалами розглянутої самостійної теми (або окремих її питань) на семінарі, практичному занятті;

- усне опитування на семінарі чи практичному занятті, які проводяться за темами, винесеними на самостійне опрацювання;

- усне опитування на семінарі, практичному занятті по окремих питаннях які стосуються тем, що повністю або частково опрацьовувались студентами самостійно;

- письмове фронтальне опитування студентів на початку або в кінці лекції, семінарсько-практичного заняття;

- фронтальний стандартизований контроль знань студентів за кількома темами, винесеними на самостійне опрацювання, який проводиться на початку навчальних занять;

- перевірка конспектів завдань, індивідуальних завдань тощо;

- тестовий контроль;

- колоквиум за темами, які вивчалися самостійно тощо.

З метою планомірної організації самостійної роботи студентів на кафедрі філософії розробляються:

- навчально-методичний комплекс «Філософія», до складу якого входять: навчальна програма; робоча програма, в якій міститься тематика лекційних та семінарських занять, питання для самостійного опрацювання тем курсу, питання для самоконтролю, теми для рефератів або практичних робіт, список літератури, перелік екзаменаційних питань та інші документи;
- навчально-методичні посібники, в яких передбачені методичні рекомендації та завдання для самостійної роботи;
- методичні рекомендації та завдання для самостійної роботи по вивченню філософії;
- теми рефератів і доповідей;
- теми курсових і кваліфікаційних робіт;
- інструкції і методичні вказівки до виконання рефератів, курсових і кваліфікаційних та ін.

Самостійна робота носить діяльнісний характер і тому у її структурі можна виділити наступні компоненти: мотиваційні аспекти, постановку конкретного завдання, вибір способів виконання, виконавчу частину.

На старших курсах самостійна робота поза аудиторією повинна носити творчий характер, спонукаючи студента самому визначати цілі і засоби своєї самопідготовки без зовнішньої допомоги. Такою, наприклад, є науково-дослідницька робота. При цьому формується висока культура розумової праці, виробляється вміння розумно розподіляти і використовувати свій час, накопичувати і засвоювати інформацію необхідну для успішного самонавчання і професійного становлення. В ході науково-дослідницької діяльності формується творчий потенціал майбутнього фахівця, визначаються його здібності до наукового пізнання.

Таким чином, різноманітні види самостійної роботи є творчим процесом самостійного набуття студентом знань, умінь і навичок для майбутньої професійної чи громадсько-політичної діяльності.

Питання для самоконтролю

1. Сутність самостійної роботи студентів та її мета.
2. Роль викладача філософії в організації самостійної роботи студентів, з якими він проводить заняття.
3. Види самостійної роботи студентів та їхній зміст.
4. Форми самостійної роботи та їхня характеристика.
5. Методи самостійної роботи з літературою, електронними ресурсами для оволодіння навчальним матеріалом з філософії: складання плану прочитаного; складання тез; конспектування; анотація; виписування цитат; виписування незрозумілих слів з наступним поясненням їхнього значення; рецензія; реферат.
6. Методи самостійної роботи студента з літературою, електронними ресурсами за його участі в науково-дослідній роботі кафедри філософії: методика написання статті, есе, наукової доповіді, наукового повідомлення, тез наукової доповіді.
7. Комп'ютерна підтримка самостійної роботи студентів.
8. Методика контролю і оцінювання викладачем результатів самостійної роботи студентів.
9. Методичні документи, що розробляються на кафедрі філософії з метою планування організації самостійної роботи студентів.

Література

За №2, 3, 4, 8, 9, 10, 14, 16, 17, 19, 21, 23, 24, 27, 28, 29, 31, 32, 33, 36, 37, 38, 39, 41, 42, 43, 45, 46, 49, 50, 53, 54, 56.

РОЗДІЛ 8. КОНСУЛЬТАЦІЇ ДЛЯ СТУДЕНТІВ, ЯКІ ВИВЧАЮТЬ ФІЛОСОФІЮ

1. Сутність консультації як форми навчання та її функції

2. Організація та методика проведення консультації з філософії

1. Сутність консультації як форми навчання та її функції

В сучасному навчально-виховному процесі для ліквідації прогалин у знаннях, з'ясуванні організаційних питань, взаємодії викладача зі студентами найбільш доцільною поза навчальною освітньою роботою є консультації та додаткові заняття з невеликими групами.

Призначення консультацій, групових та індивідуальних додаткових занять полягає в тому, щоб одним студентам допомогти подолати труднощі і перешкоди в освоєнні окремих тем, розділів програми, а іншим – надати підтримку в поглибленому вивченні предмета філософії.

Консультаційне спілкування відіграє важливу роль у вивченні філософії, оскільки розвиває пізнавальний інтерес, підтримує допитливість думки студентів, вчить їх точності у формулюванні виникаючих проблем і питань.

Коли одиничної консультації виявляється недостатньо для повної ясності в засвоєнні проблеми, виникає необхідність в групових чи індивідуальних додаткових заняттях. Вони покликані заповнити прогалини в засвоєнні знань, створити основу для подальшої успішної пізнавальної діяльності студентів. Особливо важливими консультації є для студентів-першокурсників, які ще тільки адаптуються до нового навчально-виховного процесу, форм навчання. Індивідуальні та групові консультації сприяють ліквідації труднощів у навчальній роботі. Разом з тим слід пам'ятати, що надмірне зловживання ними може призвести до пасивності в діях студентів, очікуванні обов'язкової допомоги, демобілізації власних внутрішніх духовних сил.

Консультація (лат. *consultatio* – порада спеціаліста в якому-небудь питанні, порада обізнаної особи) – форма навчального заняття, що передбачає надання студентам потрібної допомоги у засвоєнні теоретичних знань, виробленні

практичних умінь і навичок, шляхом відповіді викладача на конкретні запитання, пояснення окремих теоретичних положень чи аспектів їх практичного застосування або пояснення складних для самостійного осмислення проблем.

Тому консультація є однією з важливих форм взаємодії викладача та студента в навчальному процесі. Саме тут виявляється повною мірою вміння викладача організувати спілкування і співпрацю зі студентом. В процесі консультування з будь-якого філософського предмета викладач повинен надати студентові допомогу певним чином оволодіти навчальним матеріалом, здобути не тільки базові знання з філософії, а перш за все, усвідомити сутність предмету, що ним вивчається. Викладач тут виступає в ролі не простого спостерігача, консультанта, а безпосереднього активного учасника процесу пізнання, він: спрямовує роботу студента; вказує на ефективні шляхи оволодіння знаннями; допомагає зорієнтуватися у потоці інформації, вчить відбирати головне, суттєве; надає допомогу у вирішенні складних питань; сприяє зменшенню помилок тощо .

Саме тут виявляється педагогічний талант викладача, який з позиції інформатора переходить у позицію партнера у здобутті знань. Виступаючи в ролі партнера, викладач впливає на студента, а студент, в свою чергу, здійснює вплив на викладача. І тут дуже важливо, щоб викладач використовував цей вплив для свого професійного зростання та самовдосконалення. Як справжні партнери, викладач і студент співпрацюють разом. А під час такої співпраці повинна існувати спільна мета, спільне завдання, спільний пошук. За таких умов співпраця набуває креативності і переростає у співтворчість.

На першій консультації з філософії викладач, в першу чергу, має познайомити студентів з навчальною дисципліною. В подальшій взаємодії викладач допомагає зорієнтуватися студентам у масі нової інформації, яку вони отримали на лекціях для того, щоб зрозуміти, які теми засвоїлися гірше та пізніше обговорити їх на консультації перед завершенням курсу.

Мета консультацій з філософії – усунути прогалини в знаннях, вміннях та навичках студентів; попереджувати можливі помилки на контрольно-залікових

заняттях та екзамені з філософії; уміти виділяти головне, істотне у змісті матеріалу, що вивчався раніше та акцентувати на ньому увагу студентів; допомогти студентам оволодіти методами самостійної навчальної роботи.

Основна задача консультації – допомогти студенту раціонально розподілити свій час, уміти працювати з літературою, скласти конспекти прочитаного, плани чи тези виступів на семінарах, розробляти реферати, готуватися до проведення активних форм семінарських занять та ін. Правильно спланувати підготовку студента до складання заліків чи екзаменів, зрозуміти та звернути увагу на теми, які були залишені на самостійне опрацювання чи просто погано опрацьовані .

Зміст, методи і форми проведення консультації зумовлюються метою, завданнями, особливостями наступного заняття з філософії .

Кількість годин на консультації визначається навчальними й індивідуальними планами викладачів. Консультації проводять викладачі, які читають відповідний навчальний курс, за графіком, що встановлює кафедра за погодженням з навчально – науковими інститутами чи деканатами.

Обсяг часу на проведення консультацій у вищих закладах освіти третього і четвертого рівнів акредитації визначається відповідно до норм часу для розрахунку і обліку навчальної роботи, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України і відображається у навчальному плані (робочому навчальному плані). .

За охопленням студентів консультації бувають групові та індивідуальні. Це залежить від того, чи консультиє викладач студентів з питань, пов'язаних із виконанням індивідуальних завдань (курсового чи кваліфікаційного проекту), чи з теоретичних питань навчальної дисципліни або певних аспектів їх практичного застосування.

Групові консультації проводяться:

а) при необхідності детально проаналізувати питання, які були недостатньо висвітлені в лекціях або на семінарсько-практичних заняттях;

б) з метою допомоги студентам у самостійній роботі, при підготовці до лабораторних, практичних робіт, написанні реферату, курсової чи дипломної роботи, підготовки до заліку чи іспиту, у процесі проходження практики.

За призначенням і змістом консультації поділяються на вступні, поточні та підсумкові (передекзаменаційні).

Вступна консультація проводиться за декілька днів до початку семінарів. на ній ставляться загальні задачі по вивченню курсу «філософія», студенти ознайомлюються з навчальною та робочою програмою, методичними рекомендаціями та літературою, а також їм пояснюється порядок проведення лекцій, семінарів, колоквіумів, поточних консультацій і екзамену з філософії

Поточні консультації проводяться перед важкими за змістом або обсягом навчального матеріалу семінарами. На них обговорюються види робіт на семінарі, акцентується увага на ключових моментах у питаннях семінару, ставляться завдання, роз'яснюються не зрозумілі для студентів питання, даються поради щодо вивчення літератури.

Підсумкові консультації потрібні для ознайомлення з порядком проведення екзамену, характером вимог, які ставляться перед студентами до змісту і форми подачі знань на екзамені, з критеріями їх оцінки. Також, на підсумкових консультаціях викладач дає поради студентам як спланувати свій час перед контролем знань, як методично правильно повторювати теми, пройдені на семінарах та лекціях, і користуватися навчальною літературою для цього.

Консультації протягом семестру (поточні консультації) та перед контрольним заходом (передекзаменаційні), проводяться за графіком складеним дирекцією навчально – наукового інституту або деканатом факультету.

Консультації тісно пов'язані з іншими організаційними формами навчання, такими як: лекції, практичні, семінарські заняття, заліки, екзамени, контрольні роботи, курсові і кваліфікаційні роботи, самостійна робота тощо. Цей зв'язок у значній ступені визначає специфічні особливості конкретних консультацій і спричиняє їх різноманіття. Так, на консультаціях, що проводяться перед

модульними контрольними роботами, заліками чи екзаменами, студенти з'ясовують порядок перевірки, вимоги до відповідей, раціональні способи повторення, складні питання курсу і т.п. Консультації, що передують семінарським заняттям допомагають студентам визначитись щодо джерел необхідної інформації, порядку їх опрацювання, особливостей розкриття питань, що будуть обговорюватися.

Часто консультації поєднують з іншими видами навчання, наприклад: консультативна лекція (вона доповнює і уточнює матеріал оглядової, висвітлює розділи курсу, які викликають труднощі під час самостійного вивчення); самостійне консультування у викладача перед семінаром, як різновид підготовки студента до семінарського заняття.

В свою чергу можна розглядати консультацію як один із засобів контролю і корекції засвоєння навчального матеріалу. В зв'язку з цим їх за контрольними функціями поділяють на два різновиди: консультації, на яких викладач перевіряє конспекти першоджерел, самостійну роботу студентів над допоміжною літературою, допомагає студентам сформулювати необхідні узагальнення і консультації для студентів, що пропустили лекційні чи семінарські заняття.

Консультації у переважній своїй більшості, виконують декілька функцій, серед яких особливо можна виділити інформаційну, діагностичну, корекційну і формуючу.

Виконуючи інформаційну функцію викладач не лише надає студенту достатньо повну і перевірену інформацію, але й ознайомлює його зі способами отримання необхідних відомостей з конкретних першоджерел, підручників, посібників, довідників, періодичних видань, роз'яснює як ними користуватися, які питання можуть виникнути під час роботи з ними. Ця функція вимагає високої ерудиції викладача, адже інформування передбачає обговорення особливостей навчального матеріалу – коментарів, аналізу тощо, надання відповідей на запитання студентів.

У кожній консультації діагностична функція розкривається в різних обсягах. Реалізуючи названу функцію, викладач, керуючись принципами

необхідності і доцільності, узагальнює і аналізує таку інформацію про стан вивчення тим чи іншим студентом дисципліни, яка за допомогою вироблених на її основі рекомендацій може дійсно допомогти студенту у розв'язанні його навчальних проблем.

Викладач повинен прагнути надати консультації корекційний і розвивальний характер. Корекційна робота викладача проводиться з метою виправлення неправильного розуміння того чи іншого навчального матеріалу. Під час консультування необхідно звертати увагу не лише на підготовленість студентів, а ще й на сформованість ієрархії фундаментальних знань. Вона включається у процес консультування і не може мати певного алгоритму. Розвивальні можливості консультування реалізуються різними методами, зокрема у виконанні вправ і завдань.

Також, консультації здійснюють такі загальні функції як:

- освітня – покликана забезпечити засвоєння студентами системи філософських знань, і на їхній основі формування вмінь і навичок вирішення теоретичних і практичних задач;
- розвиваюча – сприяє розвитку мислення, формування волі, емоційно-почуттєвої сфери, навчальних інтересів, мотивів і здібностей;
- виховна – формування широкого світогляду студентів, що є підґрунтям для виховання моральних, трудових, естетичних і фізичних якостей особистості.

2. Організація та методика проведення консультацій з філософії

Правильно організована консультація допомагає студентам подолати труднощі, які виникли при самостійному опрацюванні матеріалу. Консультування корисне і для студентів, які успішно навчаються, але мають намір поглибити і розширити знання. Викладач у цьому випадку має порадити, яку наукову літературу слід використовувати, як її краще опрацювати і використати, щоб підвищити ефективність засвоєння нових знань та ін.

Організація спільної діяльності викладача та студента на консультації в ході вивчення філософії можлива в таких варіантах:

– викладач заздалегідь визначає коло питань, які слід розглянути на занятті-консультації, ставить їх перед студентами, допомагає знайти оптимальні відповіді на них (при цьому питання можуть носити як теоретичний, так і практичний характер);

– студенти задають запитання з теми, а викладач разом з іншими студентами дають на них оптимальні відповіді;

– частину запитань, причому основних, ставить викладач, підводить студентів до необхідності постановки та з'ясування низки інших запитань, разом зі студентами дає відповіді на них.

Діяльність викладача в процесі консультація з філософії охоплює: планування діяльності; організацію навчальної роботи, стимулювання активності студентів (підготовка питань та літератури для їх опрацювання; здійснення поточного контролю за навчальним процесом, його регулювання і коригування.

Реалізація будь-якої консультації залежить від підготовленості викладача. Передусім він має подолати монологічність у навчально-виховній діяльності; орієнтуватися на педагогіку партнерства, співпраці, відмовитися від авторитаризму. Крім того, важливо, щоб діяльність викладача відповідала таким вимогам:

– самоосвіта (засвоєння механізмів створення нових технології навчання);

– вільне володіння дидактичними методами, прийомами, організаційними формами, які є основою індивідуальної професійної майстерності;

– володіння інтуїцією, розвиненими комунікативними та організаторськими здібностями;

– знання теорії навчання і виховання, на основі яких формуються власний досвід, оригінальні професійні знахідки та індивідуальний підхід;

– саморегуляція, здатність оцінювати, розпізнавати кожну ситуацію, аналізувати власний досвід.

Особлива увага повинна приділятися методиці проведення передекзаменаційної консультації. Як правило така консультація складається з

двох частин. Першу – умовно можна назвати організаційною, а другу – змістовою.

Організаційна частина містить наступні моменти:

- повідомлення про порядок проведення іспиту (час, процедуру та форму його проведення: усно, письмово чи за допомогою комп'ютера);
- рекомендації щодо змісту і форми відповіді;
- рекомендації щодо процесу конструювання відповіді або вибору відповіді, якщо заплановано тестовий контроль;
- поради щодо організації самостійної роботи при підготовці до іспиту (наукова література, особливо важливі теми, послідовність їх вивчення тощо).

Якщо передекзаменаційна консультація проводиться з першокурсниками, доцільно ознайомити їх з режимом розумової праці у період екзаменаційної сесії. Протягом доби слід працювати 8 – 9 годин, з перервами на 10 – 15 хвилин через кожні 1,5 – 2 години активної роботи, бо групи нейронів, які включені в активну розумову діяльність порівняно швидко втомлюються. Краще готуватись до контрольних заходів у читальній залі чи в спеціалізованому навчальному кабінеті, де відсутні чинники, що відволікають увагу.

У другій частині консультації слід висвітлити найскладніші проблеми, відповісти на запитання студентів і пояснити систему оцінювання.

Зі студентами, які мають глибокі прогалини в знаннях, а також тими, які захоплюються науково-дослідною роботою, слід організовувати індивідуальні заняття. Ці заняття-консультації проводяться за окремим графіком згідно індивідуальних планів студентів. Види індивідуальних занять, їх об'єм, організаційні форми, методи проведення і форми контролю також визначаються індивідуальними планами студентів. Мета індивідуальної роботи полягає у можливості поглибленого вивчення студентами окремих питань навчальної дисципліни, виконання науково-дослідної роботи, а також у корекції знань та вмінь, усуненні «білих плям» у підготовці студентів.

Залежно від рівня сформованості у студента дослідницьких умінь на консультації йому можна запропонувати написання реферату, наукової статті, доповіді, есе, рецензії, анотації та ін.

Кожне індивідуальне завдання слід орієнтувати на окремий випадок пошуку способу вирішення поставленої проблеми, у процесі якого студент має виявити певний ступінь інтелектуальної активності і самостійності. Слід урахувати, що знання та досвід, набуті при виконанні індивідуального завдання, більш дієві. Правильно підібрані, вони є запорукою зростання пізнавальної активності студента, стимулюють його до самоосвіти та саморозвитку. Розпочинаючи з першого курсу, слід забезпечувати опанування студентами різними видами наукової праці, які відрізняються як за рівнем складності так і за змістом. Надаючи консультації у процесі самостійної роботи, викладач повинен знайомити студентів з вимогами до рефератів, есе, наукових доповідей та інших видів самостійної роботи, а також забезпечувати виконання цих вимог.

У процесі аналізу консультації доцільно акцентувати увагу на таких параметрах:

- педагогічна доцільність визначення теми, мети та завдання консультації, шляхів їх реалізації;
- виявлення і зосередження уваги студентів на головному, істотному у вивченому матеріалі;
- раціональність вибору та реалізація змісту навчального матеріалу, форм, методів та засобів навчання, спрямованих на усунення прогалин у знаннях студентів;
- врахування специфіки наступного заняття з філософії (контрольна робота, семінар, конференція, залік тощо);
- оптимальність технології проведення консультації: повідомлення теми, цілей та завдань, методика проведення, організація діяльності викладача та студентів;
- результативність консультації (досягнення поставлених мети та завдань, реалізація запланованого змісту та обсягу навчального матеріалу, самостійність і усвідомленість студентами поставлених питань, виконання навчальних завдань; рівень навчальних досягнень студентів, ступінь їх підготовки до навчальної діяльності на наступних заняттях з філософії).

Потреба в консультуванні студентів виникає з різних причин. Нерідко вони стикаються з певними труднощами під час самостійного опрацювання навчального матеріалу або виконання завдання. Правильно організована консультація допомагає подолати їх. Консультуючи, викладач не дає готових відповідей, а спрямовує пізнавальну діяльність студентів так, щоб вони самостійно зрозуміли питання, розв'язали складне завдання, збагнули суть вивченого матеріалу.

Під час консультації з конкретної теми, доцільно ставити студентам запитання також з уже засвоєного навчального матеріалу. Це дає змогу викладачеві виявити прогалини в знаннях, порадити, як їх усунути.

Проте, консультації з філософії не повинні бути «репетиціями» семінарів, колоквиумів, заліків чи екзаменів. Вона має проходити у формі ділової співбесіди викладача та студентів, де викладач допомагає знайти відповіді на питання, які виникли в ході вивчення курсу філософії.

Успіх будь-якої консультації повинен визначатися у взаємній підготовці до неї як студентів, так і викладача. Ніяка консультація не дасть бажаного ефекту, якщо студенти прийдуть без підготовки:

- якщо вони не ознайомилися з питаннями;
- якщо студенти не переглянули конспекти та рекомендовану літературу.

Підготовка викладача до консультації має проходити в ході всього курсу філософії, він має звернути увагу на теми, які студенти погано засвоїли або які були винесені на самостійне опрацювання і обговорити їх на зустрічі-консультації.

Таким чином, ефективність індивідуально-консультативної роботи залежить як від викладача, так і від студентів. Також важливою рисою консультації є організаційність, її спрямований на результат характер. Тому кожна сторона має чітко виконати свої обов'язки. Викладач має дати питання до консультації та порекомендувати навчальну літературу для кращого їх опрацювання, а студенти мають переглянути питання для того, щоб запитати те, що вони не зрозуміли та разом з викладачем та іншими студентами розібратися в проблемі, яка виникла. На консультації обговорюється

організаційні моменти всього курсу філософії та окремих вид робіт (лекційних, семінарських, індивідуальних, написання рефератів, курсових чи складання іспитів тощо).

Питання для самоконтролю

1. Сутність консультації як форми навчання.
2. Види консультацій та їхній зміст.
3. Функції консультацій та їхня характеристика.
4. Організація та методика проведення консультацій з філософії.

Література

За № 2, 3, 4, 21, 27, 29, 31, 37, 46, 50, 53.

РОЗДІЛ 9.МЕТОДИКА ПІДГОТОВКИ ТА ПРОВЕДЕННЯ КОЛОКВІУМУ, ЗАЛІКУ, ЕКЗАМЕНУ З ФІЛОСОФІЇ

- 1. Методика підготовки і проведення колоквіуму з філософії**
- 2. Методика підготовки і проведення заліку з філософії**
- 3. Методика підготовки і проведення іспиту з філософії**
- 4. Основні функції перевірки і оцінки знань студентів**

1. Методика підготовки і проведення колоквіуму з філософії

Колоквіум (від лат. *colloquium* – співбесіда) – бесіда викладача з учнями чи студентами з метою вияснити і підвищити їх знання.

Є й інший зміст цього поняття – це збори, де заслуховуються і обговорюються наукові доповіді.

Ми будемо розглядати колоквіум у його першому значенні.

Це особливий вид навчальних занять, що виражається в обговорення під керівництвом викладача різного роду проблем, вивчених студентом раніше в рамках лекційного курсу. Одночасно колоквіум є формою контролю, певний різновид усного іспиту, що містить в собі елементи колективного опитування. Колоквіум дозволяє в короткий термін виявити рівень знань студентів (групи чи всього курсу) за розділами або по особливо важливим темам курсу філософії.

Традиційна форма колоквіуму – дискусія, яка має на увазі активну участь всіх присутніх. Студентам надається можливість висловити свою думку, точку зору, критику з питань пройденого курсу. Головною умовою є аргументування і обґрунтованість своїх оцінок, які неможливо продемонструвати, не вивчивши і пропустивши через себе весь матеріал вивченого курсу. Як правило, колоквіум проводиться за темами, за якими не заплановані семінарські заняття, за особливо важливими темами, за вивченими розділами курсу.

Відстоюючи свою думку і приводячи для цього спеціальні аргументи, студент в той же час демонструє, наскільки глибоко і усвідомлено він засвоїв вивчений на минулих лекціях і під час самостійної роботи матеріал.

Іноді колоквіум проходить в формі репетиції іспиту – студент тягне питання, йому відводять час на підготовку відповіді, після закінчення відведеного часу починається усна бесіда з викладачем, екзаменатор так само в праві поставити додаткові запитання.

Які переваги дає колоквіум?

По-перше, в процесі проведення колоквіуму встановлюється безпосередній контакт між викладачем і студентом. Це дозволяє викладачеві отримувати інформацію про індивідуальні можливості засвоєння навчального матеріалу кожним студентом окремо.

По-друге, колоквіум, крім того, що є засобом контролю, одночасно так само є хорошим засобом розвитку пам'яті, мислення та усного мовлення. Колоквіум розвиває логіку та наукове мислення студента.

По-третє, розмірковуючи над поставленими питаннями і формуючи свої відповіді на них, в свідомості студента утворюються зв'язки, подібні до зв'язків в науковій теорії.

Від семінарських занять колоквіуми відрізняються цільовими установками, змістом і методикою їх проведення.

Що торкається цільових установок, то колоквіуми можуть бути чотирьох видів, кожний з яких суттєво відрізняється від семінарського заняття, а саме:

- колоквіуми по темам, які не включені в програму семінарів;
- колоквіуми по окремим складним проблемам теми чи розділу;
- колоквіуми замість окремих семінарських занять;
- колоквіуми як підсумкове заняття по ряду тем чи всьому курсу.

За змістом колоквіуми відмінні від семінарів тим, що:

по-перше, можуть охоплювати різноманітні контингенти студентів – від усього курсу до навчальної групи,

по-друге, на колоквіуми, як правило виносяться окремі теми, чи окремі питання теми, найскладніші для розуміння чи важливі літературні джерела,

по-третє, при проведенні колоквіумів на перше місце можуть бути поставлені проблеми профільюючих дисциплін,

по-четверте, виправданим і бажаним є проведення спеціальних колоквіумів по актуальним проблемам конкретної науки,

по-п'яте, колоквіуми можуть широко використовуватися для обговорення студентських рефератів.

Методика проведення колоквіуму.

Викладач веде співбесіду зі своїми студентами або окремо з кожним або одночасно з декількома. В ході такої співбесіди викладач опитує студентів по суті вивченого матеріалу, конкретно і ґрунтовно перевіряючи накопичені ними знання (це в якійсь мірі зближує колоквіум з заліком), їм даються конкретні поради, рекомендації і завдання по вже пройденому матеріалу і для подальшої самостійної роботи. Одночасно перевіряються всі навчальні записи студента на лекціях, семінарах, самостійній роботі.

Колоквіуми плануються:

- в середині і в кінці навчального семестру чи року з контрольними цілями;
- після вивчення окремих великих розділів чи окремих тем з важкими для розуміння проблемами, для підвищення рівня знань студентів;
- по окремим профільним чи актуальним темам для кращого їх засвоєння;
- з окремими студентами у випадку пропусків ними значної кількості занять з філософії (допомога і контроль).

Бажано колоквіуми організовувати не у формі простого опитування їх учасників, а у формі розвернутої співбесіди. Можна починати колоквіуми з пропозиції студентам самим поставити питання викладачеві. Наявність таких питань і ступінь їх змістовності будуть показувати підготовленість учасників колоквіуму.

Питання які ставить викладач повинні формулюватися так, щоб у відповіді можна було продемонструвати не тільки фактичні знання, але й глибоке розуміння проблем, а головне самостійність в підході і вирішенні тих чи інших з них.

Для того щоб поглибити відповіді студента, слід задавати питання, які потребують розгорнутої відповіді на них. Питання викладача повинні

стимулювати логічне та образне мислення в студентів. Без постановки подібних питань неможливо об'єктивно оцінити знання і вміння студентів.

Багато що залежить від того, чи правильно викладач веде колоквиум. Наприклад, викладачу слід навчитися терпляче вислуховувати відповідь студента, дивитися, як працює розум студента. Ні в якому разі не можна квапити або переривати студента; перервати студента можна тільки в тому випадку, якщо він робить грубі помилки, або «йде в сторону» від відповіді.

Якщо студент застопорився, слід допомогти йому навідними питаннями, в крайніх випадках, підказати правильну відповідь (зрозуміло, в такому випадку підсумкова оцінка може бути знижена). В свою чергу питання, в певних випадках, може ставити викладачеві і студент, з яким ведеться співбесіда, що є гарним стимулом для пошуку істини.

Отже така форма проведення контролю знань студентів як колоквиум, надає переваги не тільки у накопичуванні знань у процесі відповіді на запитання викладача, а й тому, що ця форма контролю розвиває в студента здатність до нестандартного методу комунікації як з викладачем, так і на практиці взагалі.

2. Методика підготовки і проведення заліку.

Заліки є складовою частиною педагогічного процесу. Проте згідно з навчальними планами з філософії заліки передбачені рідко, хоча окремі кафедри їх неофіційно проводять. Але заліки передбачені з таких філософських дисциплін як етика, естетика, релігієзнавство, логіка та ін.

Що таке залік? Це один з видів перевірки знань студентів, що проводиться згідно з затвердженим переліком питань по усім темам навчальної програми без білетів в усній або письмовій формі.

Зовсім недавно під заліком розуміли форму перевірки загального засвоєння студентами певного розділу чи розділів навчальної програми або невеликого курсу з філософських дисциплін без диференційованої оцінки глибини засвоєння. Тобто існувала двобальна оцінка результатів – «зараховано» або «не зараховано».

Сьогодні цей принцип практично відмінений системою оцінювання за ECTS, тобто вимогою ставити чи додавати до «зараховано» чи «не зараховано» ще й відповідні літери і кількість набраних балів, яким відповідає ця літера. Вона ж в свою чергу – це практично оцінка «відмінно» чи «добре» чи «задовільно» чи «не задовільно». Тобто заліки теж стали з диференційованою оцінкою знань студента.

Призначені заліки: по-перше, для перевірки засвоєння студентами навчального матеріалу визначеного навчальною програмою; по-друге, для перевірки системності роботи студентів на семінарах; по-третє, для перевірки оволодіння самостійним вивченням філософської літератури.

Заліки проводяться після попереднього вивчення студентами окремих розділів програми або усіх тем навчальної програми. Питання на залік підбирає викладач і їхній перелік затверджується кафедрою філософії. Мета заліків – активізувати пізнавальну діяльність студентів. В ході заліків закріплюються, удосконалюються, систематизуються знання студентів, виявляється загальний рівень їхньої успішності і підготовленості до подальшого вивчення філософії, здатність навчатися самостійно

Форми заліків та методика їхнього проведення.

Широко розповсюдженою формою проведення заліку є усне опитування студентів.

Викладач ставить студентові, який складає залік, в усній формі послідовно питання згідно з затвердженим кафедрою переліком питань до заліку. Студент, після невеликої паузи обдумування, відповідає в усній формі на поставлені йому питання. Викладач може за необхідності ставити додаткові або уточнюючі питання щодо відповіді студента по заданому йому основному питанню. Студент має право уточнювати у викладача сформульоване йому основне чи додаткове питання. Далі йде обговорення наступного питання.

Кількість питань до конкретного студента визначає викладач в ході проведення заліку в залежності від якості відповідей на них студента, а також з врахуванням його успішності при поточному контролі.

По закінченню опитування викладач може висловити свої зауваження і поради студентів щодо продовження вивчення філософії чи філософських проблем, а також оголошує оцінку контролю. Результати записує у залікову книжку та відомість.

Можна проводити залік у письмовій формі.

Для проведення письмового заліку навчальна група студентів поділяється на підгрупи за варіантами питань. Викладач кожному варіантові оголошує перелік питань (згідно затвердженого переліку питань на залік) в кількості не більше трьох на одну академічну годину або не більше п'яти на дві академічні години. Питання по варіантах повинні бути приблизно однакової складності і охоплювати різні теми навчальної програми. Після ознайомлення з питаннями для заліку студенти можуть звернутися до викладача з приводу уточнення не зовсім зрозумілих для них окремих формулювань того чи іншого питання.

По закінченню написання письмових робіт викладач перевіряє їхній зміст, а результати записує у залікову книжку і відомість.

Залік у формі колоквіуму проводиться за методикою проведення колоквіуму.

Залік за результатами поточного оцінювання знань студента за семестр.

3. Методика підготовки і проведення екзамену

Екзамен (лат. ехамен – іспит, випробування) встановився в навчальних закладах Європи давно. Одні іспити служили для оцінки завершених навчальних занять, інші призначалися для перевірки підготовленості претендентів до зайняття тих чи інших посад, до виконання відповідальних робіт. Встановлювалися іспити, пов'язані з отриманням наукових ступенів бакалавра та магістра наук, а, також, для вступу до аспірантури, а потім, пізніше, при вступі до вузу.

В Україні іспити вперше стали практикуватися в Київському братському колегіумі (згодом – Києво-Могилянська академія), в якому вже в середині XVII століття після кожного триместру студенти перед рекреаціями (невеликими канікулами) проходили випробування іспитами.

Викладачі прагнули використовувати іспити як одну з важливих і цінних форм спілкування зі студентами. Воно допомагало виявляти результати педагогічної діяльності та подальшої її вдосконалення. Іспити іноді змушували заново перебудовувати курси лекцій, що читалися, тому що лектор бачив такі недоліки в підготовці студентів, які відносилися до недосконалості викладання.

В СРСР з 1936 року єдиним критерієм успішності студентів було визнано складання іспитів за лекційним курсом і заліків з практичних занять. Існуюча до цього практика поточного обліку успішності студентів була скасована. Відмовившись від обліку поточної успішності, вища школа зосередила увагу на розвитку творчої самостійності студентів, свідомого і відповідального ставлення їх до своїх навчальних обов'язків, а також плануванні свого вільного часу.

З кінця 90-х років XX ст. вищі навчальні заклади України поступово переходять до модульно-рейтингової моделі оцінювання знань, коли підсумкова оцінка знання студентом предмета вивчення складається з набраних ним балів при поточному контролі й на іспиті.

Дидактика, таким формам навчального процесу як іспити й заліки, надає навчально-виховний характер, вважаючи їх органічною частиною всього навчального процесу, природним його завершенням, так як підготовка до іспитів і заліків сприяє узагальненню і зміцненню знань, приведенню їх у цілісну систему. Крім того, підготовка до іспитів і заліків зміцнює навички самостійної роботи, виробляє вміння відшукувати потрібний матеріал, продуктивно працювати з навчальною та науковою літературою. Іспити та заліки дають студентам можливість привести отримані знання в систему, надати їм потрібну форму, підготувати логічно вибудовану і науково обґрунтовану відповідь на поставлені екзаменаційні питання. Самоконтроль, властивий в різній мірі кожному студенту, в екзаменаційний період підкріплюється ще й свідомою відповідальністю перед викладачем.

Іспит дає студентам можливість підсумувати отримані знання, стає для них серйозною самоперевіркою, дозволяє наочно побачити результат виконаної роботи, ступінь її ефективності, виявити найістотніші упущення і прогалини в

навчанні, якщо вони були допущені. Саме тому найбільш відповідальним етапом в навчанні студентів є екзаменаційна сесія. На ній студенти звітують про виконання навчальної програми, про глибину і обсяг отриманих знань.

Іспит – це підсумок роботи студента за семестр. Іспит має на меті оцінити роботу студента по вивченню ним філософії, тобто отримані ним теоретичні знання, їх міцність, розвиток творчого мислення, набуття навичок самостійної роботи, вміння синтезувати отримані знання і застосовувати їх для вирішення практичних завдань.

Запорукою успішної здачі всіх іспитів є систематичні, сумлінні заняття студента. Однак це не виключає необхідності спеціальної роботи перед сесією і в період здачі іспитів. Специфічним завданням роботи студента під час екзаменаційної сесії є повторення, узагальнення і систематизація всього матеріалу, який вивчений протягом семестру (року).

Починати повторення рекомендується за місяць-півтора до початку сесії. Повторення – процес індивідуальний, кожен студент повторює те, що для нього є важким, неясним або забутим. Тому, перш ніж приступити до повторення, рекомендується спочатку уважно подивитися навчальну програму, перелік екзаменаційних питань і визначити найважчі й найменш засвоєні теми чи окремі питання в них, виписати їх на окремому аркуші.

У процесі повторення аналізуються та систематизуються всі знання, накопичені при вивченні програмного матеріалу: матеріали взяті з підручників, записи лекцій, конспекти прочитаних книг, нотатки, зроблені під час консультацій або семінарів та ін. Ні в якому разі не можна обмежуватися тільки одним конспектом, а тим більше «чужими» записами. Всякого роду записи і конспекти – речі суто індивідуальні, зрозумілі тільки автору. Саме повторення рекомендується вести послідовно за темами навчальної програми. Закінчивши роботу над темою, необхідно відповісти на ті екзаменаційні питання, які вказані в переліку до цієї теми. Однак корисніше відтворити весь прочитаний матеріал.

Консультації, які проводяться для студентів в період підготовки до екзамену, необхідно використовувати для поглиблення знань, для заповнення прогалин і для вирішення всіх виниклих труднощів. Без ретельного

самостійного продумування матеріалу бесіда з консультантом неминуче буде носити поверхневий характер і не принесе потрібного результату. Консультація виконує коригувальну функцію, допомагаючи зорієнтуватися у вимогах і визначенні важливості і питомої ваги окремих розділів і тем в структурі навчальної програми. Велике значення мають оглядові консультації, в ході яких виділяються ключові положення, глибоке осмислення яких дозволяє студентам легше засвоїти матеріал.

Існує ряд методичних рекомендацій, якими слід керуватися студенту при підготовці до іспитів:

1. Підготувати своє робоче місце, де все має сприяти успіху: наявність необхідних навчальних документів і матеріалів, комп'ютер з доступом до Інтернету, нормальні побутові умови.

2. Працювати краще за складеним планом підготовки до іспиту.

3. Готуючи відповідь по будь-якій темі, необхідно виділити основні думки у вигляді тез і підібрати до них вагомі аргументи і факти. Відповідь має бути короткою, змістовною, концентрованою.

4. Встановити чіткий режим робочого дня: розумно чергувати працю і відпочинок, харчування, нормальний сон і перебування на свіжому повітрі.

5. Рационально використовувати консультації викладача. Приходити на них, перед цим продуктивно попрацювавши вдома, з заготовленими конкретними питаннями, а не просто послухати, про що будуть питати інші.

6. Потрібно продумати як пов'язувати свої знання при відповідях на питання екзаменаційного білета з сучасністю, життям, практикою.

7. При підготовці до екзамену і його складанні не доречно зайва самовпевненість, а також недооцінка своїх здібностей і знань. В основі впевненості лежать тверді знання.

8. Отримавши на іспиті свій екзаменаційний білет, потрібно спокійно подумати над питаннями, намітити план відповіді або продумати повну відповідь і коротко записати її.

Іспит рекомендується проводити за екзаменаційними білетами. Така форма перевірки знань, як переконує практика, набагато ефективніша, ніж вільна

співбесіда або опитування по великому переліку конкретних питань. Білетна система забезпечує об'єктивнішу оцінку знань студентів з усіх розділів чи тем навчальної програми. Система ця зручніше і для самих студентів, так як дає їм можливість продумано відповідати на питання поставлені в білеті.

Важливе значення має правильне і чітке формулювання питань в екзаменаційних білетах. Кожне питання треба формулювати так, щоб студенту не знадобилося додатково з'ясовувати, що саме хочуть від нього дізнатися. Не можна допускати розпливчасті питання, незрозумілі формулювання.

Крім того, поставлені питання повинні виключати однозначні відповіді або «так» або «ні», оскільки подібні відповіді мало що дають для оцінки знань і нічого не дають для з'ясування здатності студентом змістовно викладати свої думки. У всіх випадках питання поставлені в білетах повинні припускати можливість чіткої, ясної і конкретної відповіді.

Розподіл питань в екзаменаційних білетах має бути системним за рівномірністю питань з кожної теми, складністю питань і обсягом відповідей, тобто щоб білети були однакової труднощі.

Порядок проведення іспиту продумують заздалегідь, щоб перевірочні випробування не затягувалися на занадто тривалий час і протікали організовано. На підготовку відповіді на усному екзамені студентові дається час не менш 15 – 20 хвилин.

Слід підкреслити важливість етичної сторони проведення іспиту. Шанобливе ставлення до студентів на іспиті, стриманість, об'єктивність і спокійний тон екзаменатора. Завдання іспиту – виявити фактичний обсяг знань студента, а якщо будуть виявлені невеликі проблеми, тактовно допомогти подолати їх, вказавши, як краще це зробити. Прояв несправедливості на іспиті, не проходить непоміченим студентами і часто завдає внутрішню травму декому з них.

Питання про екзамен в його класичній формі не знятий з обговорення. Спроби замінити його сумарними результатами поточного контролю не завжди досягають цілей. З іншого боку, щоб вивчення філософії було систематичним і активним не можна нехтувати і результатами поточного контролю. Який же

вихід можна в такому випадку знайти. Він у поєднанні результатів рейтингу і екзамену.

Тому сама підготовка до екзамену є вже певною формою навчання студента. Але екзамен має і свій моральний бік – якість здачі екзамену багато чого говорить про відповідальність студента, про добросовісність виконання ним свого обов'язку як перед самим собою, так і перед суспільством. Отже екзамен має і виховне значення.

Підготовка до екзамену складається з підготовки студентів і підготовки викладача.

Підготовка до екзамену студента включає в себе два етапи:

- перший – серйозну, вдумливу, творчу роботу студента на лекціях, семінарах, консультаціях і самостійну роботу;

- другий – безпосередню підготовку до екзамену в період сесії. Він включає в себе: ознайомлення з переліком питань, що виносяться на екзамен, уважне вивчення вимог навчальної програми і роботу над повторенням матеріалу, вивченням пропущених питань, першоджерел тощо.

Підготовка до екзамену викладача містить в собі такі елементи:

1. Підготовку екзаменаційних білетів.
2. Підготовку переліку екзаменаційних питань.
3. Консультації щодо навчання студентів з викладачем, який вів семінарські заняття.
4. Проведення передекзаменаційної консультації.

Підготовка екзаменаційних білетів:

1. Переваги білетної системи:
 - надає організованості проведення екзамену;
 - дозволяє перевірити знання студентами усіх розділів і тем курсу;
 - виключає імпровізацію в постановці питань;
 - усуває можливість повторення одного й того ж питання студентами однієї групи;

– попередня підготовка студента по питанням, які будуть міститися в білетах дає можливість викладачу вимагати від студента глибокої і ґрунтовнішої відповіді;

– додаткові ж питання з інших розділів програми дозволяють екзаменатору скласти найповніше уявлення про знання студентом курсу в цілому.

2. Екзаменаційні питання повинні охоплювати усі розділи і теми програми.

3. В екзаменаційних білетах потрібно враховувати профіль навчального закладу, навчально-наукового інституту чи факультету і спеціальності.

4. Кількість білетів повинна бути більшою чим число студентів у групі і забезпечувати не повторюваність питань у білетах.

5. Скільки питань повинно бути в білеті і якими вони повинні бути за змістом вирішує методична комісія чи кафедра за поданням пропозицій викладачем.

6. Екзаменаційні білети складаються тими викладачами, які читали лекційний курс і будуть приймати екзамен. Доцільно доручати комусь з викладачів скласти спочатку загальний список питань для екзаменаційних білетів по усім без виключення темам програми. Потім повинні зібратися викладачі, які читають цей курс і обговорити формулювання кожного питання. У процесі обговорювання вносяться необхідні поправки і уточнення, розглядаються варіанти одного й того ж питання для студентів різних факультетів чи різних спеціальностей. Слід обговорити також і список додаткових питань. Після цього одному чи двом викладачам доручається скласти з екзаменаційних питань потрібну кількість білетів.

7. Потрібно під час екзамену задавати студентам і додаткові питання. Ці питання повинні бути з тих тем, які не відображені в білеті по якому відповідає студент. Це виключає випадковості при виставленні екзаменаційної оцінки.

Додаткові питання продумуються і складаються попередньо, щоб виключити невдалі їх формулювання. Вони повинні бути невеликими за змістом і конкретними, з урахуванням того, що студент буде відповідати на них без підготовки.

8. Готові варіанти білетів і список додаткових питань представляється на засідання методичної комісії чи кафедри для обговорювання і затвердження. Затверджені білети друкуються на бланках за затвердженим зразком і підписуються завідувачем кафедри.

9. До складання екзаменаційних білетів повертаються кожний рік.

10. Студентів слід ознайомлювати з переліком питань, при чому в логічній послідовності, яка відтворює порядок їх викладання у програмі.

11. На передекзаменаційній консультації слід сказати студентам про кількість питань в білетах, принцип їх поєднання, про порядок проведення екзамену, про вимоги до знань і критерії оцінок.

12. Консультації з викладачем, який вів семінари присвячуються характеристиці роботи кожного студента на семінарах і отриманих результатах.

Методика проведення екзамену в усній формі.

1. В аудиторії де проводять екзамен повинно знаходитися не більше 3 – 4 студентів, кожний за окремим столом.

2. В екзаменаційну аудиторію студент прибуває з заліковою книжкою і ручкою. (Передбачити місце для інших речей).

3. Студенту на екзамені представляється можливість:

- а) вибрати «всліпу» білет;
- б) користуватися навчальною програмою;
- в) користуватися спеціально підготовленим чистим папером для запису відповідей.

4. Екзаменатор повинен подбати про нормальний психологічний клімат в аудиторії:

- рівне, доброзичливе відношення до кожного студента;
- увага до його відповідей;
- підбадьорення студента кивком голови чи в якийсь інший спосіб, щоб утвердити його впевненість в правильності відповіді;
- не давати різко і зразу зрозуміти і відчувати студенту, що він щось сказав не вірно, слід його помилки записати і після закінчення відповіді поговорити з ним про ці помилки;

- не відволікатися на інше під час відповіді, а якщо така потреба виникла слід доброзичливо призупинити відповідь студента;
- не слід принципово не вислуховувати відповіді, але ставити додаткові питання;
- не слід пропускати мимо оцінки відповіді студента на питання білета, а оцінювати тільки додаткові;
- особлива увага до студентів, які погано працювали протягом семестру чи навчального року. На це їм треба вказувати перед екзаменом;
- є норми часу для відповіді на екзамені і досвід надавати не менше 15 – 20 хвилин на одного студента.

Методика проведення екзамену в письмовій формі.

1. В навчальну аудиторію для проведення екзамену з'являється вся група.
2. Кожний студент вибирає «всліпу» екзаменаційний білет.
3. Після ознайомлення з питаннями свого екзаменаційного білета студенти можуть звернутися до викладача з приводу уточнення не зовсім зрозумілих для них окремих формулювань того чи іншого питання.
4. По закінченню написання письмових робіт викладач перевіряє їхній зміст, а результати записує у залікову книжку і відомість.

4. Основні функції перевірки і оцінки знань студентів

Перевірка і оцінка знань виконує чотири основні функції: контролюючу, навчальну, виховну і розвиваючу. Контролююча функція є основною, властивою даному методу, а навчальна, виховна та розвиваюча – важливими супутніми функціями.

Контролююча функція полягає в з'ясуванні (як серед окремих студентів, так і всієї групи в цілому): стану і рівня засвоєння теоретичних знань; умінь і навичок творчої самостійної роботи в навчально-пізнавальній і науково-дослідній сферах; ефективності методів і прийомів навчання, що застосовуються самим викладачем.

Навчальна функція вимагає такої організації перевірки знань, щоб її проведення було корисним і для конкретного студента і для всієї групи. Тому

потрібно, по-перше, правильно спрямувати самостійну роботу студентів по підготовці чи до колоквіуму, чи до заліку, чи до іспиту, по-друге, своєчасно і якісно провести відповідні консультації, по-третє, якісно підготувати екзаменаційні білети, або перелік питань до заліку чи перелік питань, що виносяться на колоквіум. Навчальне значення має і те, що студенти в процесі проведенні ними співбесіди з викладачем, наприклад, на колоквіумі чи заліку, отримують критичні зауваження, додаткові пояснення, рекомендації по вивченню недостатньо засвоєних ними тем чи питань теми. Навчальна функція проявляється і в тому, що студент, звітуючи про свою роботу, відчуває свою громадську і моральну відповідальність за результати навчання, а отже прагне підготуватися таким чином, щоб показати себе з кращого боку, щоб не було соромно.

Виховна функція перевірки і оцінки знань полягає в тому, що студент має змогу, з одного боку: переконатися в реальному рівні успішності чи неуспішності вивчення дисципліни; позбавитися від зайвої самовпевненості або самозаспокоєння; ясніше усвідомлювати свої труднощі; а, з іншого боку, вдале проходження контрольних заходів окрилює, додає впевненості в силах, піднімає в своїх власних очах і очах одногрупників, сприяє вихованню почуття власної гідності.

Однак, головне, на що повинен бути націлений результат перевірки, – це формування позитивних якостей особистості студента, спонукання краще і наполегливіше вчитися, сумлінно ставитися до виконання навчальних завдань і самоосвіти.

Функція розвиваюча пов'язана з функцією навчальною і виховною. При методично-правильній організації контролю має місце спонукання і заохочення студентів до постійного розвитку їхніх розумових здібностей і формування вольових та моральних якостей.

Ці функції зумовлюють і основні педагогічні вимоги до організації та вибору методів перевірки і оцінки знань. До числа цих вимог відносяться:

– систематичність і регулярність здійснення контролю знань;

- використання контролю в інтересах всіх студентів, з метою покращення навчального процесу і його ефективності;
- всебічність контролю, що передбачає як контроль засвоєння знань, так і сформованість необхідних умінь і навичок;
- об'єктивність, пов'язана зі створенням при контролі рівних для всіх студентів умов і забезпеченням справедливої оцінки результатів їхньої роботи;
- оптимальність контролю, який повинен бути достатнім, але й не змушувати студентів боротися за оцінку в будь-який спосіб.

Особливою або специфічною функцією перевірки і контролю знань студентів є функція встановлення зворотного зв'язку. Отримання викладачем інформації про хід і результати навчального процесу є для нього необхідною умовою для критичного переосмислення своєї діяльності і її вдосконалення.

За результатами проведеного колоквіуму, заліку або екзамену студенту виставляється конкретна оцінка.

Питання про оцінку знань є одним з найбільш спірних і дискусійних у всій проблемі обліку знань. Оцінка є сильним стимулюючим засобом і має велике виховне значення за умови, якщо вона правильно застосовується викладачем. Вона не повинна бути нагородою або засобом покарання. Заохоченням або критичними зауваженнями щодо недоліків повинні бути тільки приємні слова або поради викладача в зв'язку з виставленням такої оцінки.

Питання для самоконтролю

1. Сутність колоквіуму як форми навчання і як контрольного заходу.
2. Види колоквіумів за цільовими установками та їхнє призначення.
3. Методика організації і проведення колоквіумів.
4. Сутність заліку з філософії і його призначення.
5. Форми заліку і методика їхнього проведення.
6. Екзамен як форма рубіжного контролю знань студентів, які вивчають філософію та його навчальне і виховне призначення.
7. Методика підготовки переліку питань до екзамену.
8. Методика підготовки екзаменаційних білетів.

9. Методика проведення передекзaminaційної консультації.

10. Методика проведення екзамену.

Література

За № 2, 3, 4, 10, 15, 21, 27, 31, 32, 38, 39, 43, 46, 50, 53.

РОЗДІЛ 10. МОДУЛЬНО-РЕЙТИНГОВА СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ

1. Сутність модульно-рейтингової системи оцінювання знань студентів

2. Рейтингове оцінювання здобувачів вищої освіти в університеті

1. Сутність модульно-рейтингової системи оцінювання знань студентів

Інтеграція вітчизняної вищої школи до світового освітнього простору відбувається в контексті так званого Болонського процесу. Болонський процес передбачає створення єдиної європейської освітньої системи, в якій би були сумісні структури і зміст освітньої діяльності, введені єдині критерії якості підготовки випускників, а отже, зняті обмеження на можливість академічної мобільності, створення рівних можливостей працевлаштування громадян Євросоюзу та ін.

Три основні інструменти Болонського процесу:

- Забезпечення якості навчання.
- Європейський додаток до диплому (Diploma Supplement), який повинний випускатися на широко поширених європейських мовах.
- Європейська система заліку кредитів (ECTS). Крім виконання своїх безпосередніх функцій, цей інструмент покликаний відігравати істотну роль для розвитку та управління мобільністю студентів, розробки міжнародних навчальних планів тощо.

Система кредитно-залікових одиниць доповнена рейтинговими балами, що є гнучким інструментом управління процесом засвоєння навчальної дисципліни, підвищення якості навчання, стимулюючого впливу на студентів, підвищення об'єктивності та прозорості оцінки і самооцінки обсягу і якості засвоєння змісту матеріалу дисципліни студентами.

Головною ідеєю інтенсивних технологій навчання є ідея інтегральної оцінки якості знань, у формуванні якої визначальне місце належить безперервній накопичувальній системі отримання кожним студентом балів за всіма формами його навчальної роботи в семестрі.

Існує кілька видів рейтингу. Найчастіше застосовують стартовий, поточний і рубіжний або підсумковий.

Стартовий рейтинг проводиться після першої лекції і являє собою перелік вимог, питань, знань, умінь, необхідних для успішного оволодіння дисципліною. Стартовий рейтинг необхідний студенту для планування своєї роботи, а викладачеві – для обліку аудиторії в цілому і кожного студента окремо, щоб забезпечити необхідний рівень знань необхідних студентам для засвоєння філософії та наступних дисциплін.

Поточний рейтинг виставляється за підсумками семінарських, практичних, індивідуальних завдань тощо, отриманих студентом протягом семестру чи навчального року.

Рубіжний рейтинг проводиться по завершенні вивчення модуля (блоку). Контрольні питання, завдання рубіжного рейтингу повинні мати синтезований характер, спрямований на перевірку набутих знань, умінь і навичок з усього блоку вивчених тем. Крім того, студент може отримувати додаткові бали за участь в студентських конференціях, за надруковані на філософську тематику тези, есе або статті (якщо це спеціально передбачено в Положенні). Крім прямих функцій контролю, рейтингова система оцінювання знань дозволяє дати конкретну індивідуальну оцінку роботи студента в семестрі, стимулюючи його до наполегливого і ритмічного навчання, підсилюючи змагальність студентів в навчальному процесі.

Метод обчислення індивідуального рейтингу (максимальна сума балів – 100) може бути представлений таким чином:

Розподіл балів, які отримують студенти

	Модуль 1													Підсумковий контроль	Загальна сума балів
Кількість	33											10	7	50	100
Теми семінарів	Т 1	Т 2	Т 3	Т 4	Т 5	Т 6	Т 7	Т 8	Т 9	Т 10	Т 11	Творча робота	Модульна контр.р.	Екзамен	50
Кількість балів	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	10	7		50

Поточно-модульний контроль (ПМК) – це один з видів контролю стану засвоєння знань та вмінь студента з модуля навчальної дисципліни. Поточно-модульний контроль включає оцінювання знань студента під час проведення семінарських (лабораторних, практичних) занять, виконання завдань самостійної роботи і проведення модульної контрольної роботи.

Підсумковий контроль (ПК) – це контроль рівня засвоєння знань та вмінь студента в цілому з навчальної дисципліни, для якої навчальним планом передбачений екзамен.

Підсумковий контроль може здійснюватися у двох варіантах.

Перший варіант – підсумковий контроль проводиться в усній або письмовій формі за вибором кафедри.

Другий варіант – захист результатів виконання індивідуального навчально-дослідницького завдання з поданням відповідного звіту.

З навчальних дисциплін, для яких навчальним планом передбачений залік, контроль рівня засвоєння знань та вмінь студента визначається за результатами поточно-модульного контролю.

Індивідуальне навчально-дослідницьке завдання (ІНДЗ) – специфічний вид поза аудиторної індивідуальної роботи студента навчального, наукового, навчально-дослідницького чи проектно-конструкторського характеру, тема якого визначається в контексті вивчення програмного матеріалу навчального курсу. Результатами ІНДЗ може бути підготовка наукових звітів, участь (з публікацією тез доповідей) у науково-практичних конференціях, конкурсах і олімпіадах, публікація наукових статей тощо. Зміст, форма, звітність, порядок і критерії оцінювання ІНДЗ встановлюється кафедрою.

Рейтинговий показник студента з навчальної дисципліни – це числова величина, яка дорівнює сумі набраних студентом балів під час вивчення та контролю знань з усіх модулів дисципліни за встановленою для дисципліни шкалою розподілу балів.

Метод обчислення індивідуального рейтингу (максимальна сума балів – 100) може бути представлений таким чином:

Шкала розподілу балів

	Модуль 1													Підсумковий контроль	Загальна сума балів
Кількість	33											10	7	50	100
Теми семінарів	T 1	T 2	T 3	T 4	T 5	T 6	T 7	T 8	T 9	T 10	T 11	Творча робота	Модульна контр.р.	Екзамен	50
Кількість балів	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	10	7		50

Рейтинг студента – це порядкова позиція студента в академічній групі за результатами навчання з однієї навчальної дисципліни чи з усіх навчальних дисциплін, які передбачені робочим навчальним планом. Визначається як середньоарифметична рейтингових показників студента з кожної навчальної дисципліни. Оцінка, отримана студентом у разі повторного оцінювання результатів навчання, на сукупний рейтинг студента не впливає.

Шкала оцінювання знань студента встановлює взаємозв'язок між рейтинговим показником з дисципліни, національною шкалою оцінювання знань студента і шкалою оцінок ECTS.

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
75-81	C		
68-74	D	задовільно	
60-67	E		
35-59	FX	не задовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	не задовільно з обов’язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов’язковим повторним вивченням дисципліни

2. Рейтингове оцінювання здобувачів вищої освіти в Університеті.

Рейтингове оцінювання здійснюється згідно з Положенням про рейтингове оцінювання здобувачів вищої освіти в Університеті і є нормативним

документом, який затверджує вчена рада Університету за погодженням з органом студентського самоврядування. Положення визначає мету, основні завдання, принципи і механізм реалізації рейтингового оцінювання досягнень здобувачів у освітній, науковій, спортивній, громадській діяльності.

Положення визначає порядок рейтингового оцінювання здобувачів вищої освіти освітніх ступенів «бакалавр», «магістр», які навчаються в Університеті за денною формою навчання (далі – здобувачі).

Рейтингове оцінювання досягнень здобувачів є складовою системи забезпечення якості освітньої діяльності та якості освіти в Університеті (внутрішньої системи забезпечення якості) та передбачає підвищення якості контингенту здобувачів.

Рейтингове оцінювання рівня освітньої, наукової, спортивної, громадської активності здобувачів проводиться двічі на рік за результатами відповідного семестру.

Мета, основні завдання та принципи рейтингового оцінювання.

Метою рейтингового оцінювання досягнень здобувачів є створення (на засадах єдиних критеріїв) системи об'єктивного аналізу якості освітньої діяльності та рівня здобутих здобувачами знань, умінь, навичок та інших компетентностей, яка спрямована на пошук і реалізацію механізмів їх удосконалення, упровадження в Університеті дієвих форм поєднання науки та освіти, інноваційних інтегрованих технологій і методик організації освітньо-виховного процесу, наукової та науково-дослідницької роботи здобувачів.

Основними завданнями рейтингового оцінювання досягнень здобувачів є:

- створення фактографічної інформаційної бази, що всебічно відображає досягнення кожного здобувача Університету в освітній, науковій, спортивній, громадській діяльності Університету;

- мотивація здобувачів до удосконалення якості навчання, наукової та науково-дослідницької роботи, підвищення рівня набутих ними професійних навичок;

- розвиток творчої ініціативи та підвищення рівня громадської й соціальної активності здобувачів;

- реалізація принципів змагальності та здорової конкуренції;
- створення системи об'єктивних показників для прийняття рішень щодо призначення академічних стипендій, а також заходів, спрямованих на нематеріальне заохочення здобувачів.

Рейтингове оцінювання досягнень здобувачів базується на принципах об'єктивності, прозорості, гласності.

Об'єктивність оцінювання забезпечується оптимізацією переліку показників, що характеризують досягнення здобувачів у освітній, науковій, спортивній, громадській діяльності Університету, і формалізацією методики аналізу кількісних показників їх роботи. Аналіз показників проводиться в динаміці з урахуванням змін, що відбулися з часу попереднього рейтингового оцінювання.

Організація та проведення рейтингового оцінювання.

Рейтингове оцінювання здобувачів проводять у два етапи:

- формування стипендіального рейтингу здобувачів, які навчаються за державним (регіональним) замовленням за рахунок коштів загального фонду державного (відповідного місцевого) бюджету за результатами основної сесії;
- формування загального рейтингу здобувачів незалежно від умов фінансування навчання і з урахуванням результатів повторного складання семестрового контролю.

Рейтингове оцінювання проводять у межах рейтингових груп здобувачів, які навчаються в одному навчально-науковому структурному підрозділі за відповідними курсом та спеціальністю на підставі підсумкових оцінок з навчальних дисциплін, захистів курсових робіт (проектів) та звітів з практики з урахуванням участі у науковій, науково-технічній діяльності (творчій активності для мистецьких спеціальностей), громадському житті та спортивній діяльності.

Розрахунок рейтингових балів проводять на основі 100-бальної шкали оцінювання.

Для здобувачів першого року навчання до першого семестрового контролю рейтинг формують на підставі конкурсного бала, отриманого

здобувачами під час вступу на навчання. У наступні семестри стипендіальний і загальний рейтинги формують за результатами останнього семестрового контролю.

Стипендіальний рейтинг використовують для призначення академічних стипендій. Результати стипендіального рейтингу оприлюднюють на сайті навчально-методичного відділу не пізніше ніж через три робочих дні після прийняття відповідного рішення стипендіальної комісії.

До стипендіального рейтингу не включаються особи, які:

- за результатами складання екзаменів, захистів курсових робіт, звітів практик у поточному семестрі отримали хоча б з однієї дисципліни, внесеної до навчального плану, менше ніж 75 балів за чинною в Університеті системою оцінювання;

- за результатами складання заліків у поточному семестрі отримали хоча б з однієї дисципліни, внесеної до навчального плану, менше ніж 60 балів за чинною в Університеті системою оцінювання;

- мають навчальне навантаження в кредитах трансферно-накопичувальної системи на поточний навчальний рік в обсязі, меншому ніж норматив, установлений навчальним планом для відповідного курсу та спеціальності (напрямку підготовки);

- до дати завершення семестрового контролю, визначеного навчальним планом, не склали семестровий контроль з будь-якого навчального предмета (дисципліни), не захистили курсову роботу чи звіт з практики (за винятком осіб, які протягом попереднього навчального семестру отримали академічну стипендію і внаслідок тимчасової непрацездатності, підтвердженою довідкою закладу охорони здоров'я у визначений навчальним планом строк).

Загальний рейтинг формують після завершення повторного складання семестрового контролю. Результати загального рейтингу розміщують на офіційному сайті Університету не пізніше ніж через три робочих дні після прийняття відповідного рішення стипендіальною комісією.

Рейтинговий бал визначають як суму унормованих балів за академічну успішність (досягнення у навчанні) й активність (досягнення в науковій і

науково-дослідницькій роботі, громадському, спортивному, культурному житті Університету, у роботі органів студентського самоврядування). Академічну успішність враховують з ваговим множником 0,9 і визначають як середньоарифметичне оцінок семестрового контролю з усіх навчальних дисциплін навчального плану, для яких передбачено семестровий контроль. Активність враховують з ваговим множником 0,1 і визначають як суму оцінок за окремими видами досягнень згідно з додатком до Положення (якщо значення Активності перевищує 100 балів, то Активність вважають рівною 100).

У разі збігу рейтингових балів вищий рейтинг має здобувач із більшим балом академічної успішності, а у разі збігу балу академічної успішності - вищий рейтинг має здобувач із більшим середнім балом за результатами складання екзаменів, захистів курсових робіт, звітів практик. Якщо неможливо однозначно визначити позицію здобувача в рейтингу, то остаточне рішення ухвалює стипендіальна комісія.

Критерії рейтингового оцінювання досягнень здобувачів вищої освіти за видами діяльності.

№	Вид діяльності	Кількість балів	Примітка
Академічна успішність			
1	Навчання		
	успішність (іспити + курсова робота + практика)	75-100	Середній бал успішності студента за час навчання
	успішність (заліки)	60-100	
Активність			
2	Рівень володіння іноземною мовою (для студентів всіх спеціальностей, за винятком тих, що здобувають спеціальність (спеціалізацію) з іноземних мов)		
	достатній (60 – 74)	2	За результатами проведення щосеместрового online тестування навчально-методичним відділом
	Середній (75 – 89)	3	
	Високий (90 – 100)	4	
	підтверджений сертифікатом	7	
		Сертифікат тестів TOEFL або International English Language Testing System, або сертифікатом Cambridge	

			English Language Assessment (не нижче рівня B2 Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти або аналогічного рівня)
3	Робота у проектах із забезпечення якості освіти		
	експерт НАЗЯВО	до 20	Частка балів визначається активністю здобувача за погодженням з навчально-методичним відділом
	член Ради із забезпечення якості освіти Університету	до 15	
	виконавець локального проекту із забезпечення якості освіти	до 5	
	член Ради із забезпечення якості освіти ННІ/факультету	до 5	Частка балів визначається активністю здобувача за погодженням з радою із забезпечення якості освіти відповідного підрозділу
4	Призери студентських олімпіад, творчих конкурсів, конкурсів наукових робіт, спортивних змагань тощо		
	Міжнародних	до 20	Частка балів визначається активністю здобувача за погодженням з науково-дослідною частиною Університету
	Всеукраїнських	до 15	
	Обласних	до 10	
5	Призери студентських універсіад, студентських ліг		
	міжнародного рівня	до 15	Частка балів визначається активністю здобувача за погодженням з науково-дослідною частиною Університету, спортивним клубом Університету
	всеукраїнського рівня	до 10	
	обласного рівня	до 5	
6	Участь у студентських олімпіадах, творчих конкурсах, конкурсах наукових робіт, спортивних змаганнях тощо:		
	Міжнародних	до 15	Частка балів визначається активністю здобувача за погодженням з науково-дослідною частиною Університету
	Всеукраїнських	до 10	
	Обласних	до 5	

7	Участь у студентських універсиадах, студентських лігах		
	міжнародного рівня	до 15	Частка балів визначається активністю здобувача за погодженням з науково-дослідною частиною, спортивним клубом Університету
	всеукраїнського рівня	до 5	
	обласного рівня	до 3	
8	Присудження почесних спортивних звань		
	Майстер спорту міжнародного класу	15	За погодженням з навчально-методичним відділом (сектором обліку здобувачів) Університету
	Майстер спорту України	10	
	кандидат у майстри спорту України	5	
9	Одержання гранту на		
	навчання за кордоном за міжнародними програмами академічних обмінів	10	За погодженням з науково-дослідною частиною Університету
	академічне стажування, практика за кордоном	5	
	участь у Програмі подвійний диплом	5	
	Одержання гранту в Україні	3	
10	Наукові публікації		
	У зарубіжному виданні	до 20	Бали ділять на кількість співавторів.
	У фаховому виданні України	до 10	За погодженням з науково-дослідною частиною Університету
	В інших виданнях	до 5	Бали ділять на кількість співавторів. За погодженням з робочою групою із питань призначення стипендії
11	Участь у наукових конференціях, симпозіумах, семінарах та інших науково-дослідницьких заходах		
	За кордоном	20	За погодженням з науково-дослідною частиною Університету
	міжнародних в Україні	10	
	Всеукраїнських	8	
	Регіональних	5	
	Університету	3	За погодженням із робочою групою із питань призначення стипендії
12	Участь у роботі наукових проектних груп при кафедрах університету		
	для здобувачів ОС бакалавр	до 3	На підставі наказу або

	для здобувачів ОС магістр	до 5	запротокольного рішення кафедри. Частка балів визначається керівником проекту
13	Виховна та громадська діяльність		
	участь студентів у концертних програмах, культурно-мистецьких заходах, виставках	до 5	На підставі документа, засвідченого організаторами. Частка балів визначається робочою групою із питань призначення стипендії за активністю здобувача та рівнем заходу
	участь в офіційних суспільно значущих громадських організаціях, волонтерська діяльність	до 5	
	участь у профорієнтаційних заходах	до 5	
14	Участь у роботі органів студентського самоврядування і профспілки		
	Рада студентів університету		На підставі протокольного рішення відповідного самоврядного органу відповідного рівня. Частка балів визначається активністю здобувача на відповідній посаді за період рейтингування
	Голова ради	до 20	
	заступник ради	до 15	
	Члени ради	до 5	
	рада студентів факультету, рада студентів гуртожитку		
	голова ради	до 10	
	заступник ради	до 5	
	Члени ради	до 3	
	Первинна профспілкова організація		
	заступник голови профкому університету по роботі зі студентами	до 20	
	заступник голови профбюро ННІ (факультету)	до 8	
	член профкому університету	до 5	
	профгрупорг академічної групи	до 2	
	Староста академічної групи	до 5	

Питання для самоконтролю

1. Сутність модульно-рейтингової системи оцінювання знань студентів.
2. Основні види рейтингів (стартовий, поточний і рубіжний або підсумковий) і методика їхнього проведення.
3. Метод обчислення індивідуального рейтингу (поточно-модульний контроль і підсумковий контроль).
4. Сутність стипендіального рейтингу та методика його обчислення.
5. Критерії рейтингового оцінювання досягнень здобувачів вищої освіти за видами діяльності.

Література

За № 3, 14, 27, 29, 36, 37, 39, 50, 52, 54.

РОЗДІЛ 11. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ВИРОБНИЧОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ

1. Мета, завдання та зміст проведення виробничої педагогічної практики

2. Організація проведення практики та підведення її підсумків

1. Мета, завдання та зміст проведення виробничої педагогічної практики

Педагогічна виробнича практика студентів, що вивчають філософію є необхідним етапом у підготовці майбутніх фахівців у сфері філософії до викладацької діяльності.

Головною умовою підготовки до практики є успішне теоретичне оволодіння студентами знаннями з обраної спеціальності. Протягом навчання за спеціальністю вони повинні засвоїти нормативні курси і спецкурси з філософських дисциплін, з логіки, психології, педагогіки, риторики, а також методики викладання філософії.

Згідно навчального плану встановлюється такий порядок проходження практики відповідно до освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр філософії» – шість тижнів виробничої педагогічної практики у сьомому семестрі.

Практика проходить, як правило, в навчально-наукових інститутах та факультетах Університету, а також за необхідності, в інших ЗВО.

Проведення виробничої педагогічної практики має забезпечити закріплення теоретичних знань і досягнення таких цілей:

1. Ознайомлення студентів безпосередньо в ході навчального процесу з основними принципами, формами і методами викладання філософії та філософських дисциплін.

2. Набуття професійних якостей майбутнього викладача, які відповідають вимогам сучасної філософської освіти, формування особистих людських якостей фахівців.

3. Виховання у студентів-практикантів творчого, дослідницького підходу до навчально-методичної, наукової й виховної діяльності.

4. Формування потреб у самоосвіті, самовихованні та підвищення своєї кваліфікації.

Зміст педагогічної практики.

Зміст педагогічної виробничої практики складається з навчально-методичної, науково-дослідної, виховної роботи, організації проведення практики та підведення її підсумків.

Навчально-методична робота передбачає:

1. Вивчення методичного досвіду й системи навчально-методичної роботи кафедри філософії і викладача від фахової кафедри (керівника практики конкретного студента), до якого на період практики прикріплюються студенти-практиканти; ознайомлення з плануванням, організацією та проведенням навчальних занять з філософії; оволодіння методикою організації та контролю самостійної роботи студентів у навчальному процесі.

2. Оволодіння методикою підготовки до навчальних занять і методикою викладання навчального матеріалу шляхом відвідування лекцій викладачів кафедри філософії, самостійного проведення навчальних занять під керівництвом і у присутності керівника практики.

3. Участь у розробці навчальних завдань і матеріалів для поглиблення самостійної роботи студентів, що входять у систему методичного забезпечення навчального процесу.

4. Тексти лекцій та методичні розробки семінарських занять, які будуть проводитися студентом практикантом, заздалегідь подаються на перевірку керівникові практики. Після врахування порад і зауважень керівника студент-практикант допускається до самостійного проведення заняття.

По закінченні лекції, семінару, які провів практикант, відбувається їх обговорення, в якому беруть участь усі присутні на цьому занятті студенти-практиканти та керівник. Під час обговорення висловлюються зауваження теоретичного й методичного характеру, відзначаються позитивні й негативні аспекти заняття, звертається увага на невикористаний потенціал засобів активізації роботи студентів на занятті.

Наукова робота передбачає:

1. Ознайомлення з науково-дослідною роботою кафедри.
2. Допомогу студентам-філософам молодших курсів у підготовці доповідей, тез та рефератів на семінари.
3. Допомогу студентам у підготовці засідань наукового гуртка з філософії.
4. Використання наукових принципів, форм і методів при підготовці й читанні лекцій і проведенні семінарських занять.
5. Спільно з керівником практики письмове рецензування курсових робіт з філософії, текстів лекцій інших студентів-практикантів.

Виховна робота передбачає:

1. Ознайомлення з організацією та системою виховної роботи в навчально-науковому інституті чи факультеті, в студентських групах, де проходить практика, а також діяльністю профспілкової організації, студентського активу навчальної групи, курсу, факультету, навчально-наукового інституту.
2. Участь в організації та проведенні конкретних виховних заходів зі студентами тих груп, в яких проходить практика.
3. Проведення соціально-педагогічної та психологічної діагностики в студентських колективах за планами кафедри педагогіки і психології, що здійснюють керівництво практикою.

2. Організація проведення практики та підведення її підсумків

Організація проведення практики містить в собі наступні елементи:

1. Установча конференція з питань проведення виробничої педагогічної практики за участю студентів-практикантів, керівників практики від фахової кафедри та кафедри педагогіки і психології, завідувача кафедри філософії, дирекції навчально-наукового інституту, завідувача практикою студентів університету.
2. Визначення керівниками практики від фахової кафедри тем лекцій і семінарських занять, інших заходів навчально-методичної роботи, завдань по науково-дослідній роботі, а керівниками кафедри педагогіки і психології –

завдань педагогічних і психологічних досліджень і заходів виховної роботи для студентів-практикантів.

3. Розробка студентами-практикантами спільно з керівниками практики від відповідних кафедр індивідуального плану-графіка проведення виробничої педагогічної практики.

4. Реалізація студентами-практикантами розроблених індивідуальних планів-графіків проведення практики з записом конкретно проведеної роботи в щоденник.

5. Подання керівникам практики від кафедр звітних матеріалів, що включають в себе:

- звіт про проходження виробничої педагогічної практики;
- щоденник студента-практиканта;
- індивідуальний план-графік проходження практики;
- конспект проведеної лекції з філософії;
- план-конспект проведених двох семінарських занять з філософії;
- самоаналіз проведеної лекції і проведеного семінарського заняття;
- психолого-педагогічну характеристику однієї з навчальних груп навчально-наукового інституту чи факультету університету, в якій проводились заняття і виховні заходи;
- план-конспект одного з проведених заходів виховної роботи.

Оцінка виробничої педагогічної практики:

1. За результатами виробничої педагогічної практики студенти отримують диференційований залік. Практика оцінюється за чотирибальною шкалою: «відмінно», «добре», «задовільно», «не задовільно».

Оцінка виставляється за кожний вид роботи. На підставі цих оцінок за погодженням з викладачами-керівниками практики виставляється загальна оцінка. Якщо студент не виконав хоча б одного виду завдань практики, позитивна загальна оцінка не може бути йому виставлена. Якщо студент не виконав певних видів завдань практики, він отримує нові завдання і з дозволу директора інституту, виконує їх без відриву від навчання в університеті.

Студент, який не виконав програму практики з поважних причин, має право пройти її в терміни, визначені директором інституту.

Студенту, який не виконав програму практики без поважних причин, може бути надано право проходження практики повторно при виконанні умов, визначених університетом.

Студент, який повторно отримує негативну оцінку за практику, відраховується з університету.

Підсумки виробничої педагогічної практики обговорюються на підсумковій конференції навчально-наукового інституту.

Оцінка за практику вноситься до заліково-екзаменаційної відомості та залікової книжки студента.

2. Шкала оцінювання виробничої педагогічної практики:

- 90-100 балів – відмінно (A)
- 82-89 балів – добре (B)
- 75-81 балів – добре (C)
- 68-74 балів задовільно (D)
- 60-67 балів задовільно (E)
- 35-59 балів – не задовільно з можливістю повторного складання (FX)
- 1-34 балів – не задовільно з обов'язковим повторним курсом (F)

3. Критерії оцінювання роботи студентів в період виробничої педагогічної практики.

Оцінка «відмінно»: виставляється студенту-практиканту, якщо заняття проведене на високому науково-теоретичному та організаційно-методичному рівні, якщо на ньому обґрунтовано висувались і ефективно розв'язувались освітньо-виховні завдання, раціонально застосовувались різноманітні методи навчання і прийоми активізації студентів з урахуванням їх вікових та індивідуальних особливостей, підтримувалась добра дисципліна, якщо студент виявив творчу самостійність в доборі навчального матеріалу, дидактичного матеріалу, під час побудови, проведення й аналізу заняття.

Оцінка «добре»: виставляється студенту-практиканту, якщо заняття проведено на високому науково-теоретичному та організаційно-методичному рівні, якщо на ньому успішно розв'язувались освітні та виховні завдання, але недостатньо ефективно використовувались окремі методичні прийоми активізації студентів, якщо студент-практикант проявив самостійність в доборі навчального і дидактичного матеріалу, але припустився незначних помилок в побудові і проведенні заняття.

Оцінка «задовільно»: виставляється студенту-практиканту, якщо в реалізації освітньо-виховних завдань допущено помилки, недостатньо ефективно застосував методи і прийоми навчання, слабо активізував пізнавальну діяльність студентів, не завжди міг налагодити контакт з ними, припустився деяких помилок у викладі навчального матеріалу, під час аналізу заняття, заходу, не зазначав своїх помилок та недоліків.

Оцінка «не задовільно»: виставляється студенту-практиканту, якщо на занятті не були виконані освітньо-виховні завдання, допускалися суттєві помилки у викладі навчального матеріалу, не забезпечувалась дисципліна студентів, якщо студент-практикант некритично віднісся до своєї роботи.

Обов'язки студентів-практикантів:

- старанно виконувати завдання практики, які передбачені програмою і індивідуальним планом-графіком;
- підпорядковуватися правилам внутрішнього розпорядку університету, виконувати розпорядження дирекції або деканату, та керівників практики;
- виявляти високу відповідальність, творчу ініціативу, наполегливість, організованість, педагогічний такт при проведенні занять і виховних заходів;
- після закінчення практики протягом трьох днів завершити підготовку необхідних матеріалів, систематизувати їх і разом зі звітом подати своїм керівникам практики;
- брати участь у установчих та підсумкових методичних конференціях з питань практики;
- на період практики у кожній групі один з студентів виконує обов'язки старости. Він веде облік відвідування студентами-практикантами занять та

заходів навчально-наукового інституту або факультету, на якому вони проходять практику, повідомляє їм про завдання і доручення керівників практики, вимагає дотримання організованості і дисципліни.

Керівник виробничої педагогічної практики від кафедри філософії:

- здійснює загальне керівництво практикою студентів-практикантів;
- добирає навчально-наукові інститути та факультети університету для проходження практики, розподіляє студентів-практикантів по навчально-наукових інститутах та факультетах, бере участь у складанні проекту наказу про проведення практики;
- погоджує дату та час проведення установчої та підсумкової конференції з питань практики у відділі навчально-методичної роботи університету;
- організовує і проводить установчу та підсумкову конференції за участю завідувача практики від університету, завідувача кафедри філософії, викладачів-керівників практики від кафедр педагогіки і психології здійснює керівництво та контроль за виконанням студентами-практикантами завдань практики;
- організовує відвідування та взаємовідвідування практикантами занять з філософії, заходів науково-дослідницької та виховної роботи;
- розподіляє між практикантами теми лекцій і семінарів, а також організовує обговорення проведених ними лекцій і семінарів;
- забезпечує проведення практикантами конкретних занять з філософії, згідно з розкладом навчально-наукового інституту чи факультету, заходів науково-дослідної та виховної роботи;
- затверджує плани-конспекти проведення практикантами відповідних занять чи заходів;
- відвідує заняття та інші заходи, які проводять студенти-практиканти, аналізує і оцінює їх;
- контролює підготовку практикантами звітної матеріалу за результатами проходження практики;
- спільно з керівниками практики від кафедри педагогіки і психології оцінює результати проходження кожним студентом практики.

ЗАТВЕРДЖУЮ

Викладач-керівник практики

(дата)_____
(підпис)

Індивідуальний план-графік
 проведення виробничої педагогічної практики студента-практиканта (курс,
 група бакалаврату чи магістратури, назва навчально-наукового інституту чи фа-
 культету і ЗВО, ПІБ).

Дата	Тема заняття, заходу	Вид або форма заняття, заходу	Місце проведення (навч.-наук. інст., факультет, група)	Час проведення

1. Навчально-методична робота
2. Науково-дослідна робота
3. Виховна робота

(підпис студента - практиканта)

Дата

Щоденник

проходження виробничої педагогічної практики студента-практиканта
(курс, група бакалаврату чи магістратури, назва навчально - наукового інституту
ЗВО, ПІБ)

Терміни проходження практики _____

Місце проходження практики _____

Керівник практики _____

(науковий ступінь, вчене звання,
прізвище, ім'я, по батькові)

Дата	Вид роботи	Примітка	Підпис
1	2	3	4

1. Навчально-методична робота
2. Науково-дослідна робота
3. Виховна робота

Дата

Підпис студента – практиканта

ЗВІТ

про проходження виробничої педагогічної практики студентом-практикантом(курс, група бакалаврату чи магістратури, назва навчально-наукового інституту і ЗВО, ПІБ)

У період з _____ по _____ я проходив(ла) виробничу педагогічну практику в (ЗВО, навчально-науковий інститут чи факультет) Керівник _____

(посада, науковий ступінь, учене звання, прізвище, ім'я, по батькові)

За період практики я виконував(ла) такі види робіт:

1. Навчально-методична робота:

Відвідування занять:

№ з/п	Тема лекції, семінарського заняття	Прізвище, ім'я та по батькові викладача	ННІ, факультет, курс, група	Дата проведення	Підпис керівника
1	2	3	4	5	6

Самостійне проведення занять:

№ з/п	Тема лекції, семінарського заняття	ННІ, факультет, курс, група	Дата проведення	Оцінка	Підпис Керівника
1	2	3	4	5	6

2. Науково-дослідна робота:

№ з/п	Зміст роботи	ННІ, факультет, курс, група	Дата Проведення	Підпис керівника
1	2	3	4	5

3. Виховна робота:

№ з/п	Зміст роботи	ННІ, факультет, курс, група	Дата Проведення	Підпис керівника
1	2	3	4	5

Підпис студента-практиканта

Дата

Питання для самоконтролю

1. Мета, завдання та зміст проведення виробничої педагогічної практики
2. Організація проведення практики та підведення її підсумків.
3. Критерії оцінювання роботи студентів за період виробничої педагогічної практики.
4. Обов'язки керівника практики від кафедри філософії.

Література

За № 1, 4, 18, 20, 22, 28, 30, 31, 33, 37, 41, 46, 49, 53, 55.

РОЗДІЛ 12. ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ КАФЕДРИ ФІЛОСОФІЇ

1. Загальні положення про організацію роботи кафедри філософії

2. Посадові обов'язки науково-педагогічних та інших категорій працівників кафедри

1. Загальні положення про організацію роботи кафедри філософії.

Кафедра закладу вищої освіти є основою навчального процесу та ієрархії управління в системі підготовки фахівців вищої кваліфікації. Ось чому формування наукового потенціалу кафедр, створення необхідної матеріально-технічної бази і підтримка оптимальних умов для їх функціонування є головною проблемою вищої школи.

Відповідно до закону України «Про вищу освіту» кафедра філософії є базовим структурним підрозділом університету. Вона проводить освітню, методичну та наукову діяльність за напрямом підготовки «філософія» та викладання філософських дисциплін на всіх факультетах та інститутах університету.

Керівництво кафедрою здійснює завідувач кафедри, який обирається на цю посаду за конкурсом Вченою радою закладу вищої освіти строком на п'ять років. Відповідно до п. 6 ст. 35 Закону України «Про вищу освіту» із завідувачем кафедри укладається контракт.

Положення про кафедру філософії (далі – Кафедра) розробляється відповідно до Закону України «Про освіту», Закону України «Про вищу освіту», Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність», Кодексу законів про працю України, Положення про організацію освітнього процесу в університеті, Статуту університету, Правил внутрішнього розпорядку.

У Положенні терміни і поняття застосовуються у наступному значенні:

Кафедра – це базовий структурний підрозділ вищого навчального закладу державної (комунальної) форми власності (його філій інститутів, факультетів), що провадить освітню, методичну та/або наукову діяльність за певною спеціальністю (спеціалізацією) чи міжгалузевою групою спеціальностей, до

складу якого входить не менше п'яти науково-педагогічних працівників, для яких кафедра є основним місцем роботи, і не менш як три з них мають науковий ступінь або вчене (почесне) звання.

Науково-педагогічні працівники – це особи, які за основним місцем роботи у вищих закладах вищої освіти провадять навчальну, методичну, наукову (науково-технічну, мистецьку) та організаційну діяльність.

Робота Кафедри ґрунтується на принципах науковості, саморозвитку, гуманізму, демократизму, наступності, персональної і колективної відповідальності, колегіальності та гласності обговорення питань, що віднесені до її компетенції.

При виконанні завдань, покладених на Кафедру, її керівництво підпорядковується ректорові, проректорам за напрямками роботи, директору навчально-наукового інституту або декану факультету.

Склад кафедри.

Кафедра створюється в ході організаційно-штатних заходів за умови, якщо до її складу входить не менше ніж п'ять науково-педагогічних працівників, для яких Кафедра є основним місцем роботи, і не менше ніж три з яких мають науковий ступінь та/або вчене звання.

Загальне керівництво Кафедрою згідно з функціональними обов'язками здійснює завідувач, який призначається відповідним наказом ректора. Завідувач Кафедри несе персональну відповідальність за виконання Кафедрою поставлених перед нею завдань. У випадку коли на кафедрі кількість викладачів перевищує 15 осіб, штатним розписом може передбачатися посада заступника завідувача Кафедри. Кількісний і якісний склад Кафедри встановлюється штатним розписом, який може коригуватися у разі збільшення або зменшення науково- педагогічного навантаження на новий навчальний рік.

Основними завданнями Кафедри є:

- реалізація освітньо-професійних програм, навчальних планів підготовки, перепідготовки й підвищення кваліфікації фахівців;
- вироблення єдиної концепції втілення змісту освіти за дисциплінами, що викладаються Кафедрою;

- організація і здійснення на належному науковому і методичному рівнях навчально-виховного процесу в групових та індивідуальних формах роботи;
- розробка й затвердження засобів діагностики рівня знань, єдиних критеріїв оцінки;
- здійснення поточного й підсумкового контролю якості знань через проведення екзаменаційних сесій, атестації здобувачів вищої освіти, захист курсових, дипломних і магістерських робіт;
- підготовка й систематичне оновлення методичного забезпечення освітньої діяльності з навчальних дисциплін, що викладаються Кафедрою;
- виховання майбутнього педагога, науковця, держслужбовця, формування громадянської позиції щодо оцінки суспільних явищ, забезпечення прав і свобод людини та громадянина;
- організація виконання та здійснення контролю за прийнятими рішеннями з питань забезпечення навчально-виховного процесу;
- впровадження в межах компетенції Кафедри принципів Болонського процесу, елементів кредитно-модульної системи організації навчального процесу;
- керівництво науково-дослідною роботою студентів, організація роботи наукових гуртків, проведення олімпіад, конкурсів за профілем діяльності кафедри;
- організація педагогічного контролю науково-педагогічної діяльності шляхом проведення й подальшого обговорення на засіданнях Кафедри відкритих занять, а також контрольних і взаємних відвідувань;
- збір та узагальнення передового досвіду, здобутого викладачами Кафедри під час проведення занять і позанавчальної роботи;
- виконання планів щодо підвищення кваліфікації викладачів, їх стажування у практичних підрозділах, організація наставництва;
- участь у підготовці науково-педагогічних працівників через аспірантуру та докторантуру;
- керівництво підготовкою кандидатських дисертацій, консультацій докторантів, рецензування, обговорення представлених досліджень на

засіданнях Кафедри і міжкафедральних семінарах;

- підготовка відзивів на дисертації та автореферати дисертацій за профілем Кафедри, що надійшли до університету;

- організація взаємодії з іншими навчальними закладами, проведення спільних засідань кафедр, круглих столів, підготовка та видання наукової та навчально-методичної літератури;

- висунення пропозицій щодо присвоєння вчених звань професора, доцента та старшого наукового співробітника працівникам Кафедри;

- організація і проведення занять в системі службової підготовки для атестованих працівників;

- надання допомоги практичним підрозділам у вивченні тематики занять службової підготовки за профілем Кафедри у разі їх звернення;

- здійснення експертної діяльності щодо підготовки документів, які надходять з Міністерства освіти і науки України та інших міністерств;

- розробка відповідних документів щодо науково-методичного забезпечення освітньої і наукової діяльності вищих навчальних закладів України;

- підготовка і видання навчальної, наукової, методичної літератури з и філософської освіти та на замовлення інших установ та організацій ури загального користування;

- проведення спеціальних занять для учнів середніх загальноосвітніх шкіл, професійно-технічних профорієнтаційної роботи та підготовка обґрунтування щодо модернізації варіативної частини освітньо-професійної програми;

- організація практик і стажування, їх захист в установленому порядку;

- залучення провідних вчених, спеціалістів з філософії, релігієзнавства, естетики, соціальної філософії, історії філософії до проведення занять, участі в атестації здобувачів вищої освіти;

- координація і забезпечення підготовки кваліфікаційних і магістерських робіт;

- забезпечення підготовки та проведення атестації здобувачів вищої освіти.

Завдання Кафедри виконуються шляхом інтеграції навчання і практики, повного та ефективного застосування всіх елементів навчально-виховного процесу із врахуванням можливостей сучасних інформаційних технологій.

Організація роботи кафедри здійснюється відповідно до плану роботи на навчальний рік. План роботи Кафедри складається на підставі керівних документів, які визначають зміст підготовки фахівців й передбачає конкретні заходи (виконавців, терміни виконання) з організаційної, навчально-методичної, виховної і науково-дослідної роботи, зв'язок із практикою, міжвузівські зв'язки, міжнародне співробітництво, вдосконалення навчально-матеріальної бази, забезпечення виконання рішень керівництва з організації навчально-виховного процесу, аналіз й оцінку результатів роботи тощо.

На Кафедрі розробляються й ведуться наступні документи:

1. Організаційні:

- Положення про Кафедру, введене в дію відповідним наказом по університету.

- Функціональні обов'язки кожного працівника, затверджені завідувачем Кафедри, з позначкою «Ознайомлений», особистим підписом працівника і датою ознайомлення наприкінці документа.

- Рішення Вченої Ради, ректорату, накази, розпорядження по університету, що стосуються діяльності Кафедри, та звіти про їх виконання.

- План роботи Кафедри на навчальний рік.

- Протоколи засідань Кафедри.

- Графік контрольних відвідувань занять завідувачем Кафедри.

- Графік взаємних відвідувань занять.

- Журнал обліку контрольних відвідувань.

- Журнал обліку взаємних відвідувань.

- Графік проведення науково-педагогічними працівниками Кафедри консультацій у позанавчальний час.

- Журнал обліку консультацій.

- Матеріали міжвузівської діяльності Кафедри.

- План проведення науково-дослідної та науково-теоретичної роботи

Кафедри на календарний рік.

2. Обліково-звітні:

– Розрахунок навчального навантаження по навчальних дисциплінах Кафедри, по підрозділах (інститутах, факультетах, курсах перепідготовки й підвищення кваліфікації) університету на навчальний рік.

– Розподіл навчального навантаження між науково-педагогічними працівниками Кафедри на навчальний рік.

– Індивідуальні плани роботи науково-педагогічних працівників на навчальний рік.

– Звіти науково-педагогічних працівників про навчальну, методичну, наукову й організаційну діяльність за навчальний рік.

– Посеместрові звіти про виконання навантаження науково- педагогічними працівниками кафедри.

– Звіти керівників наукових гуртків.

– Зведений звіт про виконання плану роботи Кафедри за навчальний рік.

– Матеріали по перевірках Кафедри і усуненню виявлених недоліків.

– Звіти про науково-дослідну роботу Кафедри за календарний рік.

3. Навчально-методичні:

– Робочі навчальні плани.

– Тематичні плани (по всіх навчальних дисциплінах з урахуванням категорії: слухачі, студенти тощо).

– Навчальні програми.

– Робочі навчальні програми.

– Програми навчальних практик і стажування.

– Інформаційні матеріали по забезпеченню навчальними підручниками (посібниками) з дисциплін бібліотекою університету.

– Тематика курсових кваліфікаційних і магістерських робіт.

– Тексти лекцій.

– Плани семінарських занять.

– Методичні розробки завдань для проведення практичних робіт, ділових ігор, тренінгів тощо.

– Наочні матеріали, в тому числі для мультимедійного супроводження занять.

– Аудіовізуальні засоби навчання, електронні підручники.

– Завдання для самостійної роботи студентів.

– Інструктивно-методичні матеріали для організації самостійної роботи студентів, в тому числі з елементами дистанційного навчання.

– Матеріали вхідного, поточного, рубіжного контролю якості знань (тести, задачі, контрольні питання для колоквіумів тощо).

– Екзаменаційні білети.

5. Науково-дослідні:

– Матеріали по роботі з аспірантами, здобувачами, докторантами Кафедри

– Матеріали роботи наукових гуртків Кафедри.

6. Кадрові:

– Матеріали педагогічної практики.

– Графіки та матеріали стажування науково-педагогічних працівників Кафедри.

– Матеріали стажування науково-педагогічних працівників, які перебувають у резерві кадрів на висунення (до виконання програми стажування).

Організаційна, обліково-звітна документація зберігається на Кафедрі протягом 5 років.

Навчально-методична документація підлягає передачі до навчально-методичного відділу і зберігається в архіві протягом 5 років.

Для своєчасного і якісного виконання завдань, що визначені Міністерством освіти і науки України, керівництвом університету, до планів роботи кафедр можуть вноситися необхідні зміни, уточнення після їх попереднього обговорення на засіданнях Кафедри.

З метою систематичного контролю за виконанням плану роботи Кафедри, оперативного реагування на поставлені завдання, здійснення принципу колегіальності засідання Кафедри проводяться, як правило, кожен останній четвер кожного місяця. Рішення, схвалені на засіданнях, є обов'язковими для

виконання працівниками Кафедри.

Рішення Кафедри набирають чинності, якщо в засіданні бере участь не менше $2/3$ постійного складу. Рішення (крім окремо обумовлених випадків) приймаються переважною більшістю голосів наявних членів Кафедри.

В разі суперечності рішення Кафедри із Статутом університету, це рішення може бути відмінено ректором.

Позачергове засідання Кафедри може бути скликане за ініціативою не менше $1/3$ постійного складу або за рішенням завідувача Кафедри.

Співробітники Кафедри, які працюють на постійній основі з неповним обсягом, виконання посадових обов'язків (0,25; 0,5; 0,75 посадового окладу), за сумісництвом і на умовах погодинної оплати праці, мають право дорадчого голосу.

Питання організації навчальної, методичної, виховної і науково-дослідної роботи, що носять кафедральний характер, можуть розглядатися і обговорюватися на спільних засіданнях кафедр університету і споріднених кафедр інших закладів освіти.

2. Посадові обов'язки науково-педагогічних та інших категорій працівників кафедри.

Науково-педагогічні працівники та працівники інших категорій (категорійні спеціалісти, старші лаборанти, завідувачі навчальними лабораторіями) є учасниками навчально-виховного процесу в університеті.

1. Завідувач кафедри.

Керівництво Кафедрою здійснює завідувач кафедри, який обирається відповідно до чинних нормативних актів.

Посаду завідувача Кафедри може обіймати, як правило, особа, що має вчене звання професора або науковий ступінь доктора наук.

Завідувач Кафедри відноситься до категорії керівників. На посаду завідувача Кафедри призначається особа з вищою професійною освітою, яка має науковий ступінь кандидата (доктора) наук, вчене звання доцента (професора) та стаж науково-педагогічної роботи за профілем Кафедри не

менше 5 років.

Завідувач Кафедри призначається на посаду і звільняється з посади в установленому чинним трудовим законодавством порядку наказом ректора.

Завідувач Кафедри безпосередньо підпорядковується директору навчально-наукового інституту або декану факультету, в склад якого входить Кафедра.

Завідувач організовує роботу Кафедри й безпосередньо керує нею. У разі відсутності завідувача Кафедри (відпустка, відрядження, хвороба) його обов'язки виконує заступник.

Завідувач кафедри:

- Організує проведення всіх видів навчальних занять з усіх форм навчання.
- Керує розробкою і подає на затвердження у встановленому порядку навчальні робочі програми дисциплін, що викладаються співробітниками кафедри.
- Затверджує плани кафедри, індивідуальні плани роботи викладачів.
- Здійснює розподіл педагогічного навантаження і функціональних обов'язків між працівниками кафедри і контролює своєчасність та якість їх виконання.
- Здійснює вибір сучасних технічних засобів при проведенні навчальних занять і забезпечує їх використання.
- Організує і забезпечує керівництво педагогічними і виробничими практиками, курсовими і випускними кваліфікаційними, дипломними магістерськими роботами.
- Забезпечує проведення курсових іспитів і заліків.
- Аналізує результати курсових іспитів і заліків.
- Розглядає дисертації, що представляються до захисту співробітниками кафедри чи іншими здобувачами.
- Організує проведення науково-дослідної роботи на кафедрі відповідно до затвердженого плану.
- Керує науково-дослідною роботою студентів.
- Організує обговорення завершених науково-дослідних робіт і результатів

впровадження цих робіт.

- Забезпечує підготовку рекомендацій для опублікування завершених наукових праць.

- Організує підготовку написання підручників, навчальних, практичних та інших посібників.

- За дорученням ректорату забезпечує складання відгуків на підручники, навчальні посібники і методичну літературу.

- Контролює виконання індивідуальних планів навчальних, наукових, методичних та інших видів роботи співробітників кафедри.

- Вивчає, узагальнює і поширює досвід роботи викладачів кафедри.

- Забезпечує допомогу молодим викладачам в оволодінні педагогічною майстерністю.

- Керує підготовкою науково-педагогічних кадрів.

- Забезпечує проведення заходів з підвищення кваліфікації співробітників кафедри.

- Представляє керівництву інституту або деканату і навчального закладу пропозиції по прийому на роботу, звільненню і переміщенню співробітників кафедри.

- Вносить керівництву інституту навчального закладу подання про заохочення співробітників, що відзначились, а також про застосування мір дисциплінарного стягнення до порушників трудової і навчальної дисципліни.

- Забезпечує складання, облік і збереження документації кафедри.

- Щорічно звітує за підсумками своєї діяльності перед колективом кафедри.

- Установлює зв'язки з навчальними установами, закладами й іншими організаціями з метою надання науково-методичної допомоги та наукового співробітництва.

- Організовує міжнародне співробітництво кафедри з аналогічними навчальними та науковими структурними підрозділами й окремими фахівцями.

- Забезпечує збереження закріпленого за кафедрою устаткування, інвентарю, а також навчальних і виробничих приміщень.

Завідувач кафедри має право:

- Діяти від імені кафедри, представляти інтереси кафедри у взаємовідносинах з іншими структурними підрозділами університету, організаціями і органами державної влади.

- Видавати в межах своїх повноважень розпорядження по кафедрі, які регламентують її діяльність, обов'язкові для виконання всіма співробітниками кафедри і студентами.

- Здійснювати взаємодію з керівниками (співробітниками) структурних підрозділів університету.

- Брати участь у роботі будь-яких структурних підрозділів університету, яка безпосередньо стосується кафедри.

- Вибирати та бути обраним до вченої ради інституту та університету.

- Ознайомлюватися з проектами рішень керівництва університету, що стосуються діяльності очолюваного ним структурного підрозділу.

- Вносити на розгляд керівництва пропозиції з поліпшення діяльності університету і очолюваного ним структурного підрозділу зокрема.

- Брати участь у підготовці проектів наказів, інструкцій, вказівок, а також кошторисів, договорів та інших документів, пов'язаних з діяльністю структурного підрозділу.

- У межах своєї компетенції підписувати і візувати документи.

- Самостійно вести листування зі структурними підрозділами університету, а також іншими організаціями з питань, що входять у його компетенцію.

- Подавати пропозиції ректору університету, директору навчально-наукового інституту історії і філософії про притягнення до дисциплінарної відповідальності посадових осіб очолюваного ним структурного підрозділу за результатами перевірок.

- Подавати пропозиції ректору університету, директору навчально-наукового інституту історії і філософії про нагородження співробітників кафедри та студентів за досягнення у науковій та навчально-виробничій діяльності.

- Вносити необхідні корективи у будь-які плани кафедри та її співробітників з наступним затвердженням рішень на засіданні кафедри.
- Розподіляти та перерозподіляти (у разі виробничої необхідності) навчальне навантаження співробітників кафедри.
- Відвідувати й контролювати всі види навчальних занять, які проводяться співробітниками кафедри, в тому числі й заліки, екзамени.
- Призначати заступників на громадських засадах за всіма видами діяльності кафедри.
- Вносити питання в порядок денний засідань кафедри, як планові так і додаткові.
- Залучати в установленому порядку до наукової діяльності співробітників кафедри. Керувати роботою аспірантів та здобувачів.
- Приймати до розгляду дисертації, які виконані співробітниками та аспірантами кафедри, у разі звернення й іншими науковцями.
- В установленому порядку оскаржувати накази, розпорядження та інші акти керівництва університету та інституту.
- Завідувач кафедри несе відповідальність:
 - За неналежне виконання або невиконання своїх посадових обов'язків, передбачених даною посадовою інструкцією, – у межах, визначених чинним трудовим законодавством України.
 - За правопорушення, здійснені в процесі виконання своєї діяльності, – в межах, визначених чинним адміністративним, кримінальним і цивільним законодавством України.
 - За завдану матеріальну шкоду – в межах, визначених чинним трудовим і цивільним законодавством України.
 - За порушення прав та академічних свобод співробітників кафедри та студентів.

2. Заступник завідувача кафедри (за необхідністю).

Заступник завідувача Кафедри підпорядковується завідувачу Кафедри і є прямим начальником особового складу Кафедри та студентів при проведенні з ними занять. За відсутністю завідувача Кафедри виконує його обов'язки.

Заступник завідувача кафедри повинен мати: науковий ступінь доктора (кандидата) наук або вчене звання професора (доцента, старшого наукового співробітника); стаж науково-педагогічної й організаційної роботи не менше 5 років; друкованих наукових і навчальних (навчально-методичних) праць, які використовуються у педагогічній практиці.

В окремих випадках на цю посаду може призначатись особа, яка не має наукового ступеня (вченого звання), але є висококваліфікованим фахівцем із досвідом роботи у відповідній галузі не менше 5 років.

3. Професор.

Професор Кафедри є безпосереднім підлеглим завідувача Кафедри. Читає повний курс лекцій, відповідає за розвиток нових напрямів наукової діяльності Кафедри, є керівником студентів під час проведення з ними занять

Професор повинен мати науковий ступінь доктора наук або вчене звання професора. Наявність значних наукових і навчально-методичних робіт, які використовуються в педагогічній практиці. Стаж науково-педагогічної роботи не менше 5 років.

У виняткових випадках професором може бути призначена особа, яка має ступінь кандидата наук і вчене звання доцента, є автором (співавтором) підручника або монографії, кількох навчальних посібників для вищих закладів освіти, а також автором не менше десяти наукових робіт.

Професор Кафедри відповідає за: організацію та якість проведення навчальних занять; забезпечення високого рівня підготовки студентів з дисциплін, які викладає; за стан дорученої йому ділянки науково-дослідної та методичної роботи.

Професор Кафедри зобов'язаний: виконувати навчально-педагогічне навантаження в межах розподіленого й затвердженого бюджету часу; розробляти наукові засади реалізації змісту освіти; подавати пропозиції щодо удосконалення навчальних програм і змістових модулів; очолювати авторські колективи з підготовки підручників і навчальних посібників; брати участь у створенні фондів матеріалів Кафедри; здійснювати керівництво, консультування, рецензування та проведення захисту кваліфікаційних,

дипломних (магістерських) робіт студентів;здійснювати керівництво аспірантами; забезпечити наукове консультування докторантів (до 3 років) та здобувачів (до 5 років); проводити індивідуальні навчальні заняття з окремими студентами; проводити консультації з навчальних дисциплін протягом семестру і екзаменаційні консультації; надавати за необхідності консультації науково-педагогічним працівникам Кафедри по підготовці їх до занять та необхідну науково-методичну допомогу; керувати науковою роботою на Кафедрі за своїм напрямом, визначати напрями та організацію наукових досліджень, проводити їх узагальнення, впровадження до навчального процесу; організовувати науково-дослідну роботу студентів; забезпечувати науковий зв'язок Кафедри з університетськими, науково- дослідницькими установами та закладами освіти спорідненого профілю, узагальнювати та розповсюджувати сучасні наукові досягнення, впроваджувати їх до навчально-виховного процесу; підтримувати зв'язок із керівництвом факультетів, курсів та підрозділів, брати участь у виховній роботі зі студентами та їх атестуванні; брати участь в засіданнях Кафедри; своєчасно готувати звіти та інші документи;контролювати виконання заходів безпеки при проведенні практичних занять та ін.

4. Доцент.

Доцент підпорядковується завідувачу Кафедри та його заступнику. Читає повний курс лекцій і є керівником студентів під час проведення з ними занять. Повинен мати науковий ступінь кандидата наук або звання доцента (старшого наукового співробітника). Стаж науково-педагогічної роботи не менше трьох років, наявність не менше шести наукових і навчально-методичних публікацій, які використовуються в педагогічній практиці.

Як виняток, на посаду доцента може бути призначена особа, яка не має наукового ступеня або вченого звання, але обізнана в галузі філософської освіти, має відповідний досвід роботи, є автором або співавтором не менше як двох підручників (навчальних посібників) для закладів освіти, або автором не менше п'яти наукових робіт чи монографій.

Доцент Кафедри відповідає за: організацію та якість проведення всіх видів навчальних занять; забезпечення високого рівня підготовки студентів із

дисциплін, які викладає; за стан дорученої йому ділянки науково-дослідної та методичної роботи.

Доцент Кафедри зобов'язаний: виконувати навчальне навантаження в межах затвердженого бюджету часу Кафедри; забезпечувати високу якість викладання; перед початком відповідного семестру подавати на Кафедру (предметно- методичну секцію) складений ним конспект лекцій (авторський підручник, навчальний посібник), контрольні завдання для проведення підсумкового контролю, передбаченого навчальним планом і програмою для даної навчальної дисципліни; здійснювати керівництво, консультування, рецензування та проведення захисту дипломних робіт студентів; здійснювати керівництво аспірантами; забезпечити наукове консультування здобувачів; проводити індивідуальні навчальні заняття з окремими студентами; брати участь у розробці та особисто розробляти навчально-методичні матеріали (підручники, навчальні посібники, робочі навчальні програми з дисциплін, плани, методичні розробки, завдання тощо) з дисциплін Кафедри; постійно підвищувати рівень професійної підготовки, удосконалюючи професійні і спеціальні знання, практичний досвід і педагогічну майстерність; забезпечувати консультування науково-педагогічних працівників щодо якісної підготовки до занять та їх проведення; надавати необхідну науково-методичну допомогу науково-педагогічним працівникам із стажем діяльності до 3 років у їх професійному становленні та оволодінні професійною майстерністю; керувати науковою роботою Кафедри, розробляти окремі напрямки кафедральних тем НДР, узагальнювати та впроваджувати результати НДР до навчального процесу; організовувати поточний та підсумковий контроль успішності студентів із навчальних дисциплін, узагальнювати його результати і розробляти пропозиції щодо усунення недоліків та підвищення рівня знань, вмінь і навичок студентів; брати участь у налагодженні та підтриманні наукових та навчально-методичних зв'язків з університетськими, науково-дослідницькими колективами та закладами освіти спорідненого профілю, здійснювати впровадження передового досвіду та сучасних наукових досягнень до навчально-виховного процесу; керувати гуртковою науково-дослідною

роботою студентів; підтримувати зв'язки з керівництвом інститутів, факультетів, курсів, брати участь у виховній роботі із студентами; контролювати виконання студентами заходів безпеки при проведенні практичних занять; брати активну участь у засіданнях Кафедри (секції), своєчасно та якісно готувати звіти та інші документи; брати участь у створенні та удосконаленні навчально-методичної бази Кафедри, розробляти методику її використання, вживати заходів щодо її збереження та підтримання у належному стані.

5. Старший викладач.

Старший викладач підпорядковується завідувачу Кафедри та його заступнику. Є керівником студентства при проведенні занять.

Старшим викладачем може бути призначена особа, яка має науковий ступінь кандидата наук та стаж педагогічної або наукової роботи не менше 3 років і яка підготувала не менше трьох навчально-методичних публікацій.

Також посаду може обіймати особа, яка має повну вищу освіту за фахом, закінчила магістратуру (аспірантуру), у якої є значний стаж практичної або науково-педагогічної роботи за відповідною спеціальністю.

Старший викладач відповідає: за організацію та якість проведення навчальних занять; забезпечення високого рівня підготовки студентів з дисциплін, які викладає; за стан дорученої йому ділянки науково-дослідної та методичної роботи.

Старший викладач зобов'язаний: виконувати навчальне навантаження в межах розподіленого бюджету часу; готувати методичні засоби для проведення практичних занять, за погодженням із лектором даної навчальної дисципліни; проводити індивідуальні навчальні заняття з окремими студентами; брати участь у розробці та особисто розробляти навчально-методичні матеріали (підручники, навчальні посібники, плани, методичні розробки, робочі навчальні програми, завдання тощо); надавати необхідну науково-методичну допомогу науково-педагогічним працівникам із стажем діяльності до 3 років у їх професійному становленні та оволодінні професійною майстерністю; брати участь в розвитку та удосконаленні навчально-матеріальної бази Кафедри,

аналізувати стан навчально-виховного процесу, проводити роботу щодо збагачення його новими досягненнями науки, розробки та впровадження нових технологій навчання, підвищенню педагогічної майстерності науково-педагогічних працівників Кафедри, обміну досвідом роботи; організовувати та проводити поточний та підсумковий контроль успішності слухачів, виявляти вимогливість щодо засвоєння ними навчального матеріалу, об'єктивно оцінювати їх знання та навички, вживати заходів щодо усунення недоліків та підвищення рівня підготовки; організовувати та проводити консультації для студентів, здійснювати методичне керівництво їх самостійною роботою; вивчати та аналізувати відгуки із практичних підрозділів, висновки та пропозиції екзаменаційних комісій, інспекторських перевірок, вживати заходів щодо усунення недоліків у навчально-виховній діяльності; брати участь у науковій роботі Кафедри, керувати за рішенням Кафедри гуртковою науково-дослідною роботою студентів; контролювати виконання заходів безпеки при проведенні практичних занять та спеціальними засобами тощо; своєчасно подавати в установленому порядку звіти та іншу документацію.

6. Викладач

Викладач підпорядковується завідувачу Кафедри, його заступнику, і є керівником для студентів при проведенні занять.

Викладачем може бути призначена особа, яка має науковий ступінь кандидата наук, як правило, з відповідної спеціальності.

На цю посаду може бути також призначена особа, яка закінчила магістратуру (аспірантуру), має досвід практичної діяльності.

Викладач відповідає за: організацію та якість проведення навчальних занять; забезпечення високого рівня підготовки студентів з дисциплін, які викладає; за стан дорученої йому ділянки науково-дослідної та методичної роботи.

Викладач зобов'язаний: виконувати навчальне навантаження в межах розподіленого і затвердженого за бюджетом часу; готувати методичні розробки для проведення практичних занять, за погодженням з лектором даної навчальної дисципліни; проводити індивідуальні навчальні заняття з окремими

студентами; проводити консультації з навчальних дисциплін протягом семестру; підвищувати свою професійну підготовку, удосконалювати спеціальні та професійні знання, практичний досвід та педагогічну майстерність; брати участь у науково-дослідній роботі Кафедри, брати участь у розробці навчально-методичних матеріалів; вивчати та аналізувати відгуки, які надходять із практичних підрозділів на роботу випускників, висновки та пропозиції екзаменаційних комісій, інспекторських перевірок, вживати заходів щодо усунення недоліків у підготовці; брати участь у розвитку та вдосконаленні навчально-матеріальної бази Кафедри, розробляти методику її використання, вживати заходів щодо її збереження та підтримання у належному стані; контролювати виконання заходів безпеки при проведенні практичних занять та роботі з приладами і спеціальними засобами тощо.

7. Старший лаборант (лаборант) кафедри.

Старший лаборант (лаборант) Кафедри підпорядковується завідувачу Кафедри. Він забезпечує ведення діловодства Кафедри, створення умов для оптимальної організації та проведення навчально-виховного процесу.

Старшим лаборантом (лаборантом) може бути призначена особа, що має вищу освіту і має відповідні до вимог знання.

Старший лаборант (лаборант) Кафедри зобов'язаний: вести номенклатуру справ Кафедри; надавати технічну допомогу в підготовці: методичних і навчальних документів (матеріалів) необхідних для забезпечення дисциплін, які викладаються Кафедрою, тематичних планів, матеріалів для проведення поточного та підсумкового, планів та інструктивно-методичних матеріалів до семінарських, практичних і лабораторних занять; вести облік методичної документації Кафедри, контролю, переліку навчально-методичної літератури, програм навчальної, виробничої та інших видів практик контролювати наявність у фонді Кафедри лекцій та методичних розробок; вести та оформляти, протоколи засідань Кафедри; формувати звітну документацію Кафедри, витяги з керівних документів, що регулюють навчально-виховний процес на Кафедрі; отримувати розклад занять, враховувати зміни в ньому, доводити їх до науково-педагогічних працівників; регулярно інформувати науково-педагогічних

працівників про засідання Кафедри, інші заходи, що проводяться в університеті; отримувати, реєструвати та проводити облік контрольних, курсових, дипломних та магістерських робіт студентів, подавати їх науково-педагогічним працівникам для перевірки, здавати до архіву навчально-методичного департаменту; надавати технічну допомогу науково-педагогічним працівникам Кафедри при підготовці до проведення лекцій, семінарів, практичних занять і консультацій; брати участь у виготовленні наочних посібників, макетів, пристроїв, що застосовуються у навчально-виховному процесі; виконувати друкарські роботи, забезпечувати оформлення та тиражування навчально-методичних документів; забезпечувати облік та видачу навчально-методичної літератури студентам на заняття та для самостійної роботи; формувати звітну документацію Кафедри, витяги з керівних документів, що регулюють навчально-виховний процес на Кафедрі; забезпечувати зберігання і правильну експлуатацію майна та устаткування Кафедри.

Питання для самоконтролю

1. Загальні засади та основні завдання діяльності кафедри філософії.
2. Навчально-методична робота кафедри філософії.
3. Науково-дослідна робота кафедри філософії.
4. Організаційно-виховна робота кафедри філософії.
5. Посадові обов'язки науково-педагогічних та інших категорій працівників кафедри.

Література

За № 3, 9, 19, 20, 27, 30, 32, 35, 41, 42, 44, 45, 47, 50, 51.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абдулина О. А., Загрязина Н. М. Педагогическая практика студентов. – М.:Просвещение,1989. – 141 с.
2. Андрущенко В. П. Педагогіка вищої школи: підручник / В. П. Андрущенко. – К.: Педагогічна думка, 2009. – 256 с.
3. Артемова Л. В. Педагогіка і методика вищої школи / Л. В. Артемова. – Київ: КОНДОР, 2008. – 271 с.
4. Барулин В. С. Методика преподавания философии: Методическое пособие / В. С. Барулин, Н. Ф. Бучило, В. Т. Ефимов. – М: Онега, 1991. – 171 с.
5. Белостоцкая Н. Г. Из опыта комплексной работы над лекцией / Н. Г. Белостоцкая. – М.: Высшая школа, 1985. – 24 с.
6. Бех В. П. Технократизм у дискурсі проблем вищої школи :[монографія] / В. П. Бех, І. В. Малик. – Київ : Вид-во НПУ ім. Драгоманова, 2009. – 264 с.
7. Бранский В.П. Философское значение проблемы наглядности в физике// В. П. Бранский. – М.: Либроком, 2010. – 192 с.
8. Бурлак В. Н. Преподавание философии в связи с профилирующими дисциплинами факультетов / В. Н. Бурлак, О.В. Лармина. – М: Изд. МГУ, 1987 – 201 с.
9. Бурлак В. Н. Преподавание философии в связи с профилирующими дисциплинами факультетов / В. Н. Бурлак, О. В. Лармина. Путь в философию. Антология. – М.: ПЕР СЭ; СПб.: Университетская книга, 2001. – 246 с.
10. Водянікова І. Ф., Фатхі Т. Б. Методика викладання філософії для магістрів-філософів: Навчальний посібник / І. Ф. Водянікова, Т. Б. Фатхі. – Ростов-на-Дону: Південний федеральний університет, 2008. - 102 с.
11. Дробжева Г. М. Философия: семинарские занятия: Метод. рекомендации / Г. М. Дробжева. –Тамбов: Изд-во Тамб. гос. техн. ун-та, 2004. – 40 с.
12. Гегель Г .В. Ф. О преподавании философии в университетах / Г. Гегель. Работы разных лет: В 2 т. Т.1 – М.: Мысль, 1970. – 422 с.
13. Гейзенберг В. Физика и философия. Часть и целое / В. Гейзенберг. – М.: Наука, 1989. – 400 с.

14. Гершунский Б. С. Философия образования для XXI века. (В поисках практико-ориентированных образовательных концепций) / Б. С. Гершунский. – М.: Совершенство, 1998. – 432 с.
15. Гладуш В. А. Педагогіка вищої школи: теорія, практика, історія. Навчальний посібник / В. А. Гладуш, Г. І. Лисенко. – Дніпропетровськ, 2014. – 416 с.
16. Давыдов В. В. Проблемы развивающегося обучения / В. В. Давыдов. – М.: Изд. Директмедиа Паблишинг, 2008 – 613 с.
17. Дрибан В. М. Активизация обучения в высшей школе: аспект проблемного обучения / Дрибан В. М. – Донецк, 1999. - 142 с.
18. Емельянов В. В. Философская культура молодого специалиста. Монограф. / В. В. Емельянов, П. С. Никитин. – М.: Высшая школа, 1987.-.184 с.
19. Ерастов М. П. Методика самостоятельной работы / М. П. Ерастов. – М.: Мысль, 1985. – 79 с.
20. Зайчук В. Сучасні педагогічні технології: дидактично-виховний аспект. Т.3 / В. Зайчук, А. Нісімчук, О. Панасюк. – Луцьк : Твердиня, 2009. – 320 с.
21. Зберовский А. В. Методика преподавания философии / А. В. Зберовский. – М.: Феникс, 1991. – 253 с.
22. Зеньковский Н. О. Методика преподавания философии в высшей школе / Зеньковский Н. О. – СПб. : Радуга, 1998. - 364 с.
23. Ильенков Э. В. Философия и культура / Ильенков Э. В. – М. : Политиздат, 1991. – 464 с.
24. Казаков В. А. Самостоятельная работа студентов и её методическо – информационное обеспечение / В. А. Казаков – К.:Высшая школа, 1990. – 248 с.
25. Кант И. Трактат «Ответ на вопрос: Что такое просвещение?»; лекции «Познание вообще», «О педагогике», «Понятие философии вообще» / И. Кант Трактаты и письма. – М.: Наука, 1980ю – 711 с.
26. Кедровский О. И. Взаимосвязь философии и математики в процессе исторического развития / Кедровский О. И. – К. : Высшая школа, 1974. – 342 с.
27. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл / А. І. Кузьминський. – К: Знання, 2011. – 486 с.

28. Кузьмінський А. І. Розвиток педагогічної майстерності викладача вищої школи в умовах неперервної полікультурної освіти : навчальний посібник / А. І. Кузьмінський. – Черкаси : Вид-во ЧДТУ, 2007. – 71 с.
29. Курлянд З. Н. Педагогіка вищої школи: навчальн. пос. / З. Н. Курлянд, Р. І. Хмелюк, А. В. Семенова. – К: Знання, 2007. – 495 с.
30. Леонтьев А. А. Педагогическое общение / А. А. Леонтьев – Москва – Нальчик: Эль – Фа, 1996. – 92 с.
31. Ломако О. М. Методика преподавания философии в вузах. Пособие к курсу./ О. М. Ломако. – Саратов: Саратовский государственный университет, 2015. – 204 с.
32. Мамардашвили М. К. Как я понимаю философию / Составитель Ю. П. Сенокосов. – М.: Прогресс, 1990. – 368 с.
33. Методика преподавания философии: проблемы перестройки / В. С. Барулин, Н. Ф. Бучило, В. Т. Ефимов и др.; Под ред. Г. В. Платонова, И. Я. Кантерова, Г. Ф. Беляевой. – М.: Высшая школа, 1991. – 400 с.
34. Методика семинара по философии. Метод. пособие / Г. В. Платонов, Н. В. Пилипенко, В. Н. Дёмин. – М.: Высшая школа, 1975. – 256 с.
35. Михайлов Ф. Т. Методика семинара по философии / Ф. Т. Михайлов. – М Наука, 1975. – 178 с.
36. Модернізація системи вищої освіти: соціальна цінність і вартість для України : монографія / М. Михальченко, В. Андрущенко, О. Бульвінська [та ін.]; редкол. : В. Кремень (голова) [та ін.] ; рец. : І. Надольний, О. Нельга. – Київ : Педагогічна думка, 2007. – 223 с.
37. Нагаєв В. М. Методика викладання у вищій школі: Навчальний посібник / В. М. Нагаєв. – Київ: Центр навч. літ., 2007. – 230 с.
38. Педагогіка вищої школи : навч. посібн. / З. Н. Курлянд, Р. І. Хмелюк, А. В. Семенова [та ін.] ; за ред. З. Н. Курлянд. – 3-є вид., переробл. і допов. – Київ : Знання, 2007. – 495 с.
39. Педагогіка вищої школи : підручник / В. П. Андрущенко [та ін.] ; за ред. В. Г. Кременя [та ін.]. – Київ : Педагогічна думка, 2009. – 256 с.

40. Педагогіка вищої школи : хрестоматія / упоряд.: В. А. Бугров, А. А. Марушкевич, Є. С. Спіцин. – Київ : Київський університет, 2016. – 544 с.
41. Пидкасистый П. И. Искусство преподавания/П. И. Пидкасистый. – М.: Педагогическое общество России, 1999. – 576 с.
42. Платонов Г. В. Методика преподавания философии: проблемы перестройки. / Г. В. Платонов. – М., Высшая школа, 1991. – 70 с.
43. Платонов Г. В. Основы методики преподавания философии / Г. В. Платонов. – М.: Высшая школа, 1971. – 144 с.
44. Платонов Г. В. Из опыта проблемного обучения философии в вузах / Г. В. Платонов. – М.: Изд-во. МГУ, 1982. – 147 с.
45. Платонов Г. В. Основы методики преподавания философии аспирантам Г. В. Платонов. – М.: Высшая школа, 1978. – 143 с.
46. Разин В. И. Общая методика преподавания философии в вузах: Методическое пособие для преподавателей / В. И. Разин. – М.: Высшая школа, 1977. – 184 с.
47. Смолкин А. М. Методы активного обучения / А. М. Смолкин. – М.: Высшая школа, 1991. – 176 с.
48. Теорія та методика навчання фундаментальних дисциплін у вищій школі : зб. наук. пр. / редкол. : І. О. Теплицький (відп. ред.) [та ін.]. – Кривий Ріг : Вид-во НМетАУ, 2005. – 325 с.
49. Терентьева Л. Н. Философские семинары / Л. Н. Терентьева. – Одесса: ОГУ им. И.И. Мечникова, 1992. – 97 с.
50. Туркот Т. І. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл / Т. І. Туркот. – К.: Кондор, 2011. – 628 с.
51. Устьянцева В. Б. Философия в образовательном пространстве классического университета / В. Б. Устьянцева. – Саратов: Приволжское книжное издательство, 2001. – 41 с.
52. Філософські засади трансформації вищої освіти в Україні на початку ХХІ століття : монографія / В. Андрущенко, Л. Горбунова, Л. Зязюн [та ін.] ; редкол.: В. Кремень (голова) [та ін.] ; рец. : І. Бичко, Г. Онкович. – Київ : Педагогічна думка, 2007. – 350 с.

53. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи: навч. посіб / М. М. Фіцула. – К.: Академвидав, 2006. – 352 с.
54. Шляхтун П. П. Методика викладання соціально-гуманітарних дисциплін: Навч. посібник для студентів навчальних закладів / П. П. Шляхтун. – Київ: Академія, 2011. – 224с.
55. Штракс Г. М. Методика лекционного курса по философии / Г. М. Штракс. - М. – Высшая школа, 1978 . – 285 с.
56. Юрков А. М. Самостоятельная работа студентов: проблемы, поиски, решения / Юрков А. М. - Ростов – на - Дону: Изд. Ростовского университета, 1991. – 179 с.
57. Davis. B. G. (1993). Tools for Teaching. Jossey-Bass Publishers: San Francisco.
58. Deggs, D.M., Machtmes. K.L., and Johnson.E. (August 2008). The Significance Of Teaching Perspectives Among Academic Disciplines. College Teaching Methods & Styles Journal. 4(8). 1-7. Retrieved November 12, 2009 from <http://www.cluteinstitute-onlinejournals.com/index.cfm>.
59. McCarthy, P. (1992). Common Teaching Methods. Retrieved July 24, 2008, From <http://honolulu.hawaii.edu/intranet/committees/FacDevCom/guidebk/teachtip/comteach.htm>
60. Shim SH. A philosophical investigation of the role of teacher: A synthesis of Plato, Confucius, blubber and freire. Teaching and Teacher Education. 2008; 24(3): 515-35
61. Glover J, Browning RH. Translated by Kharrazi, Educational Psychology: Its Application and Principles. Tehran: The academic publishing; 2007
62. Skelton, A (ed.) (2007) International Perspectives on Teaching Excellence in Higher Education, London: Routledge.
63. Ambrose, S. A., Bridges, M. W., DiPietro, M., Lovett, M. C. and Norman, M. K. (2010) How learning works: seven research-based principles for smart teaching. Jossey-Bass.
64. Gurin, P., Dey, E., Hurtado, S. and Gurin, G. (2002) ‘Diversity and Higher Education: Theory and Impact on Educational Outcomes’, Harvard Educational

Review. Harvard Education Publishing Group, 72(3), pp. 330–367. doi: 10.17763/haer.72.3.01151786u134n051

65. Holmes, N. G., Wieman, C. E. and Bonn, D. A. (2015) ‘Teaching critical thinking.’, Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America. National Academy of Sciences, 112(36), pp. 11199–204. doi: 10.1073/pnas.1505329112.

ЗМІСТ

	Стор.
ВСТУП-----	3
РОЗДІЛ 1. ФІЛОСОФІЯ ФІЛОСОФСЬКОЇ ОСВІТИ-----	5
1.1. Чи потрібно вивчати філософію в навчальному закладі вищої освіти?-----	5
1.2. Особливості викладання філософії у порівнянні з іншими науками-----	11
1.3. Сутність профілювання філософії в процесі викладання її для не філософських спеціальностей-----	13
Питання для самоконтролю-----	16
Література-----	16
РОЗДІЛ 2. СУТНІСТЬ ТА ФУНКЦІЇ МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ ФІЛОСОФІЇ-----	17
2.1. Формування філософської культури особистості – основна мета викладання філософії-----	17
2.2. Предмет та функції методики викладання філософії-----	19
Питання для самоконтролю-----	30
Література-----	30
РОЗДІЛ 3. СУТНІСТЬ ЛЕКЦІЙНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ-----	31
3.1. Роль лекційної форми навчання у вивченні філософії-----	31
3.2. Види лекцій та їхній зміст-----	36
3.3. Принцип наочності в викладанні. Види і функції наочності-----	41
Питання для самоконтролю-----	43
Література-----	43
РОЗДІЛ 4. МЕТОДИКА ПІДГОТОВКИ ТА ПРОВЕДЕННЯ ЛЕКЦІЇ-----	44
4.1. Методика підготовки лекції-----	44
4.2. Методика проведення лекції-----	50
Питання для самоконтролю-----	56
Література-----	56

РОЗДІЛ 5. СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ З ФІЛОСОФІЇ-----	57
5.1. Сутність семінарського заняття як форми навчання-----	57
5.2. Методика підготовки і проведення семінару-----	64
Питання для самоконтролю-----	69
Література-----	69
РОЗДІЛ 6. ВИКОРИСТАННЯ АКТИВНИХ ФОРМ НАВЧАННЯ	
СТУДЕНТІВ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ СЕМІНАРІВ-----	70
6.1. Навчаюча гра як основа активних форм проведення	
семінарських занять-----	70
6.2. Методика організації та проведення семінарів з	
використанням активних форм навчання-----	73
Питання для самоконтролю-----	81
Література-----	82
РОЗДІЛ 7. ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ	
СТУДЕНТІВ, ЯКІ ВИВЧАЮТЬ ФІЛОСОФІЮ-----	83
7.1. Сутність самостійної роботи студентів та її мета-----	83
7.2. Види і форми самостійної роботи студентів-----	86
Питання для самоконтролю-----	101
Література-----	101
РОЗДІЛ 8. КОНСУЛЬТАЦІЇ ДЛЯ СТУДЕНТІВ, ЯКІ ВИВЧАЮТЬ	
ФІЛОСОФІЮ-----	102
8.1. Сутність консультації як форми навчання та її функції-----	102
8.2. Організація та методика проведення консультації з філософії-----	107
Питання для самоконтролю-----	112
Література-----	112
РОЗДІЛ 9. ПІДГОТОВКИ ТА ПРОВЕДЕННЯ	
КОЛОКВІУМУ, ЗАЛІКУ, ЕКЗАМЕНУ З ФІЛОСОФІЇ-----	113
9.1. Методика підготовки і проведення колоквиуму з філософії-----	113
9.2. Методика підготовки і проведення заліку з філософії-----	116
9.3. Методика підготовки і проведення іспиту з філософії-----	118
9.4. Основні функції перевірки і оцінки знань студентів-----	126

Питання для самоконтролю-----	128
Література-----	129
РОЗДІЛ 10. МОДУЛЬНО-РЕЙТИНГОВА СИСТЕМА	
ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ-----	130
10.1. Сутність модульно-рейтингової системи оцінювання знань студентів-----	130
10.2. Рейтингове оцінювання здобувачів вищої освіти в університеті-----	133
Питання для самоконтролю-----	140
Література-----	141
РОЗДІЛ 11. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ	
ВИРОБНИЧОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ-----	142
11.1. Мета, завдання та зміст проведення виробничої педагогічної практики-----	142
11.2. Організація проведення практики та підведення її підсумків-----	144
Питання для самоконтролю-----	152
Література-----	152
РОЗДІЛ 12. ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ КАФЕДРИ ФІЛОСОФІЇ-----	
12.1. Загальні положення про організацію роботи кафедри Філософії-----	153
12.2. Посадові обов'язки науково-педагогічних та інших категорій працівників кафедри-----	160
Питання для самоконтролю-----	171
Література-----	172